

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ТРАДИЦІЇ ТА НОВІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції

*24–25 червня 2022 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2022

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Т65

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Т65 Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі :
Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24–25 червня
2022 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної
інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2022. – 131 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Немкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2022
© Інститут інноваційної освіти, 2022
© Друк ФОП Москвін А.А., 2022

Підписано до друку 05.07.2022. Формат 60x84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 7,61.
Зам. № 0507/22-4. Тираж 50 прим. Ціна договірна. Мова видання: українська.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Сору Art».
69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 8 Порядку присудження (позбавлення) наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Анкушева А.М., Дубович К.С.,
викладачі, Черкаська медична академія

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено сучасні концепції вивчення іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах. Описані інноваційні підходи, які покращують ефективність вивчення іноземної мови на заняттях, оскільки їх використання є досить актуальним.

Ключові слова: навчання іноземної мови, сучасні методики викладання, сучасні підходи, методика викладання, ефективність навчання.

У процесі реформування системи вищої освіти в Україні особлива увага приділяється навчанню іноземним мовам у немовних вищих навчальних закладах, а сам статус іноземної мови в українському суспільстві значно підвищився за останні роки. Такий стан проблеми вимагає від викладача втілення сучасних методик викладання іноземної мови професійного спрямування. Іноземна мова ж стала однією з вагових факторів культурного і соціального розвитку особистості. Володіння іншомовним професійним мовленням набуває великого значення для майбутнього медика.

Вивчення іноземної мови на нефілологічних спеціальностях є важливим аспектом формування професійного та світоглядного рівня здобувачів освіти вищого навчального закладу і є наступною ланкою вивчення іноземної мови на базі середньої школи та процесі безперервного навчання іноземній мові. На сучасному етапі вивчення іноземної мови спрямоване на розвиток інтегрованих мовленнєвих умінь і узгоджується з цілями і змістом спеціальностей здобувачів освіти.

Ми спробуємо проаналізувати сучасні підходи до викладання іноземної мови у вищій школі, виділити ті, які найбільше підходять до навчання іноземної мови професійного спрямування. Науковці пропонують застосовувати різні підходи до навчання говоріння, читання, аудіювання та письма здобувачів освіти вищих навчальних закладів. Утім, незважаючи на розмаїття методичних досліджень, проблема вибору підходів до навчання іноземної мови професійного спрямування залишається актуальною та

затребуваною. Перш за все, зазначимо, що поняття «підхід» визначається у педагогіці як сукупність поглядів та ідей, що реалізуються в теорії і практиці. Окрім того, підхід визначається як сукупність єдиноспрямованих за змістом принципів і методів, які не виходять за його рамки. Тому, підхід визначає всю сукупність змісту, методів, засобів і способів діяльності, що застосовуються у педагогічному процесі.

Щодо викладання іноземної мови, не існує єдиної класифікації підходів до навчання. Як правило, підхід складається з трьох основних компонентів: основних понять, принципів відбору змісту та засобів організації навчання. З точки зору способів навчання іноземної мови виділяють такі підходи: прямий (інтуїтивний), когнітивний (свідомий) та діяльнісний. До цієї класифікації можна додати й інші підходи, такі як: особистісноорієнтований, диференційований, індивідуальний, компетентісний, соціокультурний, діалогічний та ін.

Зазначимо, що підхід до навчання іноземної мови є ефективним, якщо: він є простим та зрозумілим як для викладача, так і для здобувача освіти; рівень та кількість навчального матеріалу постійно збільшуються; постійне повторювання матеріалу є його частиною, так само як і тестування; використовуються сучасні навчальні засоби; підхід є гнучким, що необхідно для того, щоб впоратися з різними умовами навчання.

Серед сучасних підходів до навчання іноземної мови, науковці виділяють такі: когнітивний, інформаційний, інноваційний, комунікативний, інтуїтивносвідомий, «тематичний», прагматичний тощо. Сьогодні існує також багато інших підходів до навчання іноземної мови, які зрушують з місця традиційну систему, та створюють інтерактивне навчальне середовище, вносять зміни у зміст і форми навчання. Серед них можемо виділити такі: проблемно-орієнтоване навчання (problem-based learning), «перевернутий клас» (flipped classroom), навчання з перервами (Space Learning), колаборативне навчання (collaborative learning), міждисциплінарне навчання (interdisciplinary learning) тощо. Так, колаборативне навчання (з англ. *collaborative learning*) визначається як спільна організація навчання, за якої здобувачі освіти з різними здібностями та інтересами співпрацюють у малих групах із метою завершення проекту чи вирішення проблеми. На відміну від кооперативного навчання, при якому кожен здобувач освіти відповідає за власну частину роботи, під час колаборативного навчання всі члени команди співпрацюють разом для вирішення спільної проблеми. Інший підхід до викладання іноземної мови професійного спрямування – «навчання з перервами» (з англ. *Space Learning*) – полягає у тому, що стислий навчальний зміст повторюється тричі, з двома 10-хвилинними перервами, коли студенти виконують, наприклад, фізичні або ігрові вправи. Така методика заснована на механізмі формування довгострокової пам'яті. Отже, «навчання з перервами» допомагає

здобувачам освіти як запам'ятовувати нову інформацію, так і закріплювати навчальний матеріал.

Незаперечним є факт, що в сучасному медичному закладі не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне вивчення текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності здобувачів освіти. Студенти мають бути підготовлені на основі якісного, сучасного, автентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті та роботі. Адже належне знання іноземної мови є зараз і продовжуватиме залишатися надалі однією з провідних вимог роботодавців. Викладачам необхідно знати новітні методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів здобувачів освіти.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасні підходи до вивчення іноземної мови передбачають застосування не тільки новаторських методик і більш раціональних методів, але й інноваційну систему організації освіти в країні у цілому, а також запровадження адекватних вимог підготовки сучасного фахівця, створення умов для розвитку самосвідомості, підвищення самооцінки кожним здобувачем освіти своєї особистості як конкурентноспроможного фахівця.

Список використаних джерел

1. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
2. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам : учебное пособие / Анатолий Николаевич Щукин. – М. : Филоматис, 2008. – 188 с.

Блага О.Б.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІСТОРІОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Людина і людство нині перебувають у стані кризи, що охопила різні сторони життєдіяльності сучасного суспільства. Ця криза є сигналом, який свідчить про доцільність докорінної зміни світоглядних установок людства, системи його цінностей і пріоритетів у сфері ідеології, освіти, науки, соціальних перетворень. Таким чином виникає потреба переосмислення законів життя людини, характеру її взаємин не лише з іншими людьми, а й з природою та суспільством.

Серед багатьох причин суспільної кризи вітчизняні і зарубіжні дослідники (В. Андрущенко, В. Казначеев, А. Кузнецова, М. Курик, Г. Курмишев, Н. Маслова, А. Печчеї, І. Підласий, В. Сагатовский, А. Субетто, Г. Шевченко та ін.) виділяють, на їх погляд, найголовніші: духовно-світоглядна і духовно-моральна кризи, стихійний розвиток суспільства, технократичний напрям тощо [4, с. 28–34].

Такий стан речей спровокований бездуховністю, падінням моральності, егоцентричною спрямованістю більшості людей, низьким рівнем свідомості людства [5].

Таким чином, доходимо висновку, що за даних обставин стратегічно важливим є питання виховання молодого покоління відповідно до найвищих духовних цінностей. Оскільки сучасна педагогічна наука знаходиться у процесі пошуку нових теоретичних та методологічних засад, педагогічних технологій виховного процесу для запровадження у вищих навчальних закладах, вважаємо, що нині актуальним є історіософський підхід до розвитку освіти, основним напрямком якого є духовно-моральний розвиток особистості, гуманізація та одухотворення суспільства за принципами віри, надії, любові, добра, правди, свободи, всепрощення, милосердя тощо.

Говорячи про історіософський підхід, виявляємо його спрямованість на самотутність і значущість історії країни, свого народу, його кращих рис, чеснот, філософського осмислення історичної дійсності, вітчизняного минулого, призначенням якого є активно сприяти вирішенню практичних проблем розвитку своєї нації і самоствердженні її у світі.

Історіософія освіти покликана виховувати в молоді духовні, морально-етичні, світоглядні якості й пріоритети, ставлення до минулого і

майбутнього як до етично чи естетично вартісних реалій. Ще М. Бердяєв, митрополит Іларіон, а пізніше Г. Сковорода, П. Юркевич, В. Соловйов, М. Федоров, В. Зеньківський, Б. Кістяківський і такі російські мислителі як І. Льїн, П. Флоренський, С. Булгаков, Л. Карсавін, М. Лоський заявляли, що людина повинна бути цілісною, тобто такою, яка може зв'язати в єдине ціле свої духовні сили, чуттєвий досвід, раціональне мислення, моральні цінності та релігійне бачення світу [1, с. 8].

В минулому столітті, пише П. Юркевич, духовність стала об'єктом вивчення «простих наук», що ускладнило розуміння цього феномену. Однією з причин спрощеного підходу до розуміння духовності він вважав підміну духовного душевним, яке проявляє себе в почуттях, думках, прагненнях, звичках, нахилах, пристрастях, душевних хворобах, тупоумстві і бездарності. В таких випадках діють інші – не духовні, а моральні – механізми, що закладаються в закони, норми і правила поведінки [7, с. 108].

Новий Завіт, продовжує його думку В. Лоський, дає нам розуміння того, що духовність притаманна всім сферам людського життя, що вона потребує не закону, а совісті, сумління та здатності людини стати подобою Бога, тобто, любити і в такий спосіб розкрити Бога в собі настільки, «наскільки людська природа дає можливість проникнути обожествляючій благодаті в наше ество» [2, с. 505–506]. Саме на цих вершинах проходить вододіл між концепціями духовного і гуманітарного розвитку: перша опирається на віру, світогляд і етнодуховну культуру народу, друга – на цивілізаційні цінності, нормотворчу діяльність держави і громадських інститутів. Здавалося б усе зрозуміло, але коли сучасна людина намагається досягнути духовний зміст тих чи інших складових суспільного життя, то наштовхується на безліч незрозумілих для практичного розуму проблем, які потребують пояснень або конкретизації.

Питання філософського переосмислення освіти підняв зокрема і президент Міжнародного фонду освіти Роберт Бібі: «Освіта, сказав він на конгресі філософів, має допомогти людям усвідомити основні життєві цілі, які мають співвідноситися не тільки з нашими уявленнями про ідеали суспільства, але й уявленнями про ідеальну людину» [3, с. 360]. До таких загальноосвітніх цілей практична філософія долучає не тільки соціальні та професійні, а й духовні вартості людського життя та заявляє, що на духовному рівні освіта має сприяти розвитку серця, яке є першоосновою морального розвитку людини; на соціальному рівні освіта має допомогти молоді засвоїти універсальні цінності і норми поведінки, щоб стати гідними громадянами своєї держави, такими, що здатні створити міцні люблячі сім'ї і здорове суспільство. На професійному рівні передати знання і технічні навички підростаючому поколінню [3, с. 360]. Сучасні вчені продовжують, що «саме виховання духовності людини передбачає створення у неї гуманістичної системи ціннісних орієнтацій, серед яких провідне місце

повинна посісти установка на сприйняття й прийняття з гуманістичних позицій необхідності навчальної та освітньої діяльності...», подальшого духовного зростання і самовиховання, самовдосконалення [6, с. 9].

Отже, перспективи подальших досліджень вбачаємо у міждисциплінарному ґрунтовному дослідженні духовних взаємозв'язків людини і суспільства, можливостей їхнього суголосного взаємовпливу, що сприятиме соціальній гармонії та одухотворенню суспільних взаємовідносин; виробленні особистої філософії і власної системи цінностей людини, здатності виховувати особистість, спроможну аналізувати проблеми і приходити до розумних рішень; розробці такого процесу навчання, який навчить, як погоджувати між собою споживацькі і вищі духовні устремління людини; вихованні інформаційно-культурної особистості, яка зможе спроектувати свою увагу не на систему матеріальних цінностей, а на виховання домінуючих загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел

1. Блага О. Б., Осадча Н. О. Духовний вимір самотності: в історіософії, соціології і педагогіці: монографія / за ред. канд. філософ. наук, док. юрид. наук, проф. Кафарського В. І. Рівне: Петраш К. Т., 2019. 319 с.
2. Лосский М. О. История русской философии М.: Высш. шк., 1991. 550 с.
3. Роберт Биби Образование в третьем тысячелетии. *Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия*: мат. III Российского философского конгресса (16–20 сентября 2002 г.): в 3 т. Ростов н/Д, 2002. Т. 1. 432 с.
4. Тюріна Т. Г. Виховання духовності студентської молоді у ноосферному вимірі: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2017. 284 с.
5. Шевченко Г. П. Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти: вибрані наукові статті. Київ: Педагогічна думка, 2017. 210 с.
6. Шевченко Г. Освіта та духовне виховання людини. *Витоки педагогічної майстерності*, 2014. Вип. 13. С. 8–12.
7. Юркевич П. Д. Философские произведения. М.: Правда, 1690. 670 с.

Вернигора О.Л.,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри українського ділового мовлення
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти лінгвокультурології; обґрунтовано формування лінгвокультурної компетентності майбутніх співробітників Служби безпеки України; доведено необхідність зазначеної якості в професійній діяльності військовослужбовців.

Ключові слова: лінгвокультурологія, мовна культура, культурно-національні цінності, фахова підготовка, лінгвокультурна компетентність.

Постановка проблеми. На сьогодні проблема якісної підготовки фахівців у системі СБ України та випускників військових закладів вищої освіти залишається актуальною. Адже високий рівень знань державної мови та національної культури є невід'ємним складником фахової підготовки офіцерів. Серед необхідних вимог до майбутніх співробітників СБ України є «ділові та моральні якості, високий освітній рівень для ефективного виконання службових обов'язків, а також уміння користуватись службовою документацією і звітністю, укладати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення тощо» [4]. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року зазначено про необхідність у «становленні самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності» [6, с.5]. Поставлені завдання Концепції сприятимуть формуванню «нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [6, с. 3]. Для того, щоб володіти такими якостями та ефективно їх використовувати в професійній діяльності, необхідно формувати лінгвокультурну компетентність майбутніх співробітників СБ України під час фахової підготовки. Адже випускники військових закладів вищої освіти повинні бути гідними представниками спецслужби, мати високі моральні якості і готовність до захисту національної державності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи лінгвокультурології були закладені такими вченими, як В. фон Гумбольдт і

О. Потебня. Послідовниками їхніх ідей були зарубіжні науковці Л. Вайсгербер, Л. Вітгенштейн, Ш. Баллі, Ф. Боас, М. Гайдеггер, Ж. Дерріда. Лінгвокультурологію як самостійну науку розглядали вітчизняні дослідники В. Кононенко, О. Левченко, Л. Масенко, Н. Медвідь, К. Мізін, Ю. Нідзельська, О. Потапенко, К. Чубенко. Взаємозв'язки мови і культури вивчали З. Бойко, Л. Даниленко, С. Додра, Н. Єсипенко, І. Заремська, А. Карпенко, Ж. Колоїз, Л. Овсієнко. Формування лінгвокультурної компетентності здобувачів вищої освіти обґрунтовували Л. Глухова, І. Давидченко, О. Калита, Т. Мішеніна, Т. Симоненко, С. Шехавцова. Культурологічну підготовку майбутніх військовослужбовців досліджували В. Осьодло, Л. Карпова-Чемерис тощо. Однак, проблема формування лінгвокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України не була достатньо висвітлена в наукових працях, тому вона залишається відкритою для багатьох дослідників і потребує особливої уваги.

Метою статті є аналіз формування лінгвокультурної компетентності майбутніх співробітників Служби безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Високоосвічений офіцер повинен володіти державною мовою, постійно її вдосконалювати і відшліфовувати, розширювати словниковий запас. Адже це показник культури та інтелекту, ділових і моральних якостей особистості. Як зазначав І. Огієнко, «мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, сутність нашої свідомості» [7, с. 239]. Майбутній фахівець СБ України як особистість, що «глибоко шанує українську мову, збагачений знаннями традицій національного виховання, вважає їх часткою свого світогляду і світосприйняття, характеризується розвиненим мисленням, інтелектом, мовленнєвою пам'яттю, мовним чуттям» [9, с. 7], повинен мати ґрунтовні лінгвістичні знання, уміти правильно використовувати лексичні одиниці, які відображають культуру країни, формують уявлення про духовне багатство народу. Під час професійної підготовки військовослужбовців важливим складником є і виховна робота, яка, на думку В. Осьодло, повинна здійснюватись «на основі загальнолюдських та національних цінностей; виховання любові до України; її народу; культурних традицій; формування духовності; посилення гуманітарної підготовки; покращення культурно-виховної і духовно-просвітницької роботи в армії» [8, с. 76]. Адже мовленнєва культура майбутнього офіцера залежить від його зорієнтованості на найкращі риси української ментальності та національної свідомості. Як наголошує В. Кононенко, «український культурно-мовний простір відкриває неосяжні можливості проникнути в життя народу в його минуле й сучасне, побачити перспективи подальшого національно-культурного поступу. Національна мова та культура в житті нашого сучасника стають невід'ємним складником способу життя, формування особистості» [5, с. 17].

Через національну мову відбувається пізнання української культури. Саме така взаємодія цих двох компонентів є предметом дослідження лінгвокультурології. Слід зазначити, що термін «лінгвокультурологія» науковці розглядають як «інтегративну галузь мовознавства, яка вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури та мови в її функціонуванні й узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності мовного й культурного змісту за допомогою системних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети, суспільні цінності та норми культури» [2]. В інших наукових джерелах лінгвокультурологію досліджують як «мовознавчу науку, що вивчає зв'язок мови з культурою; відтворення мовними засобами явищ культури; процесу етнічної ідентифікації індивіда; взаємодію мови, етнічного менталітету та культури» [3, с. 198]. Зарубіжні та вітчизняні вчені інтерпретують лінгвокультурологію як міжгалузеву наукову дисципліну, що має міждисциплінарні зв'язки із суміжними науками – українознавством, етнологією, етнопсихологією, лінгвокраїнознавством, когнітивістикою, що досліджують вияв національної свідомості, «національного характеру», «національного духу», а також етнічну приналежність, мовно-регіональну відмінність, культуру країни тощо. На думку С. Додри, «лінгвокультурологія є однією із перспективних та цікавих дисциплін сучасної науки про мову. У безпосередній взаємодії з антропологією, філософією та психологією вона одночасно вивчає і сферу мови, і культуру. Перед цією дисципліною ставиться завдання виявлення особливостей концептуалізації та категоризації навколишнього середовища у свідомості етносу за допомогою аналізу мовних даних, котрі надають доступ до процесів та явищ у ментальному світі людини» [1, с. 411].

Майбутньому співробітникові спецслужби доведеться спілкуватися з представниками інших культур, різних етнічних груп. Для досягнення поставленої комунікативної мети фахівець повинен не тільки вміти вести міжособистісний діалог, вирішувати конфліктні ситуації, володіти технікою спілкування щоб переконливо доводити необхідні аргументи, а й виявляти толерантне ставлення до їхніх цінностей і переконань, враховувати мовні особливості, етнічну відмінність співрозмовників. Саме лінгвокультурна компетентність сприятиме розвитку таких умінь у мовнорідному та міжкультурному спілкуванні. С. Шехавцова пропонує дефініцію цієї якості і вважає її ключовою в освітньому процесі. Дослідниця зазначає, що «лінгвокультурна компетентність передбачає знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояв толерантності, поваги та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур; виявлення соціальної відповідальності стосовно власної поведінки як громадянина української держави» [10, с. 76]. Ці здатності є основними та вагомими у становленні військовослужбовця як

особистості, що є взірцем моральних якостей, бездоганної мовної грамотності та вихованості.

Висновки. Отже, у результаті аналізу праць науковців вважаємо, що формування лінгвокультурної компетентності майбутніх співробітників Служби безпеки України є необхідною складовою фахової підготовки у військовому закладі вищої освіти. Щоб відповідати нагальним потребам сьогодення, бути гідним представником своєї нації, потрібно використовувати історичний досвід як потужне джерело і міцне підґрунтя у службовій діяльності. Саме володіння лінгвокультурною компетентністю сприяє розвитку національної свідомості майбутніх офіцерів спецслужби, впливає на ціннісні світоглядні позиції, здатність зберігати українську ідентичність і брати участь у захисті національних інтересів та культурних надбань своєї держави.

Перспективою подальших досліджень може бути компетентнісні засади фахової підготовки здобувачів вищої військової освіти.

Список використаних джерел

1. Додра С. Лінгвокультурологія як самостійний напрям лінгвістичних досліджень // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2017. № 3 (352). С. 411–417.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=55509
3. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ : Фенікс, 2012. 395 с.
4. Про Службу безпеки України : Закон України. Редакція від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
5. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2008. 327 с.
6. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsuyu-patriotichnogo-vyhovannya/>
7. Огієнко І. Українська культура. Київ: Абрис, 1991. 272 с.
8. Осьодло В. І., Карпова-Чемерис Л. І. Актуальні проблеми підготовки фахівців вищої військової школи: культурологічний аспект // Збірник наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. Військова освіта. Київ, 2016. № 1 (33). С. 214–220.
9. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. 2-ге вид., стерео. Київ : «Академія», 2012. 216 с.
10. Шехавцова С. Лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключова в сучасному освітньому просторі // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Старобільськ, 2020. № 2 (333), Ч. II. С. 72–79.

Власюк І.О.,
студентка педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта» (бакалавр),
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука», м. Рівне, Україна
науковий керівник: **Марчук О.О.,**
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка С. Дем'янчука», м. Рівне, Україна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКАЗІВ ТА ЛЕГЕНД

Базовий компонент дошкільної освіти – це державний стандарт, що визначає державні вимоги до рівня розвитку і виховання дітей дошкільного віку та умови досягнення цих вимог. Усі заклади дошкільної освіти мають відповідати вимогам істотної частини дошкільної освіти незалежно від належності, виду та форми власності та інших форм дошкільної освіти [1]. За допомогою програмно-методичного забезпечення втілено основні складові дошкільної освіти: комплексні та часткові програми, методичні посібники.

Моральне виховання завжди було в центрі уваги суспільства. У творчій спадщині філософів і просвітителів минулого (М. Аркаса, М. Костомарова, Г. Сковороди, І. Франка) ми знаходимо багато цінних моральних ідей. У наш час моральному вихованню дошкільників присвячені роботи А. Богуш, С. Богданової, Л. Божович, І. Бужиної, Л. Висотіної, Т. Гризоглядової, М. Губрієнко, Т. Гуменнікової, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар, З. Файчак, А. Фон та ін.

Моральне виховання – цілеспрямована взаємодія дорослих і дітей з метою розвитку моральних емоцій і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральної мотивації та навичок поведінки. Моральне виховання передбачає різноманітний вплив на думки, емоції, соціальні практики та самовдосконалення особистості [2]. Цей процес поєднує в собі наступні особливості:

- цілеспрямованість (у тому числі чітке визначення мети навчального впливу);
- багатofакторність (передбачає врахування всіх факторів, які відіграють важливу роль у навчально-виховному процесі);
- віддаленість часу на результати роботи (навчання – це тривалий процес, який не має миттєвих результатів);
- безперервність (включаючи системну взаємодію вихователів та учнів);

- визначена роль вчителя (вчитель повинен бути для дитини моральним зразком для наслідування);

- цілісність (забезпечує внутрішню єдність усіх виховних засобів і впливає на формування моральної культури людини).

Моральне виховання з перших років життя дитини має на меті формування її моральних позицій, цінностей, інтересів і потреб.

Самостійним жанром оповідної творчості українського народу є перекази та легенди – близькоспоріднені жанри. У легендах переважає можливе, дивовижне. У легендах жива реальність пояснюється стародавніми міфами та пізнішими християнськими уявленнями та віруваннями про надлюдські та потойбічні сили. Однак у легендах невідомі явища та соціальні події пояснюються з безперечно правдивою позицією. За змістом легенди поділяються на міфічні, вигадані, історико-героїчні та соціально-побутові.

Легенда – це жанр фольклору та літератури, прозових оповідань міфічного, апокрифічного чи історично-героїчного змісту, зосереджених на ймовірності зображуваних подій та деталях побудови сюжету на основі унікальних композиційних прийомів (перетворення, уособлення предметів, явищ). У переносному значенні легенда – це вигадана або прикрашена історія.

Легенди та перекази – це не лише інформаційно-пояснювальні функції, а й спадковість. Фольклор і легенди містять найдавніші відомості про розвиток людства в цілому. Проте в житті кожного етносу з'явилося багато легенд і легенд, які відображають їх місцеву соціальну історію. Ці твори мають величезну пізнавальну цінність, оскільки відображають вікові протести проти соціальної несправедливості та ненависті до гнобителів та іноземних загарбників [3].

Пориньте у світ героїв та вірувань минулого разом із легендами, почніть пізнавати культуру та традиції власного народу. Тому читати дітям легенди не тільки можна, а й потрібно. На жаль, не всі дорослі люблять читати своїм дітям. Зрештою, потрібно багато сил і часу, щоб ваша дитина заспокоїлася, сиділа і слухала. Увімкнути телевізор набагато простіше. Але переваг від телебачення набагато менше.

Народні перекази, легенди, байки мають особливу поетичну мову, зміст яких іноді ірраціональний. Саме цю ірраціональність діти розуміють і вкрай потребують. Для того щоб діти розвивалися, їм потрібна кожного дня нова інформація. Тому прочитавши хоча б одну легенду, казку чи просто переказ ми втілюємо любов до читання дитини. Наприклад легенда про річку Дністер, дітям буде дуже цікаво дізнатися звідки ж взялася ця назва. В закладі дошкільної освіти цю легенду можна використати при вивченні назв річок України, адже її історія дуже захоплююча.

Ці легенди мають важливий виховний і виховний потенціал. Вони сприяють формуванню не тільки природних знань, але і вихованню

загальнолюдських якостей. Легенди – це додаткові матеріали, які можна використовувати в дитячому садку. Таким чином, їх використання сприяє підвищенню якості навчального процесу, відображаючи інтерес дітей до природи, людей та навколишнього світу.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу від 22.01.2021 року. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876> (Дата звернення: 12.06.2022).
2. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне, 2011. 552 с.
3. Українські міфи, легенди та перекази URL: <https://mala.storinka.org> (Дата звернення: 15.06.2022).

Гребенщикова О.Г.,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовної підготовки 1,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

САМОСТІЙНА РОБОТА ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МОВИ ІНОЗЕМНИМ ЗДОБУВАЧАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Розмова про необхідність постійного осучаснення форм і методів роботи з іноземними здобувачами вищої освіти вже давно стала звичною. Інтенсивний пошук засобів, які б ураховували психолого-педагогічний портрет сьогоденного студента-інофона, зважали на постійні зміни умов навчання (перехід на повністю дистанційний чи змішаний формат) і при цьому забезпечували підвищення ефективності опанування мови, ведеться постійно. Слоган «навчатися не для навчання, навчатися для життя», який важко назвати сучасним надбанням педагогічної науки, наразі не викликає заперечень. Зміна фокусу, яка фіксує нові ролі студента і викладача, усвідомлення суб'єктності здобувача освіти (особи, яка отримує навіть не набір знань, а комплекс певних компетентностей), антропоцентричність освітньої системи, її практична націленість, важливість внутрішньої мотивації задля успішного опанування навчальними дисциплінами, значуща роль самоосвіти та самоорганізації здобувача — усе це і навіть більше являється характерними ознаками сучасної української педагогіки.

З огляду на усе вищезазначене, варто підкреслити, що на сьогоднішній день найбільш актуальним лишається саме проблема організації самостійної роботи іноземним здобувачем вищої освіти. Особливо наочно важливість цієї проблеми висвітлив перехід на дистанційне (або змішане) навчання, який був пов'язаний спочатку з пандемією, викликану коронавірусною інфекцією (2020–2022 рр.), а потім початком повномасштабного вторгнення

російської федерації в Україну (24.02.2022 р.). Питома вага завдань, які студентам довелося виконувати самотійно, з мінімальною допомогою викладача, значно зросла. При цьому часто ні педагоги, ні здобувачі вищої освіти до такого формату виявилися частково не готові. Відсутність емоційного контакту спричинила сенсорну депривацію, значне послаблення контролюючої функції з боку викладача призвело до значного зниження рівня активності студентів. Вони швидко втратили мотивацію до навчання, а відповідно, ефективність формування провідних компетентностей суттєво зменшилася. Зрозуміло, що дана картина — певною мірою узагальнення, і в більшості вишів професійні навички викладачів дозволили їм демонструвати продуктивну діяльність навіть у таких надскладних умовах. Ми лише хочемо зазначити, що варто активніше прищеплювати здобувачам навички самотійної роботи, обирати різноманітні форми й методи, систематизувати діяльність в цьому аспекті. Лише в такому випадку перехід на дистанційне навчання буде комфортним та ефективним.

Актуальність самотійної роботи з опанування нерідної мови іноземними здобувачами освіти та організаційні принципи цієї діяльності неодноразово були предметом наукових досліджень (докладніше про це див., зокрема, [1–7]). Проте варто зазначити, що конкретні види й форми робіт, які б на сучасному матеріалі допомогли викладачу-практику впровадити систему самоосвіти для іноземних студентів, потрапляють у поле зору дослідників значно рідше. На наш погляд, на сьогоднішній день бракує наукових розвідок, які б пропонували конкретну чітку й розгалужену систему формування такої ключової освітньої компетентності, як навчально-пізнавальна.

Не варто зайвий раз нагадувати, що головним викликом під час планування самотійної роботи студентів-інофонів можна вважати розв'язання проблеми активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. «Змусити» студентів самоорганізуватися, якщо навчальний матеріал для них не цікавий, украй складно. З цієї очевидної тези випливає цілком зрозумілий висновок: наріжним каменем роботи викладача має стати задача інтенсифікації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, зокрема й самотійної діяльності.

Звернімо увагу, що компетентнісний підхід зміщує увагу із загальної інформованості студента на вміння вирішувати ним конкретні практичні завдання, користуючись сформованим пулом певних компетентностей. Самостійна робота як одна із форм організації навчального процесу надає для цього безліч можливостей. Нагадаємо, що самотійною може (і має) бути як аудиторна, так і позааудиторна робота.

На сьогоднішній день педагогічна наука володіє потужним арсеналом засобів, які мають змогу вмотивувати студентів опановувати мову, в тому числі й самотійно. Більшість таких засобів називаємо інтерактивними

методами навчання. «Великою метою» викладача, на наш погляд, має стати максимальна інтерактивність навчального процесу. Саме це в умовах дистанційної освіти допоможе зменшити роль негативних чинників, пов'язаних із застосуванням «посередника» у вигляді гаджету між студентом і викладачем, та дозволить досягти усталеного контакту. Ми глибоко переконані в тому, що для будь-якої «традиційної» діяльності можна знайти інтерактивний «відповідник»:

- замість традиційного читання, відповіді на питання, переказу тощо використовувати одну із технологій розвитку критичного мислення, як-от читання з помітками;
- замість пояснення нового матеріалу (у вигляді лекції тощо) використовувати проблемну лекцію, спонукати студентів шукати аналогії, встановлювати взаємозв'язки;
- замість написання реферату пропонувати зробити інтерактивний проєкт, приміром, із використанням соціологічного опитування носіїв мови, спостереження за представниками іншої культури, аналізу дописів у соціальних мережах тощо.

Зрозуміло, що всі наведені приклади мають на меті розвинути навички самостійного пошуку інформації, відповідального ставлення до побудування власної освітньої траєкторії, практичного застосування мови в реальному, а не лише «аудиторному» університетському середовищі. Якщо «наповнити» інтерактивні методи тематикою, близькою для здобувачів вищої освіти, якщо чуйно реагувати на виклики часу, певною мірою трансформуючи завдання, якщо реально, а не декларативно прийняти на себе роль фасилітатора та не вимагати миттєвих результатів від себе чи студентів, система організації самостійної роботи, яка відіграє сьогодні ключову роль у процесі навчання (передусім в дистанційному його форматі), допоможе досягти високого рівня ефективності навчального середовища.

Список використаних джерел

1. Александрова В. В., Білоконь К. С., Савченко А. В. Організація самостійної роботи студентів як засіб творчого розвитку особистості майбутнього фахівця. *Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мову вищій школі нефілологічного профілю: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовт. 2018 р.)*. Дніпро, 2018. С. 6–12.
2. Гур'євська О. М., Ісичко Л. В. Організація самостійної роботи іноземних студентів з адаптованою системою оцінювання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. 1(177). С. 135–140.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. – 351 с.
4. Ключові аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності сучасного студентства: збірник наукових праць за матеріалами VI Міжнар. наук.-метод. семінару (м. Харків, ХНАДУ, 19 травня 2021 р.). Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 225 с.

5. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко та ін.; за ред. В.М. Кухаренка Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.
6. Ярославцева К., Смужаниця Д. Самостійна робота студента в процесі вивчення іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2014. Вип. 30. С. 196–198.
7. Romanuyuk, S., & Trofimchuk, V. (2019). Самостійна робота студента у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, (5(73), С. 170–172.

Ємельянова Ю.В.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

науковий керівник: **Цуруль О.А.,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри методики навчання природничих дисциплін

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК В УЧНІВ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВ'Я» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ ІКТ

Реалії сьогодення змусили сучасне суспільство переосмислити своє ставлення до здоров'я та його складових. Це питання досліджують науковці з різних галузей, починаючи від медицини, екології та гігієни і закінчуючи педагогікою та психологією. А формування ціннісних орієнтацій учнів на здоровий спосіб життя є одним із пріоритетних завдань вчителя біології [2, 7, 12].

Мета: дослідити особливості і можливості розвитку в учнів поняття «здоров'я» у процесі вивчення біології засобами ІКТ.

Для досягнення мети необхідно розв'язати наступні завдання:

1. Здійснити аналіз змісту і структури поняття «здоров'я».

2. Здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми розвитку в учнів поняття «здоров'я» у процесі вивчення біології засобами ІКТ.

Базовим для дослідження стало усталене визначення поняття «здоров'я» ВООЗ: стан фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Вчителю важливо усвідомити, що для успішного формування та розвитку в учнів поняття «здоров'я» необхідно мати чітке розуміння його змісту та структури [8, 11]. Адже якщо хоча б один з його складників освоєний учнями частково, то вважати поняття засвоєним не можна. Для формування всіх елементів поняття «здоров'я» доцільно використовувати різні форми і методи навчання [3, 4, 9, 10, 13], але як свідчить шкільна практика, всі вони будуть більш ефективними, якщо впроваджувати при цьому ІКТ [1, 5, 6].

Опираючись на дослідження І. Сліпчук, можна стверджувати, що інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) – це сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією [5, с. 32]. Поєднуючи інформаційні та комунікаційні технології, в умовах освітнього процесу необхідно зазначити, що основною метою їх впровадження є адаптація людини до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Аналіз шкільної практики навчання біології свідчить, що використання комп'ютера в базовій та старшій школі переважно зорієнтоване на роботу з програмним забезпеченням навчально-тренувального, дослідницького характеру та контролю знань учнів.

Можемо впевнено стверджувати, що ІКТ є найбільш актуальними засобами навчання у зв'язку з тим, що наше суспільство є глибоко діджиталізованим, а сучасних учнів можна назвати «цифровим» поколінням. Використання ІКТ дозволяє підвищити рівень зацікавленості учнів предметом і активізувати їх діяльність на уроці. В умовах дистанційного навчання використання ІКТ є єдиним варіантом забезпечення неперервності освітнього процесу без погіршення його якості. ІКТ дають змогу зменшити непродуктивні витрати живої праці вчителя, поліпшити саму технологію надання освітніх послуг, інтенсифікувати діяльність вчителя і учнів на уроці. Варто зазначити, що використання ІКТ має і певні мінуси, зокрема безперервний потік контенту в інтернеті ускладнює добір науково достовірної інформації.

Для формування в учнів знань про фізичне здоров'я ефективними є додатки для смартфонів, які включають відеоматеріали та схеми з анатомії та фізіології. Прикладом такого додатку є «3D - атлас», в якому можна наочно порівняти анатомічну норму з патологією. Такими атласами доцільно користуватись як онлайн (на відповідних сайтах), так і офлайн, завантаживши додаток на телефон з Google Play або App Store.

Для якісного формування знань про духовне та соціальне здоров'я можуть використовуватись відеоматеріали (наприклад, з сервісу YouTube), які вчитель може або транслювати на мультимедійній дошці, або надавати відповідне посилання для роботи в позаурочний час. Іншим прикладом є використання науково-популярних розробок психологів, які подають інформацію про новітні дослідження в доступній для дітей формі.

Результати апробації засобів ІКТ в умовах реального освітнього процесу дають підстави для висновку про їх позитивний вплив на якість формування та розвитку в учнів поняття «здоров'я», зростання інтересу та пізнавальної активності. Тож використання засобів ІКТ на уроках біології є актуальним та перспективним напрямком роботи вчителя.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Ю.О. Біологія та екологія з комп'ютером / Ю. Дорошенко, Н. Семенюк, Л. Семко. – К.: «Шк. світ», 2005. – 128 с.
2. Кобернік С.Г. Наукове обґрунтування та проектування самостійної роботи студентів з методичних дисциплін природничого профілю в умовах кредитно-модульної системи навчання / С.Г. Кобернік, О.А. Цуруль // Зб. наук. праць Глухівського НПУ ім. О. Довженка. Серія 5. Педагогічні науки. – Глухів: ГНПУ, 2010. – Вип. 15. – С. 333–338.
3. Кириленко С.В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників: дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Кириленко Світлана Володимирівна / Інститут проблем виховання Академії пед. наук України. – К., 2004. – 240 с.
4. Методика навчання біології: практикум для студентів вищих педагогічних закладів біологічних спеціальностей / Мороз І.В., Гончар А.Д., Буяло Т.Є., Цуруль О.А., Фруктова Я.С. / За ред. І.В. Мороза. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 90 с.
5. Сліпчук І. Дидактичні можливості інформаційних технологій у навчанні біології / І. Сліпчук // Біологія і хімія в школі. – 2006. – № 5 – С. 32–34.
6. Пищик Е.В. Методика використання мультимедіа-технологій на уроці / Е.В. Пищик // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 10 (22).
7. Цуруль О. Методика навчання біології. Силабус нормативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) освітнього рівня бакалавр. – К: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. URL: <https://bit.ly/2ZBLnMk>.
8. Цуруль О.А. Методи формування природничо-наукових понять / О.А. Цуруль // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 57–59.
9. Цуруль О.А. Методика організації та проведення тренінгів: особливості підготовки майбутніх учителів біології / О.А. Цуруль // Зб. наук. праць «Педагогічні науки». – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Вип. 79. – Т.1. – С. 192–198.
10. Цуруль О.А. Методика організації та проведення тренінгів у процесі вивчення біології. Дистанційний курс, 2020 р. URL: <https://vseosvita.ua/course/metodyka-orhanizatsii-ta-provedennia-treninhiv-u-protsesi-vyvchennia-biolohii-97.html>
11. Цуруль О.А. Формування в учнів біологічних понять: методичний посібник / Ольга Цуруль. – К.: Шк.світ, 2010. – 120 с.
12. Цуруль О.А. Формування в учнів 6–7 класів біологічних понять про надорганізмові рівні організації: Автореф.дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Цуруль Ольга Анатоліївна / НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 21 с.
13. Health in the noise context: the relativity of absolute health / D. Shepherd; K.N. Dirks; D. McBride and D. Welch // Internoise. – 2014. – P. 1–9.

Задорожня А.В.,

кандидат історичних наук, головний зберігач фондів
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9537-9054>

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті висвітлено питання сучасних технологій навчання і виховання дітей з особливими потребами. Визначено, основне завдання інклюзивної освіти, проблеми та перспективи. Встановлено, що розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами. Суспільне сьогодні робить актуальною орієнтацію сучасної освіти на стандарти, пріоритетом яких є кооперація та інтернаціоналізація. Міжнародні цінності – психологічна та фізична безпека, екологічність, без бар'єрний доступ до інформації – є невід'ємними складовими концептуальних орієнтирів кожної освітньої інституції. Міжнародний рух освіти набуває нового змісту, в основі якого є адаптація освітнього простору навчальних закладів до індивідуальних особливостей кожного представника суспільства. Прогресивні методологічні зміни в галузі надання освітніх послуг сприяли розробці та впровадженню такого інноваційного освітнього тренду як інклюзія. За останнє десятиріччя під впливом інтегрування української національної системи освіти до європейського і світового освітнього простору, кардинально змінилися стратегії освітньої політики. Одним із напрямів реалізації цих стратегій є втілення у практику ідеї створення інклюзивного освітнього простору кожного навчального закладу та впровадження інклюзивної освіти. Саме інклюзивний освітній простір стане фундаментом гармонійно розвитку, емоційної стабільності майбутніх фахівців. У ході впровадження інклюзивної освіти особливу увагу слід приділити таким аспектам: науковим, навчально-методичним, соціально-психологічним. Підготовці українського суспільства до толерантного сприйняття дітей з обмеженнями можливостями; взаємодії з такими дітьми та їхнім найближчим оточенням, з метою формування у них відповідної ідентифікації; визначенню меж законодавчого простору для впровадження навчально-виховного процесу в рамках інклюзивного суспільства; підвищенню професійного рівня фахівців, які беруть участь у інклюзивній освітньо-виховній діяльності; формуванню позитивного іміджу інклюзивної освіти. Перехід до інклюзивної освіти, як найбільш сучасної форми соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями, – має стати пріоритетом у розвитку національної освіти.

Ключові слова: сучасні освітні технології, діти з особливими потребами, інклюзивна освіта, розвиток, проблеми, виховання, навчання.

Актуальність дослідження. Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного або психічного здоров'я є не лише відображенням часу, але й представляє собою ще один крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими

потребами на якісну освіту. Інклюзивна практика реалізує доступ до одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання для всіх без виключення дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних та фізичних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема, С. Богданов, Г. Гаврюшенко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук та ін., присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення осіб з особливими потребами до навчання в освітніх закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, незважаючи на важливість і актуальність інклюзивної освіти, науковці констатують серйозні проблеми в її науковій розробці та практичній реалізації.

Мета статті. Висвітлити процес впровадження інклюзивної освіти в Україні, визначити його особливості, охарактеризувати основні досягнення та перешкоди в організації інклюзивного навчання для осіб з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні особи з обмеженими можливостями здоров'я є невід'ємними та повноцінними громадянами суспільства, наділені тими ж самими правами та обов'язками, що і фізично здорові люди. Але, так було не завжди. В історичному розуміння особи з порушеннями психічного та фізичного розвитку пройшли тернистий шлях від агресії та ненависті, повного відторгнення до прийняття, партнерства та інтеграції в соціокультурний простір. На теренах України усвідомлення громадськістю того, що особи з обмеженими можливостями здоров'я потребують особливого відношення сягає глибокої давнини, часів існування Київської Русі. Загалом в еволюції становлення системи освіти для таких осіб можна виділити декілька періодів: I період – X – перша половина XIX ст. – період формування системи церковної благодійності в закладах при церквах і монастирях; II період – перша половина XIX – початок XX ст. – період філантропічного благочинництва та відкриття перших приватних закладів для різних категорій дітей з порушеннями розвитку; III період – початок XX ст. – до 30-х років XX ст. – період законодавчо-нормативного та організаційного оформлення системи освіти осіб з порушеннями розвитку; оформлення діагностичних підходів та відповідної практики відбору дітей до закладів освіти; IV період – 30-ті – 50-ті роки XX ст. – період загальносоюзної уніфікації освіти; оформлення спеціальної системи освіти осіб з порушеннями розвитку; науково-теоретичне обґрунтування диференційованого навчання різних категорій дітей з порушеннями та практичне впровадження їх у відповідних закладах освіти. V період – 50-ті – 90-ті роки XX ст. – період удосконалення та розширення мережі закладів

системи спеціальної освіти; наукове вдосконалення підходів, з урахуванням нових технічних досягнень. VI період – 90-ті роки XX ст. – сучасність – період розбудови національної системи освіти; перегляд концептуальних підходів щодо освіти осіб з порушеннями розвитку у відповідності із Законодавчими актами міжнародного рівня та враховуючи соціальні зміни в суспільстві; впровадження інклюзивної практики [1, с. 10].

З проголошенням незалежності в Україні та підписанням нею значної кількості Міжнародних правових актів розпочався якісно новий період у становленні освіти для осіб з особливими потребами. Міжнародна спільнота у цьому процесі відіграла домінуюче значення. Адже, провадження інклюзивної освіти на її теренах розпочалося значно раніше, з середини 80-х рр. XX ст. Тому, на момент отримання Україною самостійності Міжнародним співтовариством уже була розроблена достатня нормативно-правова база, у якій закріплювалися права осіб з особливими потребами на повноцінне життя в умовах, що забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі й полегшують її активну участь у житті суспільства.

Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Головною метою інклюзивного навчання є створення умов для особистісного розвитку дітей з особливими потребами [4, с. 104].

Основні завдання інклюзивного навчання є:

1. Забезпечення прав дітей з особливими потребами на здобуття загальної середньої освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами.

2. Різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб.

3. Збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я вихованців.

4. Виховання в учнів любові до праці, здійснення їхньої допрофесійної підготовки, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення.

5. Виховання школярів як культурної і моральної людини з етичним становленням до навколишнього світу і самої себе.

Перевагами інклюзивної освіти є:

для дітей з особливими освітніми потребами:

- завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей;

- ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами;

- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей;

- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

для інших дітей:

- діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей;

- діти вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них;

- діти вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим.

для педагогів та фахівців:

- учителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів;

- учителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності;

- спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей [4, с. 105].

Отже, ми бачимо що інклюзивна освіта є потрібною, як для дітей які потребують допомогу, так і для звичайних учнів, педагогів та фахівців.

Ураховуючи щорічну тенденцію збільшення в нашій країні загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами, питання їх навчання потребує негайного вирішення. Таким чином, проблема входження цих дітей у загальноосвітній простір є актуальною [3]. Інклюзивне навчання означає, що всі учні отримують освіту в звичайних класах. Це не означає, що учень не може залишити клас з якихось певних причин. Кожен учень може отримати індивідуальну допомогу з того чи іншого предмету. Якщо система освіти є інклюзивною, це не означає, що учні можуть розподілятися по групам за своїми характеристиками в окремих класах на цілий день або пів дня. В інклюзивному класі можливості створюються для всіх учнів з тим, щоб вони навчалися разом. Інклюзивне навчання не розділяє учнів у класі [6, с. 17]. Через вивчення психічного розвитку дитини практичні психологи навчально-виховних закладів виявляють фактори, які зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності, спілкування та соціальної адаптації, а також резерви дитини та планують свою діяльність [7, с. 32]. Працівники психологічної служби та фахівці консультацій забезпечують психолого-педагогічний супровід дітей з тяжкою патологією за місцем проживання або в лікувальних закладах за запитом батьків. З метою корекції поведінки та особистісних проявів у роботі з дітьми з особливими потребами в рамках групової роботи організовуються: тренінг спілкування; тренінг ефективної соціальної взаємодії; тренінг підвищення впевненості в собі; тренінг зниження тривожності та подолання страхів; тренінг розвитку навичок емоційної

саморегуляції; тренінг креативності; тренінг асертивності; тренінг самоствердження; тренінг особистісного росту тощо [7, с. 33]. Корекційні заняття можуть проводитись індивідуально з дитиною з особливими потребами. Вони являють собою сукупність технік та вправ, які спрямовані на корекцію поведінки та розвиток особистості дитини. Адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в суспільстві здійснюється через залучення їх до просвітницької програми «Медіація однолітків», тренінгових занять, лекторіїв, виступів на класних та загальношкільних заходах, індивідуальної роботи тощо. Результати досліджень учених і практиків багатьох країн підтверджують, що інклюзивний підхід корисний із соціальної, академічної і навіть фінансової точок зору, як в цілому для шкільної системи, так і для всіх дітей, які залучаються до інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами має бути такою самою, як і освіта, яку отримують діти без порушень. Йдеться про повну участь у навчанні в звичайному класі, в якому діти з порушеннями проводять більшість часу і беруть участь в усьому, що відбувається в ньому. Водночас, для забезпечення таких умов доцільно застосовувати відповідні адаптації чи модифікації в освітньому середовищі [4, с. 104]. Масові школи та класи мають змінюватися, аби задовольнити потреби всіх дітей з відмінностями та без них. Відповідно, спеціальні навчальні заклади мають стати ресурсними центрами для забезпечення належного супроводу та підтримки дітей з порушеннями, які інтегрувалися в інклюзивні заклади. У світовій практиці існує чимало прикладів успішного створення і функціонування інклюзивних шкіл. Однак, досі немає єдиного установленого алгоритму, як саме можна зробити всі школи інклюзивними, яким чином навчальні заклади можуть забезпечити залучення всіх (без винятку) дітей з громад, які вони обслуговують, і дати їм змогу досягати максимально високих (для кожного учня) результатів і стати повноцінними та повноправними членами своєї спільноти. У ході впровадження інклюзивної освіти особливу увагу слід приділити таким аспектам: науковим, навчально-методичним, соціально-психологічним. Підготовці українського суспільства до толерантного сприйняття дітей з обмеженнями можливостями; взаємодії з такими дітьми та їхнім найближчим оточенням, з метою формування у них відповідної ідентифікації; визначенню меж законодавчого простору для впровадження навчально-виховного процесу в рамках інклюзивного суспільства; підвищенню професійного рівня фахівців, які беруть участь у інклюзивній освітньо-виховній діяльності; формуванню позитивного іміджу інклюзивної освіти. Перехід до інклюзивної освіти, як найбільш сучасної форми соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями, – має стати пріоритетом у розвитку національної освіти [7, с. 16]. Відповідно до Закону України «Про освіту» особами з особливими освітніми потребами

вважають людей, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту [2]. На сучасному етапі розвитку суспільства дитина з особливими потребами – це особистість, яка має такі ж права, як і інші члени спільноти, але через особливості індивідуального розвитку діти з порушеним психофізичним розвитком потребують особливих освітніх послуг з урахуванням специфіки захворювання. Лише за умови надання комплексної допомоги, яка включає навчально-виховну та корекційно – розвивальну роботу, дитина з певними порушеннями може досягти оптимального рівня розвитку. Виробити в дітей із особливими освітніми потребами активну життєву позицію, зміцнити їх фізично, духовно та психічно – найважливіші завдання педагогів. Через призму виховного процесу проходить становлення маленького громадянина, змінюються його погляди та уподобання. Головним завданням у діяльності педагогічних колективів навчальних закладів повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей із особливими освітніми потребами, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у вчителів, учнів та їхніх батьків. Мета сучасної школи – підготовка дітей до життя, а особливої уваги потребують діти з особливими освітніми потребами.

Метою навчально-корекційного процесу під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є: формування гармонійної особистості шляхом розвитку інтелектуального, соціального, емоційного та творчого потенціалу, природних здібностей, особистісних якостей та нахилів дитини, її підготовка до інтеграції в суспільство [7, с. 16].

Ефективність проведення навчально-виховних та корекційно – реабілітаційних заходів з дітьми з певними захворюваннями значною мірою залежить від відсутності супроводжуючих соматичних і застудних захворювань. Значна статична напруга у ході проведення навчальних занять із дітьми з особливостями психофізичного розвитку, довготривале підтримання ними одноманітної пози за партою, фізичне та психічне навантаження, що виникає упродовж навчального дня, вимагають від педагогів застосування оздоровчих технологій, а їх ефективне впровадження у контексті корекційно-розвивальної роботи – поєднання зусиль освітян та медиків. Сьогодні до завдань освітньої сфери відносять діагностичні, виховні, освітні, розвивальні завдання, а медичної – лікувальні, профілактичні, корекційно-реабілітаційні. Крім того, залучення батьків до процесу оздоровлення та реабілітації дітей забезпечить наступність та безперервність навчально-оздоровчої роботи [9, с. 67].

Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами.

Система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів та рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізіологічний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності і характер порушення [7, с. 17].

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Навчання в цих класах допомагає дітям з особливими потребами адаптуватися до типових життєвих ситуацій, позбутися почуття ізолюваності, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, вчить учнівський колектив спілкуватися та працювати разом, формує в них почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а, насамперед, – прийняття та визнання.

Висновки. Побудова ефективної системи інклюзивної освіти в Україні можлива на основі взаємодії різних факторів, насамперед посилення фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правового забезпечення, поліпшення методичного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти. Існує об'єктивна потреба у внесенні змін до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» щодо основних принципів, гарантій та стандартів освіти дітей з особливими потребами, виходячи з положень Конвенції ООН про права інвалідів, Конвенції ООН про права дитини. Також потрібно створити необхідні умови для повноцінного навчання дітей з особливими навчальними потребами у навчальних закладах, включаючи підготовку педагогічних працівників, надання індивідуальної підтримки в ході здобуття освіти з урахуванням потреб дитини. Важливим є формування позитивної громадської думки щодо інклюзивної освіти шляхом залучення до цієї справи засобів масової інформації, організації інформаційних кампаній, які б сприяли виконанню законів, спрямованих на здобуття освіти дітей з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Бардашевська Ю.І. Інклюзивна освіта в Україні: історичний аспект I / Бардашевська Ю.І. //Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Практична психологія в інклюзивному середовищі – 2019», 21 лютого 2019. – С. 10–14.
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов ; відп. ред. О. Палій. – Київ : Основи, 2002. – 93 с.
3. Заярнюк О.В. Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.В. Заярнюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки». – Кіровоград : КНТУ. – 2004. – Вип. 6. – С. 131–134.

4. Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації. Офіційна сторінка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kyiv-oblosvita.gov.ua/>
5. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Горького. Офіційна сторінка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zounb.zp.ua/>
6. Ілляшенко, Т.Д. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. Психолог. 2009. № 10. С. 104–108.
7. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально- методичний посібник / кол. авторів: А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.; за заг. ред. Л.І. Даниленко. Київ, 2007. – 128 с.
8. Матійко О.В. Незвичайні діти у звичайній школі Матійко О.В. // Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Практична психологія в інклюзивному середовищі – 2019», 21 лютого 2019. – С. 10–14.
9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
10. Терюханова І. Стимулювання роботодавців до працевлаштування інвалідів: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / [І. Терюханова, Н. Стульпінас, О. Терещук] // Соціальний захист. – 2008. – № 11. – С. 16–17.

Zadorozhnia A.V.,

Inclusive Education in Ukraine: Experience, Problems, Prospects.

Summary. The article covers the issues of modern technologies of education and upbringing of children with special needs. The main tasks of inclusive education, problems and prospects are defined. It is established that the development of modern Ukrainian society and the processes of integration into the European community raise the issue of social protection of the country's citizens, and especially those who need it most, in particular, children with special educational needs. The social present makes relevant the orientation of modern education to the standards, the priority of which is cooperation and internationalization. International values – psychological and physical security, environmental friendliness, without barrier access to information – are an integral part of the conceptual guidelines of every educational institution. The international movement of education acquires a new meaning, which is based on the adaptation of the educational space of educational institutions to the individual characteristics of each member of society. Progressive methodological changes in the provision of educational services have contributed to the development and implementation of such an innovative educational trend as inclusion. Over the last decade, under the influence of the integration of the Ukrainian national education system into the European and world educational space, the strategies of educational policy have changed dramatically. One of the directions of implementation of these strategies is the implementation of the idea of creating an inclusive educational space of each educational institution and the introduction of inclusive education. It is the inclusive educational space that will become the foundation of harmonious development and emotional stability of future specialists. During the implementation of inclusive education, special attention should be paid to the following aspects: scientific, educational, methodological, socio-psychological. Preparing Ukrainian society for the tolerant perception of children with disabilities; interaction with such children and their immediate environment, in order to form in them the appropriate identification; defining the boundaries of the legislative space for the implementation of the educational process within an inclusive society; raising the professional level of specialists involved in inclusive educational activities; formation of a positive image of inclusive education. The transition to inclusive education, as the most modern form of socio-

pedagogical rehabilitation of children with disabilities, should become a priority in the development of national education.

Keywords: modern educational technologies, children with special needs, inclusive education, development, problems, education, training.

Задорожня А.В.,

кандидат історичних наук, головний зберігач фондів
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9537-9054>

ОСВІТОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Сучасні вимоги та перетворення в соціумі, епідемія коронавірусу, надзвичайні умови працевлаштування на ринку праці зумовлюють необхідність системного пошуку шляхів та засобів удосконалення професійної підготовки спеціалістів. Професійне середовище потребує особистостей, здатних успішно й ефективно знаходити та реалізовувати себе в динамічних, складних соціальних та економічних умовах. Розвиток особистості постає як психологічна проблема, що потребує активного форматування та вирішення. Зважаючи на те, що основою готовності до професійної діяльності є психологічна складова, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, сплав функціональних, операційних та особистісних компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями, є важливим розглянути психологічну готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності [7, с. 45].

Стан наукової розробки проблеми. Аналіз літератури з проблеми професійного становлення особистості свідчить цінність ряду теорій, в яких розкрито загальні психологічні аспекти діяльності, професійний розвиток, як особливість життєвого шляху особистості висвітлено у дослідженнях вітчизняних вчених. Питання підготовки майбутніх спеціалістів знайшли своє відображення у наукових працях дослідників з психології та педагогіки – М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. та інших. На думку, А. Капської процес навчання та підготовки фахівців є певною системою соціально-психологічної взаємодії. Одним з ключових моментів виступає спілкування, яке відіграє значну роль при рішенні дидактичних завдань педагогічної діяльності. Необхідною умовою успішного протікання процесу спілкування є комунікативна компетентність його учасників, в яку входить певний набір комунікативної техніки. У комунікативній підготовці майбутніх фахівців серед важливих компонентів виступає соціально-психологічна взаємодія.

Існуючі теорії професійного формування особистості здебільшого пропонують ідеальну модель поступального руху особистості до досягнення професіоналізму в межах одного фаху. У дослідженнях В. Мясіщева, О. Карпенко, З. Кияниці, О. Безпалько, І. Зверевої, В. Кузьмінського проблеми психологічних особливостей професійної підготовки фахівців аналізується проблеми пов'язані з індивідуальними характеристиками особистості, психічним станом та інше.

Однак розповсюдженість кризового характеру професіоналізації людини в сучасних умовах вимагає зміщення наголосів з фахової діяльності на особистість як суб'єкта з розвиненою здатністю обирати, змінювати та реалізовувати власну стратегію професійного становлення.

Слід зазначити, що особистість змінюється в контекст різних зовнішніх чинників, а психологічна складова виступає, як компонент процесу професійної підготовки майбутніх фахівців і є одним з ключових чинників в освіті. Тому потрібно, психологічну готовність як складову процесу професійної підготовки майбутніх фахівців та умову ефективного здійснення ними професійної діяльності – дослідити та вивчити [4, с. 170]. Особистість в контексті та процесі розвитку удосконалює навички, вміння, здобуває теоретичний та практичний досвід. Серед завдань дослідження психологічної готовності майбутніх спеціалістів, як умови здійснення ними ефективної професійної діяльності, в процесі роботи визначено зміст психологічної готовності майбутніх фахівців, а також проаналізовано основні засади психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх спеціалістів, окреслено та встановлено психологічні особливості формування основних напрямків підготовки [1, с. 4].

Результати дослідження. Проаналізувавши дослідження, варто зазначити, що визнаючи основною метою професійної освіти становлення особистості через призму психології, в комплексі педагогічних умов, як результат – підготовлений спеціаліст до основної діяльності за фахом. Таким чином, робота спеціаліста в цілому, спрямована на визначення та ефективно вирішення поставлених проблем, які виникають у конкретної людини, групи людей чи в суспільстві в цілому, фахівець такого профілю піклується про якість життя. Особливості такої діяльності визначається діями, спрямованими на досягнення мети та станом об'єктів взаємодії – це соціальна та психосоціальна допомога людям, що її потребують, які не здатні самотійно без сторонньої допомоги вирішити свої проблеми» [1, с. 5].

Дослідники виділяють такі категорії готовності психологічно здійснювати діяльність, це непрофесійний рівень – майбутній спеціаліст не підготовлений, не має досвіду практичної діяльності, або ці показники знаходяться на низькому рівні, а також передпрофесійний рівень – характеризується незакінченою підготовкою до виконання спеціальних функцій, і заключний етап – це професійний рівень, де основна концепція

полягає в тому, що навчальна установа, підготувавши майбутніх спеціалістів теоретичними знаннями, плекає естетичне виховання до обраної галузі, спонукає до розвитку, закладає готовність до подолання труднощів» [3, с. 185].

Таким чином, формування психологічної готовності до професійної діяльності – це розвиток необхідних ставлень, установок, досвіду, майстерності, які дають можливість особистості усвідомлено здійснювати професійну діяльність.

Список використаних джерел

1. Богдан Л.М. Психологічна готовність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери / Богдан Л.М. // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Випуск 14. – С. 5–14.
2. Грись А.М. Теорія і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми : монографія / А.М. Грись. – Київ : Геопринт, 2013. – 280 с.
3. Гуртовенко Н.В. Умови формування готовності до професійної діяльності педагогів у процесі вузівської підготовки / Н.В. Гуртовенко // Збірник наукових праць Уманського медичного коледжу. – 2014. – Випуск 13. – С. 33–39.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К., 1986. – 609 с.
5. Мерзон Е.Е. Образовательная среда как фактор формирования профессиональной компетентности студентов педагогического вуза / Е.Е. Мерзон // Молодой ученый. – 2011. – № 10. Т.2. – С. 170–172.
6. Поясок Т.Б. Зміст психолого-педагогічної підготовки фахівців фінансово-економічного профілю / Т.Б. Поясок // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : Науково-методичний журнал. – 2001. – Випуск 3. – С. 105–110.
7. Стахова О.О. Мотиви вибору професії як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя початкових класів / О.О. Стахова // Генеза буття особистості : зб. наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 грудня 2011 р.). – 2011. – С. 330–334.
8. Столярчук О.А. Психологія становлення особистості фахівця в умовах різновекторності універсуму: монографія / О.А. Столярчук. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2018. – 294 с.

Зайченко Н.І.,

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук
Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка

ЛОРЕНСО ЛУЗУРІАГА ПРО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ВИХОВАННЯ В МАСОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У педагогічній концепції іспано-аргентинського науковця Лоренсо Лузуріаги (Lorenzo Luzuriaga Medina) (1889–1959) знайшли відображення теоретичні ідеї про відношення “виховання – покоління”, “виховання – соціальні класи”, “виховання – маси”, “виховання – громади” тощо. У монографії “Соціальна і політична педагогіка” (Буенос-Айрес, 1958 р., вперше видано 1954 р.) Лоренсо Лузуріагою було здійснено аналіз таких соціально-педагогічних феноменів, як міжпоколінне виховання, виховання в масовому суспільстві, виховання в громаді та інших.

Вихідна позиція Лоренсо Лузуріаги стосовно соціальної педагогіки полягала в тому, щоби розглядати виховання як фактор змінення та перетворення суспільства. Педагог доводив, що виховання – передовсім соціальне явище, потреба в ньому виникає з появою соціуму, і поза вихованням соціум як сукупність людських зв’язків та відносин не розвиватиметься.

Лоренсо Лузуріага уявляв суспільство як конгломерат соціальних груп і класів, людських поколінь, мас і меншин, громад та родин. На його погляд, всі елементи, які конституують суспільство, мають відношення до виховання, тобто здійснюють виховний вплив на особистість людини. Більше того, особистість постає у взаємодії із різними елементами суспільства.

У контексті соціальної педагогіки Лоренсо Лузуріага зосереджував основну увагу на духовній дії виховання в консолідації суспільства. Виховання має велику силу у справах розв’язання суперечностей між різними суспільними класами та творення єдності в соціумі.

Одним із найскладніших соціально-педагогічних феноменів Лоренсо Лузуріага вважав виховання в масовому суспільстві. Маси розглядалися іспанським педагогом як явище модерного суспільства. Поява мас на історичній авансцені була викликана низкою причин і пов’язана, головним чином, із устремлінням численних груп сільського населення до великих міст у пошуках кращого заробітку на життя [1, с. 63].

Умістивши концепт “маси” в соціально-педагогічний контекст, Лоренсо Лузуріага притримувався позиції, що “маси – не є ні народом, ні пролетаріатом” [1, с. 63].

Наслідуючи Хосе Ортегу-і-Гассета, педагог закликав у визначенні поняття “маси” керуватися двома критеріями – кількісним і якісним. “У кількісному відношенні – маса – це натовп, неорганізована, безлика, однорідна множина, в якій превалює чисельність. У якісному відношенні – маса виявляє плебейське, вульгарне, посереднє; в цьому сенсі не варто сплутувати її із певним соціальним класом, адже це є і у народу, і в аристократії”, – пояснював Лоренсо Лузуріага [1, с. 63].

Акцентував увагу він і на тому, що у мас немає ні цілей, ні ідеалів. Маси легко піддаються емоціям, навіюванню та впливу демагогів, котрі, використовуючи владу впливу над натовпами, швидко перетворюються на тиранів і диктаторів [1, с. 64].

Лоренсо Лузуріага прагнув віднайти відповіді на питання, як мають здійснюватися виховання й освіта в умовах масового суспільства. Він розмірковував таким чином, що в масовому суспільстві, в першу чергу, мають бути вирішені питання соціального захисту населення та суспільного правосуддя, адже це вможливить наділення родин певними свободами і як наслідок матиме – зосередження їх на вихованні дітей. Дальше держава має забезпечити доступність освіти для всіх. Проте елементарної освіти мас буде недостатньо для розвинення суспільства.

На переконання Лоренсо Лузуріаги, елементарна освіта дозволяє здобути культурні навички і вдосконалити професійні уміння, але в суспільстві мас – освіта має стосуватися всього життя, вона має не тільки привести людину до розуміння сучасних суспільних, політичних, економічних процесів, але й навчити жити та експериментувати, має зробити людину учасником суспільного життя [1, с. 67].

Поряд із концептом “маси” Лоренсо Лузуріага здійснював аналіз концепту “меншини”. Він наголошував, що явище меншин – політичних, соціальних, інтелектуальних – закономірне в масовому суспільстві. Саме меншини – еліти – беруть на себе провідну керівну роль у розвиненні спільноти – мас. Лоренсо Лузуріага підкреслював, що “маси і меншини – нерозривно пов’язані між собою соціальні явища” [1, с. 65].

Маси без проводу меншин – вироджуватимуться, стикатимуться з насиллям та варварством. Меншини без опори на маси – прийдуть до деспотизму, тиранії, знівечення особистості. У масовому суспільстві має підтримуватися стійка взаємодія між масами й меншинами. Проблема полягає в тому, яким чином цього досягти, як мають обиратися еліти, спроможні повести за собою маси.

На погляд педагога, саме освітній шлях – основний для розв’язання даної проблеми. Зростання освіченості і культури мас уможливлять гармонію взаємодії мас та меншин у соціумі, розвинення демократичного масового суспільства [1, с. 65].

За твердженням Лоренсо Лузуріаги, зростання освіченості має впливати й на вибір політичних лідерів, хоча, звичайно, досягнення платонівської ідеальної держави не можливе в реальності. Проте, оскільки освічена людина – більш обізнана в суспільно-політичних процесах країни, вона робитиме свідомий політичний вибір на користь розвинення спільноти [1, с. 67].

На переконання Лоренсо Лузуріаги, виховання в масовому суспільстві має набути різних форм народного просвітництва. Це може бути й організована освіта дорослих, і культурно-просвітницькі місії, і народні вищі школи тощо.

У праці “Педагогіка” (Буенос-Айрес, 1981 р., вперше видано 1950 р.) Лоренсо Лузуріага підкреслював, що соціальний модус виховання треба завжди брати до уваги, адже виховання виступає для суспільства конституційним фактором. Саме виховання шляхом трансмісії історичної культурної традиції вможливорює формування таких соціальних елементів, як нові людські покоління; саме виховання шляхом спрямованої впливової дії досягає швидкої інтеграції людини до соціуму. І в цьому сенсі важливо розуміти, що виховання – це не стільки шлях індивідуального вдосконалення, скільки суспільного, шлях витворення прийдешнього [2, с. 50].

Таким чином, визначивши виховання в масовому суспільстві як соціально-педагогічний феномен, Лоренсо Лузуріага намагався обґрунтувати значення виховання в підтриманні гармонійного функціонування суспільства мас (в якому неодмінно мають поєднуватися щонайменше два елементи – масова більшість і керівна меншість) та накреслити шляхи розвинення масового суспільства під дією виховання. У соціально-педагогічному вимірі постановлення проблеми виховання в масовому суспільстві вирізнялося новизною, а актуальність зазначеної проблеми не втрачається і в сьогоденні.

Список використаних джерел

1. Luzuriaga L. *Pedagogia social y politica*. Buenos Aires: Ed. Losada S. A., 1958. 230 p.
2. Luzuriaga L. *Pedagogia*. Buenos Aires: Ed. Losada S. A., 1981. 331 p.

Колесніков А.В.,
член наукового студентського гуртка «Chemical IT hub»;
Національного університету «Одеська політехніка»
науковий керівник: **Бориц О.А.,**
старший викладач кафедри фармації,
Національного університету «Одеська політехніка»

НОВІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У теперішній час в світі генерується дуже велика кількість інформації, яку треба обробити, наприклад, не великими порціями. В освіті існує так зване кліпове мислення, яке можна компенсувати, змінивши фокус з традиційних форм на мікроосвіту. Таке навчання більш привабливе для нового покоління, яке живе в режимі онлайн. Соціальні мережі привчили молодих людей до поєднання візуального контенту і зручних ігрових форм, і коли все це переноситься на навчання, інформація засвоюється в рази краще.

Сукупність традиційних форм аудиторного навчання з елементом навчання, в якому використовуються інформаційні технології називається змішаною освітою [5, с. 97].

Змішана освіта складається з ряду моделей, кожна модель має свою мету, потребу та витрати.

1. Зміна робочої зони.

Необхідно виділити і оформити робочі зони, одна з зон - зона роботи онлайн.

2. Зміна аудиторій (лабораторій).

Якщо в навчальних закладах немає можливості організувати онлайн-зони в аудиторіях.

3. Індивідуальний план.

Дана модель реалізовується як на рівні навчального закладу, так і на рівні конкретної групи учнів.

4. Перевернутий клас.

Дана модель повністю змінює уявлення про аудиторну роботу і роботу вдома.

5. Гнучкий план.

Дана модель змішаного навчання максимально враховує потреби учнів.

6. Віртуальна модель.

Дана модель не вимагає відвідування навчального закладу [2].

Гнучкість процесу дистанційного навчання забезпечується можливостями сучасних систем передачі інформації, а максимальний рівень зручності взаємодії учнів забезпечується набором дружніх інструментів системи дистанційного навчання [3].

Проаналізував усе це, можна зробити висновок, що змішане навчання є не тільки іншим підходом до формування навчального процесу, а й забезпечує більш високі результати навчання, які можна виміряти кількісно, а також особисту зацікавленість і залученість студентів в процес навчання.

Список використаних джерел

1. Larry Bielawski David Metcalf Blended eLearning: Integrating Knowledge, Performance, Support, and Online Learning, 2003 by HRD Press, Inc.
2. Журнал «Сучасні проблеми науки та освіти». – 2016. – № 5.
3. Мухін О.І., Мухін К.О., Полякова О.А. Середовище проектування, технології навчання і моделі знань // Відкрита і дистанційна освіта. 2010. № 1. С. 54–58.
4. Гук В.О., Борщ О.А. Сучасні тренди в освіті студентів хіміків. Наукова Україна: Збірник статей V Всеукраїнської наукової конференції студентів 27–28 травня 2019 року. – Дніпро: ТОВ «Акцент ПП», 2019. – С. 116.
5. Вектори розвитку та результати досягнень науки в сучасному освітньому просторі. Матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 23–24 липня 2021 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. – С. 97.

Марчук О.О.,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Зінчук І.А.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ STEM-ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі становлення та розвиток ринкової економіки України є неможливим без кардинальних змін в економічній освіті дошкільників. Головним завданням фінансової грамотності дітей дошкільного віку є їх підготовка до життя в сучасному суспільстві та застосування набутих знань у практичному житті.

Головним чинником ефективного формування фінансової грамотності є її неперервність. Результативність даного процесу забезпечується шляхом поетапної роботи. З дитинства дитина стикається з економічними поняттями, які зустрічаються в побуті вдома. Саме в домашніх умовах дитина має можливість опанувати основи економічної поведінки, а саме: спільні сімейні покупки, аналіз значущості предметів та їх користі тощо. Також, дитина дошкільного віку має можливість практично засвоювати

правила економічної поведінки в різних закладах, а саме: навчальних, розважальних, торгівельних тощо.

На сьогодні, нові професії, які з'явилися на ринку праці вимагають навичок та умінь вирішувати задачі, які виникають в побуті, а також практичних обчислювальних навичок. Саме тому в системі дошкільної освіти велику роль відіграє застосування сучасних технологій та методів спрямованих на формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку.

На даний час, багато досліджень науковців присвячено питанням, пов'язаних із визначенням завдань, методів та прийомів формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку, а саме: Н. Грама, Г. Григоренка, Р. Жадана, Л. Лохвицької, Н. Побірченко, І. Сасова, А. Сазонова, А. Шатова та ін..

Важливими навиками у процесі формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку є вміння аналізувати, поєднувати, критично мислити та доцільно застосовувати здобуті вміння та навички. Саме тому у пригоді стає STEM-освіта, яка покликана спрямовувати дітей на розвиток творчих здібностей, критичного мислення, логіко-математичних компетентностей шляхом застосування інноваційних технологій.

STEM-освіта (аббревіатура від англійських слів Science, Technology, Engineering, Math), що в перекладі означає наука, технології, інженерія та математика) – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять [3, с. 7]. STEM-освіта є цінним складником реформ, які відбуваються в сучасній дошкільній освіті України.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти передбачено формування в дітей елементарних споживчих уявлень, зокрема про товари, послуги і гроші. В освітній лінії «Дитина у світі культури» в частині «Предметний світ» зазначено, що дитина 6 (7) років має «уявлення про заощадливе ведення домашнього господарства, вміє ощадливо ставитися до речей, грошей. Розрізняє соціальні ролі «покупець», «продавець», поняття «товар», «гроші», «заощадливий», «недбайливий»» [1].

Нині STEM-освіта в закладі дошкільної освіти спрямована на розвиток особистості дітей дошкільного віку, шляхом формування логіко-математичних компетентностей, світогляду, життєвих цінностей, опорі на практичні навички. STEM-освіта дозволяє виховувати в дітях впевненість в своїх можливостях, комунікабельність та співробітництво, аналітичне та критичне мислення, вміння приймати рішення, інформаційну грамотність, життєві навички, персональну та соціальну грамотність.

На нашу думку, діти дошкільного віку повинні мати уявлення про свої потреби та родини, розуміти важливість цих потреб, уміти співвідносити свої бажання з можливостями у родині. Дошкільники повинні вміти робити

висновки про значення товарів та послуг у житті людини та значення професій у суспільстві.

Основними принципами впровадження STEM-освіти в закладах дошкільної освіти є продуктивна мотивація дошкільників до дослідницької, проектної діяльності та участі у конкурсах.

Головними перевагами у застосуванні STEM-освіти в закладах дошкільної освіти у процесі формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку на нашу думку є:

1. Застосування практичних завдань чи створення проблем. Таким способом дошкільники вчаться розв'язувати проблеми не теоретично, а шляхом практичної діяльності, попереджаючи та виправляючи помилки;

2. Створення творчого простору, де дошкільники можуть реалізувати свої потреби та підготуватися до дорослого життя, усвідомлюючи свою професійну діяльність;

3. Надання дошкільникам автономного навчання, що впливає на розвиток самостійності дитини, вміння приймати виважені рішення та нести за них відповідальність;

4. Навчання з опорою на практичний досвід дітей, що викликає цікавість, а складність завдань не викликає негативізму в дошкільників;

5. STEM-заняття формують у дошкільників основу для розуміння всіх принципів та складників економічної системи.

Основні завдання STEM-освіти у процесі формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку спрямовані на формування таких вмінь та компетентностей:

1. Розуміння фінансових операцій та відносин;

2. Формування обчислювальних навичок;

3. Здатність формулювати та розв'язувати економічні проблеми;

4. Логічне мислення, вміння аргументувати свої фінансові дії.

У процесі формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку за STEM-технологією у дошкільників формується особливий тип мислення – STEM-thinking, тобто формуються навички критичного мислення, проєктивний підхід до розв'язання фінансових проблем, експериментальні здібності, різнобічний погляд на події, що передбачає рух вперед та недопустимість стояти на місці.

На STEM-заняттях з фінансової грамотності дітей дошкільного віку формуються навички високого рівня мислення, що у свою чергу дає змогу досягти високих показників у практичній діяльності дітей, а саме:

1. Розширюється спектр освітніх ролей;

2. Краще засвоюється програмовий матеріал;

3. Реалізовується принцип «освіта протягом усього життя»;

4. Якісна практична підготовка до умов життя в сучасному суспільстві.

STEM-освіта розв'язує низку завдань з фінансової грамотності у дітей дошкільного віку, а саме:

1. Створює умови для всебічного розвитку особистості дитини;
2. Забезпечує активізацію та розвиток інтелекту дитини;
3. Сприяє розвитку творчого та критичного мислення;
4. Формує аналітико-синтетичні уміння та обчислювальні навички кожної дитини, здатність розв'язувати економічні проблеми.

Важливу роль реалізації ідей STEM-освіти у процесі формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку відіграють засоби навчання.

Засоби STEM-навчання – це сукупність обладнання, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності [3, с. 11] в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Види засобів STEM-навчання різноманітні, їх склад залежить від рівня розвитку науки, техніки та інформаційних технологій: *друковані методичні засоби*: підручники, навчальні посібники, картки-завдання, навчальні інструкції, навчальні алгоритми; *наочне приладдя*: натуральне (прилади, матеріали, зразки), образне (фотографії, репродукції картин, плакати тощо.), знаково-символічне (знакові моделі, графіки, схеми); *технічні засоби*: інформаційні (відеоапаратура, комп'ютери, кінопроектори тощо), контролювальні (тренажери, прилади для діагностики процесів) [3, с. 11].

Отже, перш за все STEM-освіта навчає вдало поєднувати отримані знання для вирішення повсякденних життєвих ситуацій. Підсумовуючи вище сказане, робимо висновок, що активне використання ідей STEM-освіти в освітньому процесі закладу дошкільної освіти матиме позитивний вплив на процес формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку. Застосування STEM-освіти формує фінансову грамотність дітей дошкільного віку, а також розвиває основи таких якостей, як: працьовитість, заощадливість, самостійність, ініціативність, організованість, практичність, діловитість тощо.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наук. кер.: А.М. Богуш. К., 2012. 26 с.
2. Грама Н. Перспективи розвитку теоретичної економічної грамоти дошкільників в Україні. *Наука і освіта*. 1998. № 3. С. 25–30.
3. Хромчихіна О.О. STEM-проекти для початкової школи / Навч. посібник. Х. : Вид. група «Основа», 2020. 95 с.

Марчук О.О.,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Сбитна Т.О.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ

У нормативних документах (Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, освітніх програмах), у методичних рекомендаціях до програм, у численних науково-методичних посібниках та власне методичних розвідках дається низка порад щодо формування моральних та патріотичних якостей старших дошкільників за допомогою використання творчого доробку українських письменників. Зазначимо, що у «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» написано: «У дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості та актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини». Цього можна досягти, використовуючи кращі надбання українського письменства в освітньому процесі ЗДО [1]. Вихователі повинні широко пропагувати твори Т. Шевченка, Лесі Українки, Л. Глібова, І. Франка для формування національного та морального світогляду дошкільнят, їх ознайомлення із українським народознавством.

Вважаємо за необхідне акцентувати на необхідності використання в ЗДО творчості Олени Пчілки, талановитої письменниці, перекладача, мовознавця, літературознавця тощо. Сьогодні творча спадщина Олени Пчілки вимагає повного перевидання, нового прочитання та осмислення, адже «оповідання та новели Олени Пчілки, – як зазначав І. Денисюк, – вносили в літературу те своєрідне, що могла написати тільки вона, те, що, зрештою, витримало іспит часу» [2, с. 103]. Дослідниця А. В. Зайцева в наукових доробках проаналізувала поетичні збірки Олени Пчілки, специфічні жанрові та ідейно-тематичні особливості її творів. На думку сучасних літературознавців, творча спадщина Олени Пчілки характеризується різноманітністю жанрів, актуальністю тем, новизною стилу письма. За цими ознаками її твори можна поставити на один щабель із такими класиками нашої літератури, як І. Франко, М. Старицький, Б. Грінченко, Леся Українка.

За спостереженнями Дзюбишина-Мельник Н., Олена Пчілка ввела в коло дитячого читання/слухання все жанрове розмаїття фольклорних творів [4, с. 107]. Відтак вивчення її творчості в ЗДО слід здійснювати в контексті народного виховання, в тісному зв'язку із вивченням українського фольклору. Її творчі роботи щедро «посипані» образами та поетичними засобами дитячого фольклору: «Всією своєю діяльністю, скерованою до дітей, Олена Пчілка сприяла формуванню української дитячої субкультури нового типу. Це була культура: а) спільна для дітей Зах. та Сх. України, що зміцнювало етнічну цілісність українців загалом; б) для дітей міста і села; в) для дітей з родин різного соціального статусу.» [4, с. 109].

Ознайомлюючи дітей із творами Олени Пчілки, варто акцентувати на типових українських персонажах народних казок, колискових, переказів, забавлянок. Це образи-символи Котика, Дрімоти, Дощика, Сонечка. Ілюстрована збірка віршів «Дивна хатка» для дітей старшого дошкільного віку наповнена описом тварин, овочів, природи та пори року. Всім нам відомий вірш Олени Пчілки «Іди Дощику», де відображений опис природи у вигляді дощу:

*«Іди, іди, дощику, Зварю тобі борщику,
В полив'янім горщику!
Іди, іди, дощику,— Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею!» [7].*

З рядків віршика «Кіт-воркіт» ми можемо бачити, як письменниця відображає тваринний світ:

*«Ой кіт-воркіт
На віконечко скік,
А з віконця в хижку,
Піймав котик мишку:
Мишка буде грати,
Котик воркотати,
А дитина буде спати» [7].*

Також Олена Пчілка написала збірку творів «Сосонка» для дітей старшого дошкільного віку. У це видання ввійшли вірші, казки, ігри, оповідання, байки, прислів'я та загадки. Олена Пчілка бачила шлях розв'язання проблеми відродження та збереження української нації у вихованні моральних якостей молодого покоління, збереження його історичної пам'яті.

Вважаємо за необхідне ознайомити старших дошкільників із такими дитячими віршами Олени Пчілки, як: «Весняні квіти», «Сонечко», «Іванко»,

«Мама і доня», «Безконечна пісенька», «Безконечна казочка», «Метелик», «Цікава казочка», «Морквяний вояк», «Як швидко літо проминуло», «Змінилося все...», «Вітер», «Дивна хатка», «Тямущий котик», «Сон», «З гринджолятами», «Додому», «Зимовий вечір» У творах відомої авторки зустрічаємо майже весь тваринний світ (ворона, рак, вовк, заєць, коза, гадюка, журавель, чапля, півень, кіт) – усі вони представляють певні традиційні риси людського характеру. Відповідно твори поетеси можна використати педагогами для формування моральних якостей старших дошкільників у ЗДО.

Рекомендуємо вихователям при вивченні творів Олени Пчілки використовувати картини відомих українських художників про природу України, світлина дітей кінця XIX- початку XX століття, малювати малюнки із персонажами українського фольклору, переглядати мультфільми за сюжетами українських казок, слухати народні колискові тощо.

Отже, у своїй творчості Олена Пчілка особливу увагу приділяла суспільно-моральним проблемам. Пропагувала здобутки українського фольклору. Для прозової та поетичної творчості Олени Пчілки характерне жанрове розмаїття. Її твори знайомлять маленьких читачів із українським фольклором. Сьогодні важливо широко пропагувати серед дошкільників твори письменниці, у яких відображено морально-етичні цінності, зокрема, співчуття, доброту, готовність допомогти, підтримати та уміння ділитися з іншими. Використання творчості Олени Пчілки у ЗДО сприяє формуванню фундаментальної основи духовно-морального розвитку дитячої особистості та утвердженню патріотичних якостей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу від 22.01.2021 року. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876> (Дата звернення: 20.06.2022).
2. Денисюк І. Проза «малих форм» Олени Пчілки. *Українське літературознавство*. Львів, 1970. № 10. С. 102–108.
3. Вірші Олени Пчілки для дітей. URL: <https://dovidka.biz.ua/virshi-oleni-pchilki-dlya-ditey> (Дата звернення: 20.06.2022).
4. Дзюбишина-Мельник Н. Олена Пчілка в дискурсі дитячої субкультури. *Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика»*. 2010. Вип. 5. С. 105–110.
5. Камінчук О. Олена Пчілка : аспекти творчої діяльності. *Слово і Час*. 1999. № 6. С. 12–18.
6. Новаківська Л. Подвижницька діяльність Олени Пчілки на ниві українського просвітництва. Київ: Науковий світ, 2001. 48 с.
7. Олена Пчілка. «Дивна хатка» – ілюстрована збірка віршів для дітей. URL: <https://mala.storinka.org> (Дата звернення: 19.06.2022).

Менсітова Є.А.,
аспірант першого року навчання
Запорізького національного університету
науковий керівник: **Горlach В.В.,**
кандидатка педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології
Запорізького національного університету

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Під час навчання майбутніх перекладачів важливу роль відіграє якісна іншомовна підготовка, яка передбачає володіння іноземною мовою (ІМ) на рівні, достатньому для повсякденного спілкування та обміну інформацією. У концепції вивчення ІМ основна мета визначається як формування в студентів іншомовної комунікативної компетентності (ІКК), що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати ІМ як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу [1, с. 24]. Тобто розвиток комунікативних вмінь, які передбачають оволодіння студентом усіма засобами вираження усного і писемного висловлення, є основою ІКК. Виходячи із вищесказаного стає зрозумілим, що при вивченні ІМ студенти повинні досягати такого рівня ІКК, щоб ефективно використовувати мову в усіх її формах – читання та письмо, говоріння та аудіювання.

Невід'ємною складовою ІКК є аудитивна компетентність, яку можна трактувати як здатність слухати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах прямого й опосередкованого спілкування [1, с. 280]. Говорячи про формування аудитивної компетентності у майбутніх перекладачів, без якої неможливий цілісний та якісний розвиток ІКК, треба перш за все звернути увагу на аудіювання як вид мовленнєвої діяльності. Вперше визначення терміну «аудіювання» надав американський психолог Дж. Браун. Аудіювання часто протиставляється такому процесу, як слухання, адже слухання – це лише акустичне сприйняття звукових компонентів без заглиблення у їхній зміст. Аудіювання ж передбачає сприйняття, розуміння та смислову обробку інформації, що сприймається на слух. Як зазначає С. Ніколаєва, «аудіювання розглядається як фундаментальне вміння, оволодіння яким є важливою умовою навчання іноземної мови в цілому» [4, с. 7]. І. Кочан розглядає аудіювання «як один із видів мовленнєвої діяльності, під час якого людина одночасно сприймає усне мовлення й аналізує його (смислова обробка інформації), концентруючи на ньому свою увагу» [3, с. 65–66]. Існує думка, що аудіювання – це рецептивний, реактивний, зовнішньо не виражений, але

внутрішньо активний процес слухового та смислового сприймання озвученого мовлення [7, с. 130]. Звідси розуміємо, що успішність використання аудіювання зумовлюється низкою факторів, зокрема індивідуально-психологічними особливостями самого слухача: його кмітливостю, вмінням слухати і швидко реагувати на сигнали усної мовленнєвої комунікації (паузи, логічні наголоси, риторичні запитання, фрази зв'язку тощо), вмінням переключатися з однієї розумової операції на іншу, швидко схоплювати тему повідомлення, співвідносити її з широким контекстом. Ці вміння розвиваються у процесі навчання багатьох шкільних предметів, у тому числі й ІМ [1, с. 285]. Ефективність використання аудіювання безумовно залежить і від зацікавленості студента у пізнавальній діяльності: потребі в отриманні тих чи інших знань, усвідомлення студентом необхідності вивчення ІМ, інтересу до теми прослуханого тощо.

У сучасному науковому просторі виокремлюються різні психологічні та психолінгвістичні механізми, завдяки яким формуються навички в аудіюванні. Так, психофізіологія пояснює аудіювання як перцептивну мовленнєво-розумову діяльність: перцептивна, оскільки здійснюється сприймання (перцепція); розумова, пов'язана з розумовими операціями (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, абстрагування, конкретизація, узагальнення); мнемічна – відбувається виділення й засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць, формування образу і впізнання як результат зіставлення з еталоном, що зберігається в пам'яті [5, с. 177]. У своїй праці І. Федорова стверджує, що «можна визначити основні психологічні механізми мовленнєвої діяльності: механізм осмислення; механізми довготривалої та оперативної пам'яті; механізми випереджувального відображення дійсності у формі синтезу в продуктивних видах мовленнєвої діяльності та вірогіднісного прогнозування в рецептивних видах мовленнєвої діяльності» [6, с. 34].

Розглядаючи саму суть аудіювання, можна виділити дві дії, які виконує реципієнт у процесі слухового сприйняття тексту з метою того, щоб впізнати об'єкт, який сприймається, та зіставити його з образами, що зберігаються у пам'яті людини: перша дія – це розрізнення, а друга – впізнавання. Для того, щоб розрізняти ІМ та впізнавати її, необхідно перепрограмувати мовленнєві процеси, які пристосовані до розпізнавання рідної мови [2, с. 162]. Зрозуміло, що психологічні особливості кожної людини глибоко індивідуальні, і це, безумовно, необхідно враховувати під час використання аудіювання в процесі вивчення ІМ для подальшої фахової підготовки майбутніх перекладачів. Якщо відбувається збій в одному з психологічних процесів під час аудіювання, то для досягнення остаточної мети, що полягає в правильній та якісній обробці та відтворення тексту, створюються додаткові труднощі або воно взагалі унеможливується.

Тож, важливо зазначити, що перекладач – це людина, яка володіє ІМ на такому рівні, щоб мати змогу здійснювати переклад як на синхронному рівні, так і у письмовій, усній або будь-якій іншій формі. Перекладач повинен бути розвинутий у різних сферах соціального, культурного, наукового життя тощо. Виходячи з цього, можна стверджувати, що вплив психолінгвістичних чинників розповсюджується не тільки на формування аудитивної компетентності, а й на загальну фахову підготовку майбутнього спеціаліста. Отже, вивчення психологічних та психолінгвістичних механізмів формування ІКК відіграє вагомий роль у підготовці майбутніх перекладачів не тільки в сфері мовної підготовки, а й в усіх інших, не менш важливих аспектах, як то соціокультурна, лінгвістична компетентність тощо.

Список використаних джерел

1. Бігич О., Бориско Н., Борецька Г., та ін. / за загальн. ред. Ніколаєвої С. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Жаркова Т. Тематический словарь методических терминов по иностранному языку. 2-е изд., стереотип. Москва : ФЛИНТА, 2014. 321 с.
3. Кочан, І. Словник-довідник із методики викладання української мови. Львів, 2005. 306 с.
4. Ніколаєва С. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу в середніх навчальних закладах. Київ, 1996. 96 с.
5. Ніколаєва С., Бігич О., Бражник Н., Гапонова С., Гринюк Г., Олійник Т., Петрашук О., Сажко Л. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вузів / ред. : Онищенко К. Київ : Ленвіт, 1999. 319 с.
6. Федорова О. Формування аудитивних умінь іноземних слухачів підготовчого відділення у процесі навчання української мови. дис. ... канд. пед. наук : 13.0003. Івано-Франківськ, 2016. 260 с.
7. Харченко Н. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Психолінгвістика. : зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2012. Вип. 9. С. 129–137.

Подольнчук С.В.,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій і безпеки життєдіяльності
Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

МОНІТОРИНГ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНИХ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ

Наукова діяльність є важливим компонентом функціонування закладу вищої освіти. Крім реалізації свого основного завдання – створення нових знань, науково-дослідна робота має великий вплив на всю освітню діяльність. З одного боку наукові досягнення постійно коригують зміст навчальних дисциплін, а з іншого – напряду визначають кваліфікацію викладачів, що в свою чергу значною мірою впливає на якість освіти загалом.

Враховуючи такі обставини, великого значення набуває моніторинг наукової діяльності. В загальному розумінні моніторинг являє собою регулярне спостереження за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування [1]. Свої особливості має моніторинг наукової діяльності, реалізація якого стає більш ефективною при застосуванні комплексного підходу. Суть такого підходу полягає в діагностуванні, аналізі та оцінюванні наукової діяльності одночасно як за її основними напрямками, так і за категоріями в розрізі потенціал-результативність-ефективність з використанням єдиного набору показників та визначенням загального рейтингу [2, с. 40–41].

Оцінювання наукової діяльності зазвичай є вагомою складовою різноманітних рейтингових систем. Так, світовий рейтинг університетів Webometrics [3], який є найбільшим рейтингом за кількістю проаналізованих університетів, при обрахуванні остаточних балів враховує важливі показники, які безпосередньо характеризують наукову діяльність. Серед них – кількість цитат від 210 найкращих авторів (крім 20 найпопулярніших авторів) за даними *Google Scholar Profiles*, що складає 10% загального рейтингу, та кількість робіт серед 10% найбільш цитованих у кожній з усіх 27 дисциплін за базою даних *Scimago*, яка є інформаційною платформою наукових видань, індексованих *Scopus* (40%).

Серед показників, якими оперує світовий рейтинг *QS World University Rankings* [4], декілька індикаторів також включають наукову складову. Цей рейтинг, зокрема враховує академічну репутацію (40% загальної кількості балів), складовою якої зокрема є якість досліджень, та показника, який вимірює якість університетських досліджень за допомогою цитування в

розрізі факультету, беручи загальну кількість академічних цитат у роботах, створених університетом за п'ятирічний період.

Проте найбільш потужно наукова складова представлена в світовому рейтингу Academic Ranking of World Universities (ARWU) [5], який на початковому етапі був призначений для оцінювання лише китайських університетів, а нині став одним з найавторитетніших рейтингів університетів в світі. Так, рейтинг ARWU при визначенні підсумкового балу зокрема враховує високо цитованих дослідників (20%), результати дослідження, опубліковані в Nature and Science (20%) та статті, проіндексовані в Science Citation Index-Expanded та Social Science Citation Index (20%). Крім того, рейтинг включає показники, які опосередковано враховують результати наукової діяльності. Так, на кінцевий результат також впливають кількість випускників закладу та кількість викладачів, які отримали Нобелівські премії або були нагороджені медаллю Філдса (10% і 20% відповідно).

Очевидно, що показники наукової діяльності входять до складу не лише світових рейтингів університетів, а й рейтингових систем, які використовуються для моніторингу діяльності структурних підрозділів університетів. В цьому сенсі моніторинг наукової діяльності обґрунтовано розглядається як елемент управління закладом вищої освіти [6], який дозволяє сформувати завершену картину щодо стану, результатів та розвитку науки в університеті [6, с. 190–191].

Наукова складова рейтингів університетів останнім часом активно використовується як фактор управління в європейській системі вищої освіти [7]. Використання різноманітних рейтингових систем в управлінні університетами стало прикладом нових наукових стратегій у Центральній та Східній Європі. Безумовно, це створить передумови для підвищення ефективності управління науковою діяльністю в університетах та в кінцевому варіанті сприятиме поліпшенню функціонування європейської системи вищої освіти в цілому [7].

Таким чином, наукова діяльність є одним з найважливіших напрямків діяльності сучасного закладу вищої освіти, який помітно впливає і на освітню складову. Тому здійснення моніторингу різних видів науково-дослідної роботи як складової сучасних рейтингових систем має велике значення для розвитку університетів і є певною мірою відображенням нових тенденцій оцінювання наукової діяльності, в тому числі в країнах Центральної та Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [голова редкол. Шемшученко Ю.С.]. Київ : «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3 : К–М. 2001. 792 с.
2. Подолянчук С.В. Комплексний підхід до моніторингу наукової діяльності структурних підрозділів педагогічних університетів. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 1. С. 38–44.
3. Methodology. *Ranking Web of Universities* : веб-сайт. URL: <https://www.webometrics.info/en/Methodology> (дата звернення: 26.06.2022).
4. QS World University Rankings methodology: Using rankings to start your university search. *QS World University Rankings* : веб-сайт. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology> (дата звернення: 26.06.2022).
5. Shanghai Ranking's Academic Ranking of World Universities Methodology 2021. *Shanghai Ranking*. веб-сайт. URL: <https://www.shanghairanking.com/methodology/arwu/2021> (дата звернення: 26.06.2022).
6. Подолянчук С.В. Моніторинг наукової діяльності як складова управління університетом. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 37. С. 185–191.
7. Podolyanchuk S.V. Indicators of research activities in the national university rankings of European countries: weight and content. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. Issue 43. P. 13–16.

Ребріна Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ДОСВІД ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЗА КОРДОНОМ

Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації, як уже вище згадувалось, ця проблематика набула у другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так і в Україні.

Впровадження системи по формуванню здорового способу життя потребує врахування того факту, що кожна вікова група має свої, притаманні лише їй, специфічні особливості розвитку.

Учені з'ясували, що стан здоров'я особистості – це наслідок розвитку інтелекту і закладених у дитинстві батьками і вчителями моделей поведінки щодо зміцнення здоров'я. Тому останнім часом акцент у зміцненні та збереженні здоров'я зміщується у бік активізації самої особистості, підвищення її валеологічних знань, оволодіння уміннями і навичками здорового способу життя. Розпочинати таке навчання потрібно з раннього дитячого віку – у сім'ї, дошкільному закладі, а зі

вступом дітей до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на їхній загальний розвиток.

Дошкільний вік є вирішальним у формуванні фундаменту фізичного і психічного здоров'я. До семи років людина проходить величезний шлях розвитку, що не повторюваний протягом подальшого життя. Саме в цей період йде інтенсивний розвиток органів і становлення функціональних систем організму, закладаються основні риси особистості, формуються характер, ставлення до себе і оточуючих. Очевидна значимість формування у дітей дошкільного віку певної бази знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомленої потреби в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Проблема здоров'я дітей завжди перебувала в центрі уваги педагогів, інтерес до неї не слабшає і сьогодні, оскільки зміна соціальних умов призвело не тільки до перегляду, але й істотної розбіжності поглядів різних соціальних інститутів на цілі і зміст фізичного і психічного розвитку дитини-дошкільника. Зокрема, в умовах системної неузгодженості відносин людини із зовнішнім природним середовищем необхідний перегляд педагогічних шляхів і умов валеологічного виховання дітей. У силу цього виникає потреба у створенні гнучких соціально-педагогічних технологій здоров'я зберігаючих навчання і виховання особистості в умовах державних виховно-освітніх установ. Використання педагогами таких технологій дозволить сформувати основи здорового способу життя, розвинути у дитини почуття співпереживання іншим людям, певні навички саморегуляції, що дозволяють попереджати девіантну поведінку.

Батьківська любов забезпечує дітям емоційну захист і психологічний комфорт, дає життєву опору, а любов і безмежне довіру дитини до батьків роблять його особливо чутливим до їх впливу. Сім'я гостро потребує допомоги фахівців на всіх етапах дошкільного дитинства. Очевидно, що сім'я і дитячий сад, маючи свої особливі функції, не можуть замінити один одного і повинні взаємодіяти в ім'я повноцінного розвитку дитини-дошкільника.

Як показує практика, і підтверджують педагогічні дослідження, батьки визнають пріоритет дошкільного закладу у вирішенні освітньо-виховних завдань, але не вважають за потрібне брати участь в педагогічному процесі. Педагоги недооцінюють роль сім'ї і не прагнуть об'єднати з батьками зусилля для розвитку і виховання дітей, тому не налагоджують належним чином зворотний зв'язок, не використовують повною мірою вплив сім'ї на виховання дитини. Сім'я є джерелом і важливою ланкою передачі дитині соціально-історичного досвіду, і, насамперед, досвіду емоційних і ділових взаємин між людьми. Враховуючи це, можна з повним правом вважати, що сім'я була, є і буде найважливішим інститутом виховання, соціалізації дитини.

Відомо, що дошкільний вік є вирішальним у формуванні фундаменту фізичного і психічного здоров'я. Адже саме до 7 років людина проходить величезний шлях розвитку, що не повторюваний протягом подальшого життя. Саме в цей період йде інтенсивний розвиток органів і становлення функціональних систем організму, закладаються основні риси особистості, формується характер, ставлення до себе і оточуючих. Важливо на цьому етапі сформувати у дітей базу знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомлену потреба в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Педагогічна технологія формування основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку – це спеціальним чином організований педагогічний процес, що дозволяє дитині отримати елементарні анатомічні та медичні знання про власний організм; цілеспрямовано і гарантовано забезпечує збереження, підтримку, зміцнення і нарощування здоров'я його суб'єктів в єдності всіх його складових у ході їх взаємодії в навчально-виховних ситуаціях.

Підлітковий вік охоплює період від 10–11 до 14–15 років. За цей час діти дорослішають не тільки фізично, а й розумово, морально, соціально. Перебудовується організм підлітка, змінюється його самосвідомість, взаємини з однолітками і дорослими, збагачується пізнавальна і навчальна діяльність. У підлітковому віці розширюється коло суспільних інтересів дитини, особливе місце в її житті починають займати товариші, однолітки, друзі. Відбувається опанування суспільним досвідом та випробовуванням власних сил під час навчання у школі та спілкування з однолітками. Формуються різноманітні життєві навички, потрібні для адаптації в суспільстві, зокрема:

- спілкування з однолітками, молодшими, дорослими;
- критичне ставлення до себе й оточення;
- пізнання та оцінювання власних здібностей;
- соціально-психологічна адаптація до навколишнього середовища.

Кардинальні зміни у структурі особистості дитини, яка вступає в підлітковий вік, визначаються якісним зрушенням у самосвідомості. Підліток починає почуватися дорослим і прагне бути таким. Підлітковий вік і в науці, і в практиці називають перехідним, критичним, оскільки певна дисгармонія фізичного і психічного розвитку можуть спричиняти нервово-психічні відхилення, навіть у здорових підлітків спостерігаються коливання настрою, підвищена дратівливість, прагнення до асоціальних форм поведінки. Саме в підлітковому віці починає активно формуватися індивідуальний спосіб життя, від якого в майбутньому значною мірою залежить здоров'я особистості, тому що в перехідний період дуже важливо навчити підлітка зміцнювати власний організм та керувати своєю психікою й поведінкою.

Другий етап підліткового віку – 12–14 років. У цей період стабілізується емоційно-вольова сфера дитини, відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, що якісно видозмінює інтелектуальні властивості особистості. У підлітків з'являється прагнення до морального і фізичного вдосконалення, загострюються почуття обов'язку, відповідальності.

У вихованні підлітків слід враховувати, що головною особливістю цього періоду є їхня активна діяльність на підставі формування стійких мотивів поведінки. Найтипівішими несприятливими для цього віку є неправильні форми спілкування, що призводить до шкідливих звичок, раннього статевого життя, антисоціальних вчинків. У зв'язку з цим, значну увагу варто приділяти мотивації правильної поведінки підлітка.

Робота з формування здорового способу життя буде ефективною, якщо вона задовольнятиме природні запити й потреби учнів, спонукатиме підлітків до самопізнання й само активності, розширюватиме межі їхньої практичної та розумової діяльності. При цьому треба враховувати дві безперечні умови: діяльність педагога щодо розвитку дитини й психологічну готовність учня до цього. Крім того, важливо спиратись на ті передумови, які захоплюють почуття учнів, викликають вияв позитивних емоцій.

Науково організований процес формування здорового способу життя повинен передбачати тісний зв'язок середовищ виховання (школи, сім'ї, суспільства), узгодження їхніх дій, ефективність засобів впливу з тим, щоб школярі постійно перебували під безпосереднім педагогічним впливом, щоб навіть їхній відпочинок сприяв інтелектуальному збагаченню й фізичному вдосконаленню.

Список використаних джерел

1. Навчання дітей із порушеннями слуху : навчально-методичний посібник / С.В. Кульбіда та ін. – Харків : Вид-во «Ранок», 2019. – 216 с.
2. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: монографія. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
3. Елен Р. Даніелс і Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. – Україна, Львів, Товариство „Надія”. – 2000. – 256 с.

Ребріна Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТАКТИЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ З НОРМАЛЬНИМ ЗОРОМ ТА ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Звертаючись до розгляду особливостей розвитку тактильного сприйняття у дітей, які мають порушення зору, насамперед, необхідно виокремити загальні закономірності розвитку зазначеного виду сприйняття у дітей, котрі мають нормальний зір.

Як загальновідомо, для кожного психічного процесу існують свої найбільш сприятливі періоди розвитку, де не є виключенням сприйняття та його різновиди, зокрема найбільш активний період формування тактильного сприйняття припадає на ранній та дошкільний вік.

У межах своїх теоретичних розвідок Д.Б. Ельконін дійшов висновку, що впродовж першого року життя дитини розвиток руки у якості тактильного органу менш активний, в порівнянні із розвитком зору [5].

У свою чергу, Л.А. Венгер та В.С. Мухіна відмічають, що тактильне сприйняття починає формуватися з перших місяців життя дитини, у процесі взаємодії з різними предметами оточуючого середовища. По досягненню дитиною віку чотирьох-п'яти місяців, предмети, що розташовані на близькій відстані від неї, викликають зацікавленість та рух у їхню сторону (підповзання), у наслідок чого, відбуваються різного роду маніпуляції з предметами: хапання, пересування [1].

Також, дослідник Л.А. Венгер зазначав, що надалі тактильне сприйняття у дітей продовжує формуватися у процесі сенсорного розвитку, який передбачає: засвоєння сенсорних еталонів, що лежать в основі сприйняття предметного світу; формування спеціальних дій по їх застосуванню для вирішення перцептивних завдань; формування узагальнених способів пізнання навколишнього предметного світу в процесі накопичення та розширення сенсорного досвіду; перенесення сенсорного досвіду в самостійну діяльність на основі активного включення мислення й мовлення [1].

У процесі опанування «хапання» та утримування предметів, зазначає дослідник, дитина методом «проб та помилок» пристосовує рухи своєї руки до параметрів предмета – його положення у просторі, величини та інше. Набутий досвід руки передається очам, після чого дитина починає за мінливим враженням бачити предмети, з якими можна здійснити певні маніпуляції, що, в свою чергу, дозволяє визначити нові властивості: переміщення, падіння, м'якість, твердість, стисливість, стійкість, розчленованість на частини. В подальшому, діти починають

використовувати не тільки дії та їх результати, а й властивості предметів, завдяки яким ці результати стають можливими. Дитина починає досліджувати нові предмети, з'ясовуючи їх властивості: перевертає їх, рухає, кидає. Отже, можна відмітити, що відповідно до міркувань Л. А. Венгера, тактильне сприйняття формується у процесі предметної діяльності у ранньому віці [1].

Г.А. Урунтаєва виокремила три основні етапи розвитку тактильного сприйняття дітей віком від 4 до 15 місяців. Перший етап охоплює вікові рамки 4–7 місяців та передбачає прості дії з предметами, що приносять певний результат: в процесі «хапання» предметів активну участь приймають пальці, що дозволяє виокремлювати нові, приховані властивості предметів. У віці 6 місяців дитина вже вміє не лише самотійно та міцно утримувати у руці предмет, але й брати його з різного положення.

Другий етап охоплює вікові рамки 7–10 місяців та передбачає дій, спрямовані на співвіднесення: дитина вже вміє співвідносити предмет з певним місцем у просторі. У цей період розвивається вміння маніпулювати декількома предметами одночасно, де тактильне сприйняття доповнює зорове враження і полегшує ідентифікування предметів.

Третій етап охоплює вікові рамки 10–15 місяців та передбачає появу функціональних дій, які відображають сутність предмету, визначають його призначення. У цей період дії стають більш досконалими, пальці діють більш самотійно.

Таким чином, можемо відмітити, що у процесі онтогенезу, у період від 4 до 15 місяців, відповідно до етапів розвитку тактильного сприйняття, виокремлених Г.А. Урунтаєвою, у дітей відбувається розширення функціонального діапазону такого аналізатору тактильного сприйняття як руки, що, в свою чергу не лише дозволяє виокремлювати нові властивості предметів, а й по-різному взаємодіяти з ними.

У ході дослідження, основна мета якого полягала у тому, щоб визначити особливості розвитку перцептивних дій дітей дошкільного віку, Л.А. Венгер, А.В. Запорожець, В.П. Зінченко та А.Г. Рузська проаналізували характер руху рук у дітей дошкільного віку й процесі тактильного сприйняття плоскої форми в умовах ознайомлення з формою та впізнавання її, та у підсумку дійшли наступних висновків: у віці 3-х років діти не виокремлюють контур фігури, пальці їх рук рухаються по поверхні, а рухи обумовлені «хапанням». В цей період діти перш за все орієнтуються на величину, поверхню предмета, однак обстежують її досить поверхнево.

Також у роботах Л.А. Венгера та А.В. Запорожця зазначено, що до кінця дошкільного молодшого віку діти вже можуть сприймати від трьох геометричних фігур (коло, квадрат, трикутник), розрізняти предмети за величиною, за якістю поверхні на дотик, за температурними признаками, за масою.

В свою чергу В.П. Зінченко та А.Г. Рузська відмічають, що тактильне сприйняття у молодшому дошкільному віці має наступні особливості: рухи рук мають примітивний та не досконалий характер; при першій взаємодії з предметами намагаються так чи інакше маніпулювати ними [6].

Насамкінець, можемо зазначити, що у дітей, які не мають порушень зору у процесі формування тактильного сприйняття зір відіграє не останню роль, сприяючи візуальній ідентифікації та оцінці предметів оточуючого середовища. Тому, розвиток як зорового, так і тактильного сприйняття є однією з основних цілей сенсорного розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Тепер, більш детально зупинимось на розгляді особливостей розвитку тактильного сприйняття у дітей, які мають порушення зору.

Здійснивши аналіз теоретичних розвідок Л.С. Виготського, М.І. Земцової та Л.І. Солнцевої, у межах яких так чи інакше було розкрито проблематику тактильного сприйняття дітей, котрі мають порушення зору, дослідниця Л.Б. Осипова дійшла висновку, що відсутність або серйозні порушення у роботі зорового аналізатору можуть бути компенсовані за рахунок функціонування збережених пізнавальних процесів (мислення, мова, пам'ять) та збереження інших аналізаторних систем, серед яких не останню роль відведено тактильному сприйняттю, де у ролі основного аналізатору виступають руки та долоні [2].

В.П. Єрмаков, Г.А. Якунин виокремлюють наступні особливості тактильного сприйняття у дітей, які мають порушення зору. За допомогою тактильного сприйняття, зазначають дослідники, діти, котрі мають порушення зору отримують досить широкий спектр відчуттів – дотик, тиск, рух, тепло, холод, біль, які, в свою чергу, дозволяють визначати форму, розмір, фактуру, деформацію, пропорції предметів оточуючого середовища. За допомогою дотику руки діти, які мають порушення зору, можуть ідентифікувати предмет, його форму, порівняти з іншими предметами, визначаючи їх просторові властивості (довжину, ширину, форму, об'єм, протяжність) [3].

О.Г. Литвак зауважує, що в основі зорового та тактильного сприйняття лежать рухова поведінка рук та очей, здатність мозку «виносити на ззовні» враження, можливість відображати одні й ті ж категорії ознак об'єктів, ідентичність фізіологічних механізмів зорового та тактильного сприйняття. Найбільш повно можливості дотику розкриваються лише при абсолютній сліпоті, незважаючи на те, що цей вид сприйняття грає найважливішу роль в процесах чуттєвого пізнання навіть при наявності повноцінного зору. Недостатній розвиток дотику, що не відповідає його дійсним можливостям, пояснюється тим, що зір, контролює різні види людської діяльності, гальмує розвиток тактильного сприйняття не тільки у людей, які мають нормальний зір, але і у слабо зрячих та частково зрячих, що надзвичайно несприятливо

позначається на їх пізнавальній діяльності [7].

У ході дослідження Л.І. Леушина та О.О. Невська встановили, що у слабо зрячих дітей зорова орієнтація лишається ведучою в процесі пізнання, у наслідок чого уявлення про предмети оточуючого середовища характеризують неточністю, спотвореністю та фрагментарністю. Натомість діти з частковою втратою зору повністю спираються на зорове сприйняття, на беручи до уваги тактильне сприйняття, яке виконує допоміжну функцію у створенні цілісного образу у випадку мізерної кількості інформації, яку сприймає зоровий аналізатор. Окрім того, зниження рухової активності, що обумовлює млявість або надмірне напруження м'язів рук у дітей з глибокими порушеннями зору, веде до порушення розвитку відчуття дотику і негативно позначається на формуванні практичної діяльності дітей.

Л.Б. Осипова, Л.І. Плаксина, Л.А. Дружиніна, О.М. Подколзіна, Л.А. Ремезова, Л.С. Сековец зазначають, що зниження гостроти зору, порушення окорухових функцій, монокулярний характер зору у дітей з косоокістю і амбліопією ускладнюють зорово-моторну координацію, орієнтування при виконанні предметно-практичних дій та звертають увагу на низький рівень тактильної чутливості пальців, відсутність навичок виконання цілеспрямованого дії руками у даної категорії дітей [4].

У ході дослідження Є.В. Селезньова встановила, що діти дошкільного віку, які мають порушення зору мають незначний обсяг орієнтовних дій при ознайомленні з новими предметами. Дослідниця пояснює зазначену ситуацію тим, що у процесі навчання, педагоги здебільшого акцентують увагу дітей з порушеннями зору на виокремленні форми предмету у процесі ознайомлення з ним та нівелювання таких важливих ознак предметів як: будова, матеріал, температура, вага, поверхня у процесі навчання способами сприйняття за допомогою тактильності, які діти не можуть опанувати самотужки.

У ході проведеного дослідження, Л.Б. Осипова виокремила основні особливості дотикового сприйняття у дітей, які мають порушення зору, зокрема такі як:

- у дітей, які мають порушення зору, є недостатньо сформованим тактильне сприйняття поверхні предметів, що проявляється у процесі ідентифікації різних властивостей поверхні предмета. Найбільш складними для тактильного сприйняття дітей, які мають порушення зору є такі поверхні як велюр, середньозернистий пісок, дрібнозерниста гума, поролон.

- у дітей, які мають порушення зору, є недостатньо сформованим тактильне сприйняття форми як площинних, так і об'ємних предметів. Уявлення про геометричні фігури у дітей недостатньо чіткі, мало диференційовані. Найнижчі результати ідентифікації геометричних фігур у дітей відзначалися при зоровому сприйнятті трикутника та овалу. Незначні труднощі виникають при впізнанні куба і паралелепіпеда.

- у дітей, які мають порушення зору, є недостатньо сформованим тактильне сприйняття величини предметів. Уявлення про величину площинних геометричних фігур у дітей досить обмежені, слабо розвинені порівняльні практичні дії. Натомість ідентифікація величини об'ємних тіл у дітей, які мають порушення зору викликає менше труднощів.

- у дітей, які мають монокулярний характер зору та у дітей, які мають косоокість або амбліопію важко здійснювати зоровий контроль за рухами обох рук, аналізувати сенсорну інформацію, що надходить від кожної з рук. Становлення диференційованих рухів обстеження двома руками при порушенні бінокулярного зору вкрай ускладнено. Мономануальне обстеження об'єктів не дозволяє виділити у ньому необхідну для адекватного образу систему ознак.

- під час виконання завдань діти покладаються на свій зір.

- діти дошкільного віку, які мають низький рівень гостроти зору намагаються наблизитися до об'єкту для кращого його сприйняття, не використовуючи руки у якості компенсаторного засобу сприйняття.

Також, у ході дослідження Л.Б. Осипова всю вибірку, яку склали діти, що мають різні порушення зору, розмежувала на чотири групи в залежності від особливостей розвитку тактильного сприйняття. Розглянемо детальніше.

Діти, що входять до першої групи (5%), безпомилково ідентифікують структуру поверхні об'єктів, здатні враховувати цю характеристику при угрупованні предметів. Вони справляються з завданнями на визначення форми, величини предметів. Дії, які спрямовані на обстеження у процесі сприйняття предметів активні, розгорнуті, цілеспрямовані та послідовні.

Діти, що входять до другої групи (20%) відзначаються труднощами у визначенні властивостей і якостей предметів, спосіб візуально-тактильного співвіднесення об'єктів використовують частково. Діти намагаються обмацувати пропонований об'єкт, підключають другу руку при його обстеженні, проте дій примірювання при цьому не здійснюють.

Діти, що входять до третьої групи (25%) також характеризуються недостатньо повними та диференційованими уявлення про предмети. Діти не прагнуть до тактильного обстеження предметів, що ускладнює виділення в них відповідного завдання інформативної ознаки або системи ознак, звірення виділених ознак з встановленим еталоном. Діти відчують труднощі при аналізі якостей предметів за допомогою дотику.

Діти, що входять до четвертої групи (50%) мають досить обмежене уявлення про предмети, тому обстежуючи рухи рук дітей носять примітивний характер. Також, в процесі ідентифікації певної якості предмету діти, які входять до зазначеної групи, не користуються тактильним сприйняттям за допомогою дотику.

Таким чином, ґрунтуючись на вищерозглянутих теоретичних та емпіричних розвідках, ми можемо зазначити, що у дітей, які мають

порушення зору у процесі взаємодії та виокремленні певних властивостей предмета, не використовують дотики, що є основним аналізатором тактильного сприйняття та основним компенсаторним засобом порушення зору. Тому, це дає підстави стверджувати, що тактильне сприйняття у дітей з порушеннями зору розвинуто не достатньо.

Список використаних джерел

1. Григоренко Г.В., Щигельська В.М. Фізичні вправи та рухливі ігри у системі формування рухових навичок дітей з вадами зору. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38221/1/Zbirnyk_Tez_III_conference_Podilskyi_college.pdf
2. Данильчук А.Ю. Форми організації позакласної роботи в спеціальних закладах освіти для дітей із порушеннями зору. Дитина з особливими потребами. 2019. № 10. С. 2–6.
3. Дичко В.В. Розвиток фізичної підготовленості дітей з патологією зору віком 10–16 років. Молодий вчений. 2018. № 10(1). С. 138–140.
4. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 388 с.
5. Загальна психологія / За заг. ред. С.Д. Максименка. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.
6. Колодна Н.А. Соціально-педагогічний супровід дітей з глибокими порушеннями зору в умовах навчально-реабілітаційного центру: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03. К., 2020. 20 с.
7. Костенко Т.М. Особливості стандартизації змісту освіти дітей з порушеннями зору: навч.-метод. посібник. К.: ФОП Симоненко О.І., 2019. 180 с.

Саркісова І.А.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Морально-етичне виховання – основа соціалізації дошкільника – це вміння налагоджувати спілкування, входити у товариство однолітків, домовлятися з ними, висловлювати свої побажання, рахуватися з інтересами інших. Ці найпростіші суспільні якості – перша сходинка на шляху розвитку загальнолюдських моральних якостей. Воно включає виховання в дітей любові до рідних, близьких, Батьківщини, почуття дружби, товариськості, колективізму, поваги до старших, турботи про молодших, навичок культурної поведінки, відповідального ставлення до виконання доручень і обов'язків, готовності працювати для загального блага. Дітей потрібно вчити бути правдивими, чесними, справедливими, формувати навички утримуватись від небажаних вчинків.

Одним із чинників формування у дітей дошкільного віку морально-етичних цінностей є фольклорна спадщина свого народу. Фольклор – джерело вивчення суспільної думки та народної психології. Це життєва і духовна мудрість народу. Він має здатність через різноманітні види та жанри проникати у внутрішній світ дитини, пробудити почуття, змінити характер та мотиви. Фольклор є художнім відображенням дійсності у танцях, творах, віршах та піснях, він нерозривно пов'язаний із життям та побутом народу. В ньому відображаються світоглядні та етичні погляди, моральні уявлення нашого народу. На думку С.Ф. Русової, народний фольклор (казки, приказки, загадки, легенди) – все це багатий матеріал для ілюстрації початкового навчання, вони низкою яскравих перлинок обгорнуть перші кроки виховання дітей у дошкільному навчальному закладі, викличуть до роботи її фантазію, утворять національно-естетичну атмосферу, природно прив'язуючи дитину до рідного терену. Дослідниця наголошувала на постійному використанні народної літератури (казки, пісні, старовинні оповідання, поеми, легенди, історичні пісні) в моральному вихованні дітей дошкільного віку [6, с. 112–113].

Для того, щоб розвивати морально-етичні цінності у дошкільників слід використовувати різні засоби, методи та прийоми. Доцільно проводити бесіди на теми: «Дружба – найдорожчий скарб», «Шануй свій рід», «Чому потрібно мити руки», «Найдорожче у світі – мама», «Будь чуйним і уважним», «Що таке дисциплінованість» тощо. Під час бесід, вправ та ігор слід застосовувати народні прислів'я та приказки, які формують ідеали виховання та визначають моральні якості, які властиві освіченій людині. Вони змальовують систему українських суджень на створення моральних якостей особистості. Щоб цінувати дружбу казали – «Дерево міцне корінням, людина – друзями», «Нема друга – шукай, а знайшов – бережи». Звеличуючи працелюбність, вживали прислів'я – «Праця людину годує», «Хочеш їсти калачі – не сиди на печі». Щоб дитина була сміливою, а не боягузом, їй казали – «На сміливого собака гавкає, а боягуза кусає». Засуджуючи ледачих, в народі казали – «Їсть за вовка, робить за комара». Застережуючи дітей від брехні, їм казали – «Без правди життя не проживеш». Прислів'я включають конкретні правила культури поведінки, представлені у дотепній формі, що сприяють розумінню дітьми.

Важливу роль на формування морально-етичних цінностей дошкільників відіграють українські народні казки. Вони містять інформацію про культуру поведінки та наслідки порушення певних норм. За допомогою казок можна прищепити такі моральні якості, як: працьовитість, доброта, ввічливість, справедливість, дружелюбність, толерантність тощо. Вивчаючи казки дитині найлегше пояснити основні принципи моральності поведінки. На прикладі казки «Колосок» можна донести до дітей, що потрібно більше працювати і допомагати один одному, менше байдикувати. За допомогою

казки «Рукавичка» ми вчимо дітей бути привітними, товаришувати між собою, ділитися з іншими. Казка «Телесик» вчить діток бути добрими, сміливими, вдячними і вірити, що завжди добро переможе зло. Важливим є колективне обговорення дій і вчинків персонажів та героїв казок, входження в роль позитивного героя художнього твору.

Щоб розвинути у дошкільників моральні якості варто використовувати дитячі народні ігри. Цей жанр запозичений з календарно-обрядового циклу. Це – трансформовані, спрощені варіанти народних ігрищ, які первісно мали ритуальне значення. Вони становлять єдиний жанр дитячої драматургії, тобто вид творчості, де люди грають ролі відповідних персонажів, імітуючи їхні рухи, мову, вчинки. Дитячі народні ігри сприяють вихованню дружби, турботи про молодших («Щітка»), співчуття і взаємодопомоги («Перепілка»), працьовитості («Василь») та ін.

Серед жанрів українського фольклору для дітей варто виділити скоромовки – короткі віршики чи окремі вислови, суть яких полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів та звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. Діти сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу, бо тексти легко запам'ятовуються, адже вони, як правило, ритмізовані, або й римовані [3, с. 588–589]. Хоча основною метою скоромовок є вправлення дітей у звуковимові, проте існує невелика кількість скоромовок морально-етичного змісту, в яких йдеться про засудження лінощів («На печі, на печі»), виховання доброти й слухняності («Дівчина Люба»), поваги й допомоги старшим («Семен сказав своїм синам»), гостинності («Гостювати йшла стоніжка») та інші, які ми й використовуватимемо в дослідженні.

Чималий внесок у розвиток морально-етичних цінностей дітей належить українським народним пісням, які спрямовані на виховання слухняної, чесноєї, працьовитої дитини («Не вчися, коте, красти»), яка поважає старших («Летіла зозуля»), дотримується правил гостинності («Місили коровай, місили»).

У процесі морально-етичного виховання широко використовують мирилки («Битися, не битися», «Винний я, і винний ти», «Мирилка летілка», «Помиримся», «Ти не плач»), вони вчать дітей миритися, залагоджувати суперечки, а відтак сприяють вихованню дружніх стосунків, товариськості, доброзичливості, вміння прощати.

Можемо з впевненістю констатувати, що український фольклор не тільки невичерпне джерело народної духовності та моралі, а й невід'ємна складова виховання дітей дошкільного віку. За допомогою казок, прислів'їв, приказок, народних пісень, мирилок, ігор ми формуємо всі компоненти морально-етичного уявлення дошкільників, які неодмінно стануть їм в нагоді впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Бріцина О.Ю. Фольклор: Енциклопедія історії України. Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2013. 784 с.
2. Кисельова О.І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 278 с.
3. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість: підручник. К.: Знання-Прес, 2001. 591 с.
4. Лохвицька Л.В. Дошкільна освіта: історія і сьогодення. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 208 с.
5. Руснак І.Є. Український фольклор: [навч. посіб.]. К.: ВЦ «Академія», 2010. 304 с.
6. Русова С. Вибрані педагогічні твори [Текст] : у 2 кн. Кн.1 / за ред. Є.І. Коваленко. – К.: Либідь, 1997. 272 с.
7. Садовенко С.М. Виховання народною казкою: методичний посібник. К.: Шк. світ, 2011. 128 с.

Силкіна С.А.,

старший викладач кафедри педагогіки та психології
Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У ПРОФІЛАКТИЦІ РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Специфіка сучасного українського соціуму вимагає актуалізації зусиль педагогічних працівників освітніх закладів у питанні здійснення профілактики негативної поведінки серед учнів підліткового віку. Останнім часом ця проблема набула особливої актуальності, адже з кожним роком спостерігається тенденція щодо збільшення кількості дітей старшого шкільного віку, які демонструють схильність до ризику. Спеціалісти наголошують, що це в першу чергу пов'язано з характерними ознаками, які притаманні дітям підліткового віку – прагнення до ризикованої поведінки та так званий «комплекс невразливості» (або «комплекс супермена/супервумен»). У підлітків активно розвивається лімбічна система та префронтальна кора головного мозку. Лімбічна система відповідає за яскраві емоції та отримання задоволення, а під впливом гормонів на етапі пубертату вона стає ще більш чутливою. Саме це робить підлітка імпульсивним, примушує весь час шукати яскравих вражень, наражати себе на ризик, вважаючи, що неприємності можуть статися з ким завгодно, але тільки не з ним [4, с. 6].

Звертаючись до наукових джерел, знаходимо наступне визначення поняття «ризикована поведінка» – це використання підлітком таких поведінкових практик, які загрожують його стану здоров'я та нормальній життєдіяльності [2, с. 7–8].

Специфічною особливістю підліткового віку є те, що юнаків та дівчат притягує все, що раніше було під заборонаю. Саме звідси росте коріння такої нестримної жаги до екстремальних видів діяльності, як от:

- паркур – екстремальний вид спорту, пов'язаний з подоланням перешкод на висоті або в інших небезпечних місцях;
- зачеперство – катання на дахах або інших неприлаштованих для цього частинах потягів / іншого транспорту;
- руфінг – сходження на дах, найвищу точку будівель, телевізійних башт, мостів, інших висотних споруд із використанням пожежних сходів, водостічних труб, уступів тощо, а також інших небезпечних пригод та челенджів (викликів) [4, с. 6].

Серед факторів, що впливають на формування у підлітка моделей ризикованої поведінки, дослідники визначають наступні:

- специфіка підліткового віку (акцентуації характеру, бажання екстриму, емансипація від впливу дорослих, групування з однолітками, максималізм та віра у свою невразливість: «зі мною не може статися нічого поганого» тощо);
- характеристики особистості підлітка (підвищений рівень збудливості, агресивності, навчальна дезадаптація, соціальна або/та педагогічна занедбаність тощо);
- особливості виховання підлітка (стиль батьківського виховання, стереотипи батьківської поведінки, зокрема алкогольна або наркотична залежність батьків, насильство в сім'ї, виховання поза межами родини тощо);
- особливості соціального оточення підлітка (місце та умови проживання, референтна група підлітка, особливості та умови навчання тощо);
- соціально-економічні та культурні особливості того суспільства, у якому він проживає (зокрема, цінності, норми та звичаї того середовища, в якому відбувалося становлення особистості підлітка) [2, с. 8].

На сьогоднішній день фахівці психологічної служби освітнього закладу та педагоги можуть вчасно нейтралізувати причини, що сприяють формуванню ризикованої поведінки. Важливо враховувати ці чинники під час проведення профілактичної роботи з підлітками, що допоможе їм уникнути ризиків у майбутньому. Якщо ж такого втручання не буде, то сукупність цих агентів становитиме явну загрозу здоров'ю та благополуччю дитини у майбутньому [1, с. 8].

Для побудови ефективної діяльності з цього питання доцільно скористатися саме інтерактивними методами, адже вони передбачають активну взаємодію всіх учасників навчального та виховного процесів. Інтерактивні методи найбільше сприяють формуванню довгострокових навичок і вмінь, виробленню цінностей, створюють атмосферу співпраці, взаємодії, дають педагогам змогу стати консультантами, модераторами у

процесі роботи з учнями, а не єдиними джерелами знань [2]. Серед таких інструментів можна виділити наступні: рольова гра, метод життєвих ситуацій (*case-study*), мультиплікаційний фільм.

Гра є одним з інструментів в арсеналі соціального працівника, педагога, практичного психолога у процесі розв'язання проблеми організації життя колективу. Її можна застосовувати з метою діагностики, психокорекції міжособистісних стосунків. Окрім цього, гра сприяє духовній і фізичній розкутості, зняттю напруги, посиленню відчуття радості від подолання певних труднощів, перешкод.

Однією з особливостей застосування ігор у просвітницько-профілактичній роботі є активне залучення учасників не лише до процесу програвання, але й до самого створення гри [1, с. 47].

До методів, які активно використовуються у профілактиці ризикованої поведінки, належить *метод case-study* («кейс-стаді», або метод життєвих ситуацій).

Поняття кейсу (ситуації) – одне з базових понять методу. Кейс (від англійського «*case*» – ситуація) – це реальні й докладно описані ситуації педагогічної практики разом із причетними до ситуації супутніми фактами, думками (від яких залежить її вирішення).

Кейси зазвичай готують у письмовій формі та складають, виходячи з досвіду реальних людей. Їх читають, вивчають і обговорюють [1, с. 55].

Відеоматеріали, зокрема *мультиплікаційні фільми* – це своєрідний різновид кейсів, тобто життєвих історій, ситуацій, що не лише розказані, а й візуалізовані для глядачів, і це робить їх ще більш реалістичними.

Часто фахівці недооцінюють роль мультиплікації у профілактичній і навіть корекційній роботі, вважаючи, що мультфільм – це просто цікава казка, перегляд якої допомагає заповнити вільний час. Проте це не так. Для дитини мультфільм – це реалії, у які вона легко переноситься і сприймає їх як справжні. Яскравість фарб мультиплікації, насиченість образами, чудернацькими істотами, які допомагають візуалізувати добро та зло, роблять мультфільм незамінним інструментом виховної роботи з дітьми та підлітками, який ґрунтується на потребах самої дитини, є ненав'язливим та природним.

Важливо пам'ятати, що відео використовуються не для того, щоб заповнити час. Головна особливість цього методу – реалізм, який ґрунтується на фактах. Використання цього методу дозволяє розглядати найбільш актуальні питання без зайвого ризику [3, с. 25–26].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день профілактика ризикованої поведінки серед підлітків є важливим та пріоритетним напрямком для закладів освіти. Для ефективності здійснення цього процесу на допомогу педагогічним працівникам приходять саме інтерактивні методи. Вміле володіння арсеналом таких інструментів дасть

змогу фахівцю змотивувати, зацікавити та залучити підлітків до профілактичної діяльності на засадах партнерства та командної роботи.

Список використаних джерел

1. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / за ред. Т.В. Журавель. Київ. 2010. 168 с.
2. Інтерактивні методи навчання. URL: <https://artlegostudio.lviv.ua/interaktyvni-metody-navchannya/> (дата звернення 23.06.2022)
3. Організація роботи з попередження вживання психоактивних речовин серед учнівської та студентської молоді: методичні рекомендації / за ред. Т.В. Журавель. Київ: ТОВ ОБНОВА КОМПАНІ, 2013. 86 с.
4. Підлітковий вік. URL: <https://cutt.ly/VKgepLL> (дата звернення 20.06.2022).

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Задорожня А.В.,

кандидат історичних наук, головний зберігач фондів
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9537-9054>

ПРОБЛЕМА СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В АМАТОРСЬКОМУ ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

Анотація. У статті досліджуються питання розвитку та становлення аматорських колективів, етапи проведеної роботи в межах ансамблю, використання вокальних інструментів, історія становлення сценічної культури України. Серед актуальних проблем сучасного осмислення історії української культури однією з основних завдань дослідження є ліквідація протиставлення неперервного у вивченні історичного процесу становлення і розвитку сценічного мистецтва. Українська народна культура, що становить природну основу і невичерпний арсенал засобів професійного мистецтва, перебуваючи з останнім у тісних та плідних взаємозв'язках, продовжує при цьому відігравати й свою роль органічного складника духовного життя людей. В наш час відбувається модернізація європейської системи в цілому, що диктується Болонським процесом, зокрема. Для забезпечення об'ємного доступу молоді із різних країн до мистецтва, розвитку аматорських колективів – всі ці тенденції мають за мету створення глобалізованого культурного та освітнього простору на основі міжнародного співробітництва. Болонські домовленості визначають основою розвитку культури та освіти гуманістичну парадигму, що передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, найповніше розкриття її здібностей, забезпечення умов для самовизначення та самореалізації, поєднуючи національні досягнення різних країн та напрацьовані педагогічні технології і методики.

З метою використання попереднього досвіду в нинішніх умовах, детальний аналіз проблеми сценічної культури дає змогу відтворити реальну ситуацію в сфері мистецтва та виявити об'єктивний стан речей. Переосмислення наукової спадщини дослідників різних напрямків і глибокого вивчення проблем, сучасний стан розвитку культури вимагає зламу застарілих підходів і стереотипів щодо вивчення питань становлення аматорських колективів, які впродовж десятиліть замовчувалися у вітчизняній науці.

Актуальність роботи зумовлена відсутністю узагальнюючої праці з питань сценічної культури в аматорському вокально інструментальному колективі. Дана проблема досліджувалася фрагментарно, лише в окремих напрямках і аспектах.

Ключові слова: сценічна культура, аматорський колектив, творчість, методологія, інструменти, народний, вокал, мистецтво.

Вступ. Показниками загальної культури людини, держави, людства є фундамент побудований в поєднанні мистецтва, матеріальних цінностей та суспільних відносин. Будь-яка матеріальна чи морально-духовна та естетична цінність – це результат діяльності людини в контексті розвитку культури. У зв'язку з цим стає зрозумілою та визначальною роль, яку відіграє емоційна, естетична та музична культура особистості у результатах її діяльності. Вчені відмічають, що естетичний початок закладається не тільки природою, а й самою людиною, все це поєднання в єдине ціле і дає підстави для усвідомлення того значення культури людини, яка втілюється у будь-якій діяльності. Таким чином, сучасне знання про культуру має безліч підходів до дослідження культурологічних напрямків. До числа найбільш розроблених підходів слід віднести філософський (філософія культури), який орієнтує на цілісне пізнання культури шляхом розкриття її сутності, як спосіб і технологію людської діяльності [25]. Сучасні вимоги та перетворення в соціумі, епідемія коронавірусу, складні умови працевлаштування на ринку праці зумовлюють необхідність системного пошуку шляхів і засобів удосконалення підготовки творчих особистостей у сфері культури та мистецтв. Мистецький простір потребує особистостей, здатних успішно й ефективно знаходити та реалізовувати себе в динамічних, суперечливих соціально-економічних умовах [26].

Враховуючи те, що основою готовності до творчої діяльності в контексті сценічної культури є професійна та психологічна готовність, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, сплав функціональних, операційних та особистісних компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями, є важливим розглянути готовність майбутніх митців до творчої, аматорської діяльності. Сучасні відносини в сфері народного мистецтва характеризуються продовженням розмежування двох основних напрямків творчості академічного та фольклорного типу. Про це свідчать навіть організаційні форми, що діють всередині напрямку, а саме: це створення професійної спільноти аматорів та фольклористів.

Мета статті – проаналізувати стан наукової розробки теми, на основі досліджених джерел встановити нові фактори становлення проблем сценічної культури в аматорському вокально-інструментальному колективі.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема, Сінельнікова В., Сінельніков В., Рибак Ю., присвячують свої праці дослідженням проблеми сценічної культури в аматорському вокально-інструментальному колективі, питанням історії становлення музичних формувань на Київщині, культурним змінам в контексті суспільно-політичного життя України [1, с. 8]. У мистецтвознавчій літературі розробка проблем історичного та сценічного розвитку аматорського вокально-інструментального мистецтва України досліджувалася фрагментарно, до цього часу не була предметом комплексного доробку. Так, Сінельнікова В. у

своїй праці щодо музичного фольклору в умовах сцени, вказує, що питаннями дослідження, збереження, опрацювання й інтерпретування фольклорної спадщини порушувалися неодноразово відомими фольклористами й етнографами сучасності, зокрема назовемо імена І. Земцовського, С. Грици, А. Іваницького, В. Щурова, А. Кабанова, А. Мехнецова, Г. Сисоевої, В. Осадчої, І. Павленка, Р. Слюжинскаса, Р. Кірчива й інших [19, с. 159]. Питаннями культурного життя в Україні займалися такі дослідники: В. Коцур, Я. Грицак, Ю. Сергієнко, Т. Горбань, В. Калініченко, Г. Коцур, О. Рафальський, І. Ващенко, І. Верба, Л. Винар, О. Висовень, В. Головка, С. Дровозюк, Л. Зашкільняк, Я. Калакура, Г. Касьянов, В. Колесник, І. Колесник, Л., Пасічняк, В. Масненко, О. Ситніков, О. Удод, Л. Шаповал, Л. Якубова. Дослідження Л. Пасічняк «Народно-інструментальне виконавство України: універсалізм традиції», присвячене вивченню народно-інструментального ансамблевого мистецтва України ХХ століття в його історико-виконавському аспекті. Як справедливо зазначає дослідниця, «ансамбль народних інструментів досі належить до найменш вивчених і систематизованих наукою жанрів», що визначає «необхідність проведення спеціальних досліджень для з'ясування специфіки ансамблю народних інструментів, провідних засад його жанрової структури, естетики функціонування, подальших перспектив розвитку» [16, 1]. Під час дослідження, здійснено обґрунтування загальної концепції функціонування народно інструментального ансамблевого мистецтва України ХХ століття та здійснено розгляд його поетапного розвитку з наданням класифікації видів за інструментарієм (однорідний, неоднорідний та їх похідні), характером побутування (автентичний, аматорський, професійно-академічний), репертуаром (народно-інструментальний, вокально-інструментальний тощо). Слід зауважити, що дисертаційне дослідження Л. Пасічняк є вагомим внеском до справи наукової систематизації накопиченого практичного й історичного досвіду в сфері аматорського мистецтва України. Попри це підкреслимо, що ансамблеве виконавство є, в даному випадку, лише невеличкою складовою досліджуваної галузі. Проблеми сценічної культури, етнографії та мистецтва знайшли своє відображення у наукових працях дослідників О. Тихенка, К. Черемського, А. Капської, М. Чорного-Досінчука, З. Кияниці, М. Сидоренка [20, с. 158].

Разом з тим позитивом стало те, що на даний час активізувалася робота дослідників із опрацювання та систематизації архівного матеріалу, масиву літератури пов'язаної з культурно сферою. З метою узагальнення матеріалів з питань культури в Україні опубліковано бібліографічні покажчики, стенографічні звіти, важливим здобутком дослідників став випуск низки ґрунтовних збірників документів під назвою «Культурне будівництво». Опубліковані численні документи були відібрані в такій послідовності, щоб показати, як уряд, піклується про культурну сферу.

Методи дослідження. Під час дослідження, використано такі теоретичні та емпіричні методи: аналіз філософських, методичних та мистецтвознавчих досліджень, нормативних документів, а також реального досвіду творчих колективів з метою встановлення рівня теоретичного й практичного розв'язання проблеми дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що обґрунтовано компонентну структуру сценічної культури, розкрито особливості її формування. Методологічну основу дослідження становить органічна сукупність таких базових принципів, об'єктивність, усебічність, наступність джерельного пізнання. Аналізу піддавалися умови створення й тематика праць, їх зміст, джерельна база, а відтак проводився синтез знань, одержаних авторами, і встановлювалася цілісність та повнота дослідження тієї чи іншої складової.

Найчастіше використовувався порівняльний метод, що дозволило співставляти підходи дослідників до оцінки фактів, порівнювати, насамперед, праці радянських і сучасних вітчизняних дослідників. Завдяки цьому методу вдалося виявити реальний приріст знань, визначити внесок науковців у вивченні та аналізі проблем сценічної культури.

Так, у статті Я. Калакури розглянуто структуру методологічного інструментарію, з'ясовано сутність методологічних принципів, методів як способів пізнання, засобів пізнавально-інтелектуальної діяльності дослідника. Підкреслюється комплексний характер методологічного інструментарію та необхідність його системного застосування, проте питання використання методології. У дослідженні В. Шейко, Н. Кушнарєнко розглянуто коло проблем, пов'язаних з організацією та методикою науково-дослідницької діяльності, детально описується загальна методологія наукової творчості, методи дослідження, використання методів наукового пізнання.

Принцип об'єктивності, якого ми дотримуємося, вимагає наукової неупередженості, що реалізується в ході співставлення різних точок зору на проблему дослідження. Об'єктивність потребує аналізувати те, що властиве для конкретної течії думки, її представників, співставляти різні точки зору і на цій основі шукати істину. Теоретична розробка головних методів і дослідження є одним з пріоритетних напрямів сучасної науки, адже, на нашу думку, якість наукових розвідок залежить саме від методологічного апарату. Так, заідеологізованість праць радянських учених можна пояснити існуванням готових методологічних підходів, що ґрунтувалися на постулатах і повністю виключали конструктивну критику. На сучасному етапі розвитку науки пропагуються нові орієнтири, що націлюють науковців на неупереджений розгляд певної проблеми.

Метод наукового аналізу, вважається, як пізнавальний цикл операцій, потрібно зазначити, що особливо важливий на етапі вивчення джерельної бази, дослідження структурних підрозділів загальної проблеми, окремих

фактів, явищ і подій. Йдеться про походження джерела, авторство й мотиви його створення, пряму та приховану інформацію, її вірогідність. З урахуванням результатів аналізу кожного джерела, групи та джерельної бази в цілому здійснюється синтез, тобто поєднання джерельної інформації, реконструкція на цій основі подій та процесів, узагальнення одержаних висновків, формування цілісного знання з тієї чи іншої проблеми. Наразі на допомогу досліднику, представлені спеціальні засоби наукового пізнання. Ідеться, насамперед, про новітні інформаційні технології, персональний комп'ютер, оргтехніку, які дають змогу підвищити ефективність та інтенсивність дослідницької роботи.

Особливо велика роль інформаційних технологій у роботі з джерелами. Працівники наукових бібліотек, центральних державних архівів та музеїв створюють електронну систему науково-довідкової інформації про наявні бібліотечні, архівні та музейні колекції документів. Нарешті слід зазначити, що величезний пласт наукової і джерельної інформації дослідники черпають за допомогою системи Internet.

Звичайно, наявні сучасні інформаційні технології, персональні комп'ютери, інша організаційна техніка лише тоді з повною силою запрацюють на вивчення питань сценічної культури, коли дослідники досконало опанують ці новації і поставлять їх на службу науці.

Результати дослідження. Останніми роками зростає зацікавленість виконавців до фольклорного матеріалу. Різні за складами вокальні колективи – фольклорні і вокально-інструментальні ансамблі, народні хори, ансамблі народної пісні та танцю, новітні формації – електрофолькгрупи, етнохаос-групи, фолькрокгрупи й інші – усе частіше включають у свій репертуар справжні народні твори. Це бажання є цілком позитивним, однак така робота має ґрунтуватися на вивченні законів розвитку народної творчості і поглибленому аналізі фольклорного матеріалу. Необхідно відзначити, що «фольклорний» і «народний» – сьогодні це поняття, що несуть різний зміст. Поняття «фольклорний», як і «народний» – характеризує спосіб мислення, мови та діяльності (творчості). Але сутність фольклорного – в певній формі індивідуального свідомості, а саме синкретичного (злитого, нерозривного) в своїй основі, зазначимо, що поняття «народний» – аксіологічно, відноситься тільки до феномену суспільної свідомості і сутність його в єдності протилежностей: «типового» і «специфічного» – типового для певної соціальної спільності і специфічного в ній як різниці із загальним; типовим предмет або явище стає в результаті зростання його соціальної значущості, як відповідь на культурні потреби суспільства; специфічним – в результаті діяльності цього суспільства, як відображення його світогляду, світосприйняття. Вільямом Томсом, введено поняття «фольклор», в значенні «народна мудрість», в середині XIX століття англійський вчений використовував значення цього слова для позначення як художньої, так і

матеріальної культури народу, як явище було відкрито для вивчення задовго до появи терміна [7, с. 82].

Народна творчість (фольклор) і феномен народності мистецтва довгий час розглядалися окремо як самостійні, хоча і взаємозалежні явища. Проте, інтерпретація фольклору як народного мистецтва постійно дає підстави для дослідників змішувати, використовували, як синоніми ці поняття, що і має місце в наукових працях ХХ, як і нинішнього століття.

Отже, реалізація фольклору на сцені є проблемою, яка найбільш актуально постає перед виконавцями і керівниками колективів. Для аматорських об'єднань, що обрали шлях умовної подачі фольклорного матеріалу, ситуація зрозуміла. За багато років діяльності державних ансамблів пісні і танцю, народних хорів історично сформувалася система їхньої роботи з музичним матеріалом, відпрацьовані методи роботи над звуком і тембром. Вимоги до покращення фольклорного матеріалу наближають його (звук і тембр) до академічного хору. Отже, цей самостійний напрям використовує фольклорні елементи як «матеріал» для власної творчості. Колективи, які прагнуть стати автентичними, мати власну етнографічну достовірність. Для досягнення даного етапу немає чітко прописаного методичного підґрунтя чи певних єдиних принципів роботи, потрібно зазначити, що багато що досягається керівником інтуїтивно. Кращу ситуацію мають – ті колективи, які ідентифікуються, як етнографічними. У них є безпосередній досвід спілкування з народними виконавцями – носіями традиційної культури, які володіють традицією від народження і часто складають колектив. При дослідженні стає зрозуміло, що колективи є продовжувачами творчої спадкоємності. Набагато більше проблем мають колективи власне фольклорного спрямування, що працюють у містах. В даному випадку важливу роль відіграє об'єм знань про фольклор, яким володіє керівник колективу, те, як він подає матеріал учасникам колективу: це може бути прослуховування етнографічних записів, перегляд більш пізніх відеозаписів, можливо, і фольклорна експедиція. Зрозуміло, коли готується концертний виступ, потрібно враховувати умовності: штучно створені сценарії, купюри у виконанні, бувають випадки коли досягти мети не вдається. Однак прагнути максимально достовірно передати неповторну та унікальну локальну місцеву традицію, саме її – цієї традиції – унікальний тембр, манеру все ж таки необхідно.

Робота керівника – складна та довготривала, ґрунтується на творчому освоєні, осмисленні народної традиції, грамотного професійного використання її з урахуванням можливостей виконавського складу колективу, поповнення репертуару новими самобутніми творами. Уміння керівника знайти яскравий, самобутній етнографічний матеріал, пристосувати його для виконання повинно стати наслідком зацікавленість і натхнення учасників колективу, забезпечити необхідну свободу і

комфортність артистам на сцені, що позитивно відобразиться на сприйнятті цього твору слухачами. Запропонована тема дослідження важлива сьогодні для розуміння найвагоміших чинників взаємодії культури і влади, аматора і соціуму, відповідальності митця за розвиток культури і суспільства, виховання підростаючих поколінь.

Одним із аспектів, на які потрібно зробити наголос, виходячи з практично досвіду, потрібно зазначити, що багато керівників самодіяльних колективів не завжди, не повною мірою використовують етнографічний матеріал, працюють лише з готовими номерами із репертуару державних колективів без урахування особливостей свого виконавського складу, його творчих можливостей [8, с. 51]. Таке копіювання творів має наслідком одноманітність пісенного репертуару і втрату колективом власного творчого обличчя. Прикладом розвитку сценічної культури та фольклорного мистецтва є Київщина, яка багата на творчі колективи, так, народний аматорський хор «Дніпрові хвилі» (керівник Микола Козачук) з будинку культури села Циблі, народний аматорський фольклорний ансамбль «Чорнобривці» с. Гланишів (керівник Михайло Бобик), народний фольклорний аматорський колектив «Помокляночка» с. Помоклі (керівник Наталія Ходан), вокальне тріо «Лілея» с. Помоклі (керівник Наталія Ходан), народний аматорський фольклорний колектив «Калинонька», с. Єрківці (керівник Микола Рубаха), учасники Народного аматорського фольклорного ансамблю «Веселка» (художній керівник Тетяна Мисан, музичний керівник Віталій Пашенко), входять до частини аматорських колективів Середньої Наддніпрянщини, які на всеукраїнському рівні пропагують культуру України та продовжують класичні традиції сценічного мистецтва. Потрібно відзначити такі вокально-інструментальні колективи Київщини, які функціонують в контексті сценічної культури України: це Муніципальна академічна чоловіча хорова капела ім. Л.М. Ревуцького, створена в далекому 1969 році. З 1977 року носить ім'я видатного українського композитора, академіка Левка Ревуцького. Основою репертуару капели є українські хорові твори: колядки, щедрівки, історичні, козацькі, інші народні пісні та твори українських композиторів. Також, одним з видатних колективів є Муніципальний академічний камерний хор «Київ» засновано у 1990 році. Діяльність хору в першу чергу спрямована на відродження історії української духовної музики, величезний пласт унікальних церковно-музичних творів починаючи з XII століття [16, с. 165].

Український фольклорно-етнографічний ансамбль «Калина» був створений у 1981 році. Протягом всього часу існування, колектив успішно працює над освоєнням фольклорного простору багатьох регіонів України. Вистави та концертні програми насичені цікавими, подекуди рідкісними самобутніми творами, вперше введеними у концертний обіг Ансамблем. З 2003 року до складу Ансамблю увійшли такі творчі колективи: чоловічий

гурт «Козацькі забави» та Ансамбль солістів «Благовість», що дає можливість сьогодні створювати концертні програми різноманітного спрямування. Колектив активно гастролює як по Україні, так і за її межами. Ансамбль неодноразово отримував відзнаки на різних конкурсах та фестивалях у Кореї, Франції, Польщі [16, с. 170].

Взірцевим є Київський академічний ансамбль української музики «Дніпро», який був створений у 1995 році. Основною діяльністю колективу стало збереження, розвиток та популяризація самобутньої української народної музики та пісні, піднесення її на якісно новий професійний рівень. В концертних програмах, ансамбль використовує народні та класичні музичні інструменти такі як: цимбали, бандуру, скрипки, кобзу, дримбу, тилинки, бубни, литаври, акордеони, барабани та інші [21, с. 144].

Обговорення. Як приклад сценічної культури з її проявами, є надбання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», так, у своєму зібранні має унікальні пам'ятки, музичні інструменти відомих українських персоналій та творчих, аматорських колективів.

Так, вчитель молодих кобзарів, засновник аматорського вокально-інструментального колективу – Георгій Ткаченко, фундатор школи кобзарів у Переяславі, об'єднав талановиту молодь України. Принципи формування репертуару викладача базувалися на якісному відборі, різноманітності тематики, жанрів, виконавських форм, стилістичних особливостей творів (народних пісень, їх обробок, авторських творів), форм будови, художніх засобів; розвитку вокально-хорових навичок, виконавської майстерності та інших критеріїв. Серед основних завдань педагога було відібрання репертуару, а також оновлення і розширення музичного матеріалу, розвиток і вдосконалення музично-образного мислення виконавців, їх творчої активності, збагачення інтонаційного слухацького досвіду. Репетиційна робота в колективі відбувалася двічі на тиждень, але не завжди вдавалося дотримуватися режиму. Планування репетицій залежало від суспільно-політичного життя країни. Г. Ткаченко, вважав доцільним використовувати та поєднувати системність, послідовність і різноманітність складових аспектів заняття, наголошував, що поєднання навчальної роботи з бесідами, розучування нових творів і закріплення розучених завжди матиме відмінний результат. Так, аматорський колектив повинен базуватися на принципах музичної грамотності, а також наявності в учасників здорового голосового апарату, музичного слуху і музичної пам'яті, почуття ритму. Для виявлення вокальних даних і загального музичного розвитку учасників потрібно прослухати кожного окремо. Під час прослуховування перевіряється музична пам'ять, голос, слух, тощо. Для виявлення тембру і діапазону голосу учасник виконує пісню, уривок чи вправу. Пісню чи вправу слід давати в різних тональностях. Для перевірки слуху і музичної пам'яті керівник співає або грає музичну фразу чи мелодію з трьох-п'яти звуків і пропонує повторити

її без супроводу. Почуття ритму перевіряється завданням, в якому повторюють заданий ритмічний рисунок (простукують, вдаряють в долоні). Важливе значення для будь-якого колективу має перше організаційне заняття, на якому керівник повинен коротко і яскраво розповісти про завдання і зміст роботи, зацікавити учасника колективу, щоб той знав і розумів, для чого той прийшов у колектив [21, с. 141]. Робота в колективі починається з пояснення, як потрібно вести себе на заняттях. Керівник аматорського колективу має домогтися від колективу розуміння того, що музику слід виконувати і слухати при повній тиші, бути особливо уважним перед початком співу, стежити за положенням ніг, спини, тобто за правильною поставою (сидіти спокійно, спину тримати рівно). На перших заняттях потрібно пояснити процес правильного дихання, розповісти про його роботу і значення, показати основні прийоми диригентських рухів (увага, дихання, вступ, початок співу). Звичайно, на цьому керівник наголошує не тільки на перших заняттях, а до того часу, поки не виробляться міцні навички правильної постави, непомітного і швидкого дихання та інше [21, с. 142]. Вирішальне значення для успішного проведення занять має хороша підготовка керівника, добре складений план проведення занять. Керівник аматорського колективу повинен знати музичний матеріал напам'ять, вільно володіти ним, щоб цікаво і переконливо показати учасникам колективу. Робота керівника з вокально-хоровим колективом має проходити в швидкому темпі, активно, щоб не було невиправданих пауз, розтягнутості, в'ялості. Важливо, щоб керівник умів відчувати стан учасників на заняттях. Якщо вони стомлюються, слід переключити увагу на спів уже вивченої пісні, слухання нового музичного твору. Можна зробити коротеньку перерву в 5 хвилин і провітрити кімнату. До речі, заняття хору повинно проводитись в ізольованому, досить просторому приміщенні, що має добру вентиляцію. Музичний інструмент має бути справний і добре налагоджений. Для заняття бажано, щоб була класна дошка з нотними лініями. Клас – за можливості, обладнаний акустичною системою чи музичним центром. На допомогу керівникові вокально-хорового колективу бажано запросити досвідченого акомпаніатора, який працюватиме разом з керівником над розучуванням і зведенням голосових партій, досягненням досконалого художнього ансамблю вокального колективу і фортепіанного супроводу.

Також, продовжуючи тему народного музичного напрямку Київщини, потрібно відзначити, унікальні музичні інструменти, зокрема, бандуру, яка належала аматору народного мистецтва, вчителю музики, кобзарю Гнату Гончаренку, інвентарний номер ПХІМ-2042, КН-267, згідно облікових даних, це «Кобза ХІХ ст.», разом з експедиційними матеріалами та предметами декоративно-ужиткового мистецтва була передана до Переяславського музею. Доцільно наголосити, що бандури кінця ХІХ – початку ХХ століття не

мали серійного виробництва, вони виготовлялись майстрами без креслень, тому кожна бандура була індивідуальна і неповторна за розмірами, зовнішнім виглядом, в деяких місцях пошкоджена. Бандура Гната Гончаренка, ХІХ ст. заслуговує особливої уваги, представлена в Заповіднику «Переяслав» бандура переяславського майстра Пантелеймона Коцара, інвентарна група етнографія, № Е-3692, КН-22987. Згідно досліджень С.А. Тетері, Н.М. Костюк, а саме праці «Колекція музичних інструментів у експозиції Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Даний інструмент використовували бандуристи, а не кобзарі. притаманні лише їй особливості й вирізняється від інших обрисами, розмірами, кріпленням приструнка, кобилки, формою голосника, голівки, кілочків тощо. Тому що присутні додаткові два кілочки, як пошук майстром хроматизації звуку, так як він виготовлений майстром без креслень, має особливості, а саме: інструмент вдвічі новіший від бандури Гната Гончаренка, але має більш значні візуальні пошкодження та втрати. У дослідженні музейних співробітників, зазначається, що бандура експонується в переяславському Музеї кобзарства, що належала Погасію Миколі Власовичу, інвентарна група етнографія, Е-3655 КН-22075. Шлях до творчості, цієї особистості є надзвичайно цікавим. Ще з дитинства він любив співати українських народних пісень, потроху грав на бандурі. Та справжній інтерес до цього інструменту пробудила в нього зустріч із Євгеном Адамцевичем у 1935 р. Три дні Адамцевич проживав у селі Хоцьки на Переяславщині, звідки родом М.В. Погасій, та співав людям у сільському клубі, і всі три дні зал був повний. Селяни слухали його з натхненням, а у молодого Миколи Погасія визріло бажання піти поводити незрячого кобзаря. Ця мрія не відбулася, але під впливом цієї незабутньої зустрічі того ж таки 1935 р. юний Микола вирушив пішки до містечка Баришівка Київської області, щоб купити там бандуру в майстра О.М. Гапона [15, с. 271]. З цією бандурою Микола Власович виступав на сценах Переяславщини, разом із самодіяльними бандуристами в 50-х рр. ХХ ст. [15, с. 272].

Сьогодні народну музику засвоюють і виконують вокальні й інструментальні колективи, солісти – співаки й інструменталісти різних напрямів. Водночас кожне штучне відтворення фольклорного оригіналу пов'язано із творчими знаннями і навиками інтерпретаторів, що неодмінно видозмінює першоджерело. Прояви так званого фольклоризму і неофольклоризму в музичному житті сприяють збереженню національного підґрунтя мистецтва і дозволяють долучити до народної музики широке коло глядацької аудиторії. У цьому, на наш погляд, полягає важлива суспільна роль таких експериментів. Отже, фольклор як традиційне мистецтво виявляється функціонально обмеженим у сценічних умовах.

Отже, сценічна культура це інтегральна особистісна якість, сформовані професійні компетенції, здібності та якості, творчий підхід та виконавська майстерність в галузі вокального мистецтва. А також це постійний свідомий процес особистісного та професійного саморозвитку. Потрібно зазначити, що поняття сценічної культури та етносу взаємодіють, важливо зрозуміти сутність та менталітет народу, щоб визначити культуру. Так, автори монографії «Український етнос: генеза і перспективи» П. Кононенко і Т. Кононенко поставили собі завдання знайти відповіді на такі сакраментальні питання: «Хто ми, українці? Який наш справжній шлях? Чому така доля? Яке майбутнє, яка місія в процесі глобальної взаємодії народів?». І відповіді на них, наголошують вони, можна тільки завдяки комплексно-системному підходу до проблеми, «бо лише завдяки його універсальності можна було поєднати практику з теорією...». А володіння методологією «комплексного сприйняття речей» дає можливість співвідносити Космос і етнос як систему і підсистему, де «етнос міг ще виступати... і як самодостатня мінісистема та мати свої підсистеми». Досліджуючи проблему походження українського етносу, вчені зазначають, що саме етнологія, але не просто як наука про генезу етносів, а «...в її багатовіковій генезі, як одна з підсистем цілісної системи знань про етноси. Саме – цілісної: як системи взаємодії етнографії й антропології, лінгвістики й фольклористики, філософії і культурології, суспільство- і релігієзнавства та природознавства, інших галузей наук, до того ж як вітчизняних, так і зарубіжних» «...може відкрити нам численні таємниці й секрети історії, тим окреслити шлях у майбутнє...». Тому перш ніж відповідати на питання, «як і коли виник український етнос, як і завдяки чому став державним та розвинувся в націю», автори вважають за необхідне спочатку відповісти на питання: а «Що» таке етнос загалом, український етнос зокрема». На їхню думку, етнос – явище Космічне, він – це «породження Природи (як єдності дії енергії Землі і Неба)». Етноси є «...синтезом якостей, зумовлених світом метафізичним: в їхньому коді сконцентровані як фізично-біологічні чинники, так і соціокультурні, релігійно-філософські, психічні...». Вони формуються Природою, яка «є синтезом географічного середовища та морально-етичної культури». Отже, унікальне співвідношення географічних та кліматичних особливостей території (це і клімат, і особливості флори та фауни, і природний ландшафт) вагомо впливають на формування етносу, кристалізацію його істотних особливостей, відмінностей від інших етносів.

Особливого значення у формуванні етносу автори надають феномену пам'яті, що являє собою синтез свідомого і підсвідомого. Це пам'ять «землі і неба, сім'ї і роду, культу предків, богів і долі, пам'яті життя і смерті, добра і зла, тимчасового і вічного, життя і слова». Адже, як зазначають науковці, «...не лише Природа, а й «пам'ять» генерує процес перетворення племен в етноси, а далі – в якості свідомості, самосвідомості та ідеології – в нації.

Знищення «пам'яті» (історії народів, їхніх культур і мов, стосовно України – українознавства) веде до метаморфози етносів та обернення їх в інертні «маси», що стають вторинною «сировиною» для інших етносів». Ще одним фактором генези етносів є культура, що набула вирішального значення в їхній еволюції. «Фізична й духовна культура перетворювала біологічного індивіда в людину; свідомі себе люди творили роди; роди (племена) – етноси», – наголошують дослідники. Чи не основним чинником у формуванні етносів вчені вважають Мову, яка, за їхніми словами, постає як «найуніверсальніша форма об'єднувальної цілісності й «пам'яті»...». П. і Т. Кононенки стверджують, що «мова – це генотип етносу, форма універсальної цілісності його Буття і Свідомості, його Дух і Душа, – тому загибель мови є ознакою загибелі етносу». Важливої ваги надано інтегративній ролі мови, оскільки «саме мова об'єднувала групи людей в роди, племена і державні утворення, кристалізувала етно-духовну цілісність, гармонію між мікро і макросвітом...». Мова є одночасно і «породженням людей, і деміургом етносів», вона перетворює біологічного індивіда в особистість. Отже, роблять висновок вчені, «...кожен народ – самодостатній. Його формують природа й культура. Душею нації є мова, а її геном – етнос». Намагаючись дати відповіді на питання «Коли ж і де формується український етнос?», П. і Т. Кононенки аналізують праці відомих істориків, археологів та антропологів XIX ст. (М. Грушевського, В. Щербаківського, Х. Вовка, В. Хвойки, М. Максимовича) та сучасних дослідників (В. Барана, В. Сніжка). Узагальнивши та систематизувавши твердження дослідників, можна накреслити таку схему виникнення та формування українського етносу: 1. Український етнос проростає з Природи не пізніше як у V–III тис. до н.е. 2. Українська праісторія – це праісторія племен Подніпров'я. Землі Середнього Подніпров'я ще в найдавніші періоди були заселені автохтонами. Ці автохтони, природно, – праукраїнці. 3. Праісторичних часів автохтони ніколи не полишали своєї Землі. 3. Основа українського етносу – праслов'янська. Але особливості геополітичного розташування Українського терену («через праукраїнську землю пролягали надзвичайно важливі для всіх континентів магістралі «із Варяг у Греки» та з Європи до Індії...», його «кліматичні та природні особливості постійно провокували інші племена на ці землі...») зумовили те, що «через пра-пра-Україну проносилися вали переселень десятків народів, а це неминуче спричиняло асиміляційні процеси». Зберігаючи ядро українського етносу, його праслов'янську основу «...наші пра-пра-предки вбирали в своє єство домішки ядранської, арменоїдної, нордичної рас...», але «... ті зовнішні додатки, по-перше, не стали домінуючими в якомусь одному просторі (місці) та, по-друге, не змінили ядра етносу – його праслов'янської основи. Домішки тільки збагатили генотип етносу-нації, надали йому і фізичної, й культурно-психічної універсальності» [14, с. 40]. 4. Подальшу трансформацію

українського етносу «можна датувати щонайпізніше VII чи VI ст. до н. е...» [14, с. 63]. Цей етнос розвивався на питомій українській землі, він ніколи її не полишав, на той час він був внутрішньо не дуже сконсолідований, але територія, спосіб життя, спільність долі, культура неминуче консолідували окремі частини в єдину цілісність [14, с. 63]. 5. Наступним етапом українського етногенезу були ранньосередньовічні слов'янські культури V–VII ст. н.е. Слов'янська і племінна належність цих культур вперше однозначно визначається писемними джерелами (римськими авторами Плінієм Старшим, Тацитом і Птоломеем). Ось як про це сказано у монографії: «Реальними феноменами питомо української цивілізації, свідченнями якої є п'ять груп пам'яток, стали у V – VII або VI –VII ст. Празько-Корчацька та Пенківська культури. Деякі фрагменти з цих культур належать історичним венедам, склавинам та антам. Чи не найпоширенішою була Празько-Корчацька культура, поселення якої займало територію від Прип'яті і Середнього Дніпра до Дунаю, а на Північ від Карпат – Середнє та Верхнє Подніпров'я» [14, с. 68-69]. Зазначено, що багато дослідників Празько-Корчацької культури (Ю. Кухаренко, В. Баран, І. Русанова, Г. Смирнова, Й. Винокур, В. Ауліх, О. Приходнюк, Л. Вакуленко, Б. Тимошук) пов'язують празько-корчацькі старожитності зі слов'янським союзом племен, а отже, «...з праукраїнським етносом і державою...» [14, с. 69]. Таким чином: «1) нашою працивілізацією була трипільська; пракореневі слов'янські племена своєю прабатьківщиною мали ареали Подунав'я; 2) у час великого переселення народів одна гілка великого конгломерата мігрувала на широкі ареали Подніпров'я, злилася з населенням антської і склавинської держав, культурно асимілювала їх і витворила нового типу етнічну та державну єдність в особі Київської Русі...» [14, с. 71]. Отож «...праукраїнський етнос остаточно сформувався в процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменіїдних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань» [14, с. 71]. Як же проходив процес консолідації українського етносу? «Процес сплавлення гілок одного праукраїнського етносу – питомих слов'ян, котрі обіймали терени землі від Подунав'я до Дніпра і Дону» [14, с. 75] здійснювався не просто і, як зазначають автори монографії, відбувався «... у складному, часом жорстоко кривавому протиборстві та протидіянні. ...Противорстві ...як із зовнішніми силами, так і всередині власного організму, ...насиченого неоднорідними домішками» [14, с. 61]. Почалося складне протиборство ще в «час перехрещення життєдіяльності носіїв землеробської і номадної культур» [14, с. 61], тобто в V – III тис. до н.е. На той час це були лише етнічно-расово споріднені племена, які ще не стали єдиним етносом і мали відмінності як в інтересах, так і в ментальності. Але необхідність «протистояти зовнішнім ворогам зробила їх спільниками, а далі одноплемінниками, але не одномоментно» [14, с. 61]. Отже, це був «надзвичайно складний, а тому й

багатовіковий процес, однак спільність інтересів робила свою справу: племена або союзи племен творили державу, – а держава прискорювала й захищала процес консолідації, збереження від асиміляції чи й поглинання агресивними сусідами» [14, с. 61].

Висновки. Побудова ефективної системи культури в Україні можлива на основі взаємодії різних факторів, насамперед посилення фінансування культури, сталого розвитку її нормативно-правового забезпечення, поліпшення методичного та кадрового забезпечення. В наш час існує об'єктивна потреба у внесенні змін до нормативно-правових актів України, гарантій та стандартів в напрямку культури та мистецтва, першочергово потрібно створити необхідні умови для повноцінної підготовки творчої, талановитої молоді. Важливим є формування позитивної громадської думки щодо становлення народної творчості, шляхом залучення до цієї справи засобів масової інформації, організації інформаційних кампаній, які б сприяли виконанню законів, спрямованих на розвиток сценічної культури в цілому, а також аматорських вокально-інструментальних колективів зокрема. Особливості процесу консолідації українського етносу можна спостерігати і тепер: «...своїми специфічними рисами відзначаються як бойки і лемки, гуцули і галичани, так і таврійці та поліщуки, представники Чернігівщини і Київщини, Черкащини і Одещини, Криму, Кубані», але ця різноманітність – закономірна, «...бо природна українська картина – це вражаючий різноманітністю клімату, ландшафту, фауни і флори край, що і зберігає, і перехрещує генотипи, і як сотні річок є органічними притоками Дніпра, так окремі «краяни» є органічними гілками єдиного стовбура – етносу, а їхні діалекти – питомими формами єдиної літературної мови» [14, с. 75]. Отже, аматорські творчі колективи різних куточків країни, зіграли та продовжують відігравати значну роль у формуванні національного відродження українського народу. Їхня творчість є значним вкладом у відродження культури, традицій та історії Української держави.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що на сьогодні ще відсутні дослідження, у яких би проблеми сценічної культури аматорських вокально-інструментальних колективів висвітлювалася та узагальнювалася не фрагментарно, а комплексно, тому нагальна потреба в такому дослідженні залишається актуальною.

Таким чином, аналіз культурологічної проблематики засвідчує, що, зважаючи на її вагомість, проблема сценічної культури в контексті аматорського колективу ще не була предметом спеціального дослідження. Малозначними, проаналізованими лише в загальних рисах залишаються питання розвитку та становлення аматорських колективів по всій території України. Збереження, відтворення, інтерпретація мистецьких артефактів, зокрема нематеріальних, до яких належить народно-сценічна культура, набуває особливої актуальності в глобалізованому світі під час зростаючої

загрози нівелювання особливостей народів та територій. Осмислення розвитку різних видів мистецтва є одним з продуктивних шляхів самоідентифікації народів, що актуалізується в сучасних умовах піднесення національно-патріотичних настроїв в українському суспільстві. Дослідження танцювального мистецтва окремих регіонів, локальних зон сприяє відтворенню комплексної історії розвитку сценічної культури України.

У дослідженні прослідковано аматорську діяльність, особливості народних колективів, майстерність виконання, використання музичних інструментів, встановлено, що мистецтво імпровізації, виконання вокальних завдань та спілкування в народному виконавстві відображає два творчі рівні: колективний та індивідуальний. Сучасному суспільству цікавіше спостерігати за інтерпретацією фольклору на сцені, аніж власне сам фольклор, – на жаль, це є безперечним фактом.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н.В. Образовательные инновации в контексте евроинтеграционных процессов / В. Артикуца // Высшее образование Украины. – 2006. – Приложение 3, Т.2: Высшее образование Украины в контексте интеграции Европейского образовательного пространства. – С. 24–32.
2. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки: кн. для учителя / Л.Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
3. Асафьев Б.В. Избранные статьи в музыкальном просвещении и образовании / Б.В.Асафьев. – второй изд. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
4. Аспелунд Д.Л. Развитие певца и его голоса. /Д.Л. Аспелунд. – М.: Музгиз, 1952. – 192 с.
5. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю.К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
6. Байда Л.А. Вокально-хоровая работа в системе подготовки будущего учителя музыки / Л.А. Байда. – К.: УДПУ, 1997. – 68 с.
7. Балл Г.А. Методические уроки / Г.А. Балл, Г.С. Костюк // Психологический журнал. – 2000. – № 3. – С. 112–116.
8. Бачинин В.А. Духовная культура личности: Философские очерки. – М. : Политиздат, 1986. – 111 с.
9. Балл Г.А. Категория «культура личности» в анализе гуманизации общего и профессионального образования / Г.О. Балл // Педагогика и психология профессионального образования: результаты исследований и перспективы: сб. науч. р. / под ред. И.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 51–61.
10. Бойко А.Е. Современные подходы к пониманию феномена самовыражения личности / А.Е. Бойко // Теоретико-методические проблемы воспитания детей и учащейся молодежи: сб. науч. трудов. – Каменец-Подольский: Издатель ЧП Зволейко Д.Г., 2010. – Вып. 14 кн. 2. – 604 с.
11. Болгарский А.Г. Музыкальная культура в системе подготовки будущего учителя музыки // Научный журнал НПУ имени Драгоманова. – Серия 14. Теория и методика художественного образования. – Вып. 1 (6). – К.: НПУ, 2004. – С. 7–14.
12. Брылина В.Л. Вокальный класс: программа пед. вузов по спец. 7.02.04.11 «Музыкальное воспитание» / В.Л. Брылина, Л.Н. Ставинского. – К.: Просвещение Украины, 2008. – 30 с.

13. Инвентарные книги фондовой группы «Этнография» Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав» № 1–6.
14. Инвентарные книги фондовой группы «ТС» Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав» № 1–3.
15. Качуринец С.Е. Гармоничная единство творческих достижений любительских и профессиональных коллективов народно-сценического танца Украины в начале XX в. / С.Е. Качуринец // Актуальные вопросы художественной педагогики. – 2013. – Вып. 2. – С. 54–57. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/armp_2013_2_14
16. Колибенко О. «Если б ты, Богдан пьян» или мифы земли Переяславской / А. Колибенко, А. Колибенко // Переяславика: Научные записки Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав» / Ефремовские чтения «Религиозная жизнь Переяславской земли (IX–XXI вв.)». – Переяслав-Хмельницкий, 2014. – Вып. 7 (9). – С. 271–283.
17. Костюк Н.В. Коллекция народных музыкальных инструментов в экспозиции Музея кобзарства Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав» / Н.В. Костюк // Проблемы сохранения и использования культурного наследия в Украине. Материалы II Международной научно-практической конференции, посвященной 10-й годовщине предоставления Свято-Успенскому монастырю статуса Лавры (2004), 170-летию восстановления Святогорского Успенского монастыря (1844), 80-летию создания краеведческого музея М.В. Сибильовим в Святогорске 25-26 сентября 2014 года, г. Святогорск Донецкой обл. – Донецк: ООО «Восточный издательский дом», Ваш имидж, 2014. – С. 165–170.
18. Микиша М. Практические основы вокального искусства / М. Микиша. – Киев, 1985. – 80 с.
19. Овчаренко Н. Основы вокальной методики: научно-методическое пособие / Н. Овчаренко. – Кривой Рог: Издательский дом, 2006. – 116 с.
20. Сінельніков І.Г. Сінельнікова В.В. Мистецька діяльність фольклористичних колективів України в контексті культурних практик сучасності / Сінельніков І.Г. Сінельнікова В.В. // Матеріали конференції «Філософія подієвої культури: історія та сучасність»: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Київ, 2021. – С. 159–163.
21. Пасічняк Л. Народно-інструментальне виконавство України: універсалізм традиції / О.А. Столярчук. – Дрогобич, 2018. – С. 158–160.
22. Тетеря С., Костюк Н. Колекція музичних інструментів у експозиції музею кобзарства національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / С.А. Тетеря, Н.В. Костюк // Наукові записки з української історії. – 2016. – Вип. 38. – С. 136–144. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzui_2016_38_17
23. Товкайло М. Гончаренкова бандура у Переяславі / М. Товкайло // GENTEUKRAINUS, NATIONEUKRAINUS (Літературні шляхи старожитньої України): Зб. наук. праць: [на пошану доктора філологічних наук, професора Миколи Корпанюка з нагоди його 60-річчя] / [упоряд.: В.М. Подрига, М.М. Малинка]. – К.: «Свшан-зілля», 2010. – С. 479–483.
24. Юцевич Ю. Музика: словник-довідник / Юрій Євгенович Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.
25. Юцевич Ю.Є. Про зміст і структуру індивідуальної вокальної підготовки учителя музики до роботи в школі / Ю.Є. Юцевич // Педагогічна наука – перебудови школи : зб. ст. / упоряд. Л. Хлебнікова. – К., 1982. – Вип. 8. – 72 с.
26. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю.Є. Юцевич. – Київ, 1998. – 160 с.
27. Poetry foundation. [Electronic resource]. – 2020. – Access mode: <https://www.poetryfoundation.org/>

28. Tran, AH, Tremblay, KA, & Binder, KS (2020). Vocabulary factor structure: A study of the breadth and depth of low-literate adults. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49 (2), 335–350. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09694-8>

Zadorozhnia A.V.,

The problem of stage culture in the amateur vocal and instrumental collective.

Summary. The article examines the development and formation of amateur groups, the stages of the work within the ensemble, the use of vocal instruments, the history of the stage culture of Ukraine. Among the current problems of modern understanding of the history of Ukrainian culture, one of the priorities is the elimination of the opposition of the continuous in the study of the historical process of formation and development of performing arts. Ukrainian folk culture, which is the natural basis and inexhaustible arsenal of means of professional art, being in close and fruitful relationship with the latter, continues to play its role as an organic component of the spiritual life of people. At present, the European system as a whole is being modernized, which is dictated by the Bologna Process in particular. To ensure wide access of young people from different countries to art, the development of amateur groups - all these trends are aimed at creating a globalized cultural and educational space based on international cooperation. Combining national achievements of different countries and developed pedagogical technologies and methods, the Bologna Agreements determine the basis of the development of culture and education humanistic paradigm, which provides recognition of the highest social value, the fullest disclosure of its abilities, providing conditions for self-determination and self-realization.

A detailed analysis of the problem of stage culture makes it possible to recreate the real situation in the field of art, to identify the objective state of affairs in order to use previous experience in the current environment. The current stage of cultural development requires the breaking of outdated approaches and stereotypes to study the formation of amateur teams, rethinking the scientific heritage of researchers in various fields and deep study of problems that have been silenced in domestic science for decades.

The urgency of the work is due to the lack of generalizing work on stage culture in the amateur vocal-instrumental ensemble. This problem has been studied in fragments, only in some areas and aspects.

Keywords: stage culture, amateur collective, creativity, methodology, instruments, folk, vocal, art.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Маліцький В.В.,

аспірант кафедри «Менеджмент»

Національного транспортного університету України

науковий керівник: **Бакалінський О.В.,**

доктор економічних наук, професор кафедри «Менеджмент» Національного
транспортного університету України

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПОСЛУГИ З ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ ВАГОНІВ

Згідно з вимогами Збірника тарифів [1] за перевезення вантажів залізничним транспортом стягується плата у вигляді державно регульованого тарифу та додаткових платежів, що встановлюються АТ «Укрзалізниця». Одним із таких додаткових платежів є плата за використання вантажними вагонами.

Послуги з використання вантажних вагонів на території України, окрім АТ «Укрзалізниця», надаються більше 600 операторами вантажних вагонів [2]. При цьому, не зважаючи, що сумарна частка вантажних вагонів власності АТ «Укрзалізниця» перевищує 52% від загальної кількості, відсоток їх використання за підсумками 2021 року становив близько 30%. Чинники, що призвели до таких перекосів були розглянуті у роботі [3].

В ході досліджень було встановлено, що на зниження попиту на залізничні вантажні вагони власності АТ «Укрзалізниця» впливає недосконалий механізм ціноутворення на цю послугу. Автори пропонують удосконалити діючий порядок ціноутворення на послуги з використання вантажних вагонів шляхом застосування ідеології ціноутворення, оснований на принципах встановлення цін за теоремою Ф. Ремсі [4].

Попередній огляд практичного застосування принципів ціноутворення за Ф. Ремсі у різних галузях промисловості [4, 5, 6, 7, 8, 9] дозволив

виокремити деякі загрози, що можуть негативно вплинути на кінцевий результат при такому підході до ціноутворення. Зокрема:

- для успішного застосування цього принципу ціноутворення необхідно чітко визначити індивідуальну еластичність попиту;
- якщо ціни поширити на весь ринок можливе тимчасове падіння сукупного попиту;
- є ймовірність виникнення негативних соціально-економічних наслідків;
- при застосуванні такого підходу до ціноутворення варто враховувати ціни конкурентів;
- слід враховувати часовий лаг між моментом прийняття рішення та фактичним встановленням ціни на послуги з використання вантажних вагонів.

За підсумками проведеного дослідження автори пропонують вдосконалити існуючу процедуру ціноутворення на послуги з використання залізничних вантажних вагонів власності АТ «Укрзалізниця» [10] шляхом перегляду та доповнення існуючої формули встановлення ставок плати:

$$C_{tp} = \frac{V_m}{365} \times K_s \times K_p \times K_k, \quad (1)$$

де V_m – граничні річні витрати на утримання конкретного типу вантажних вагонів;

K_s – коефіцієнт сезонності;

K_p – коефіцієнт, що враховує еластичність попиту клієнтів;

K_k – коефіцієнт, що враховує поведінку конкурентів.

Тобто у формулі (1) вводяться додаткові коефіцієнти K_p та K_k , що дозволить АТ «Укрзалізниця» враховувати при встановленні ставок плати еластичність попиту з боку клієнтів та ймовірну реакцію конкурентів практично в режимі реального часу.

Список використаних джерел

1. Збірник тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги. Офіційний вісник України від 27.04.2009. – 2009. – № 29. – С. 243, Стаття 992.
2. Звіт про результати дослідження ринку перевезення вантажів залізничним транспортом за 2017–2018 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/doslidzhennya_rynkiv/%2028%2001%202019.pdf. Дата звернення 20.05.2022.
3. Бакалінський О.В., Маліцький В.В. Оновлення комплексу принципів ціноутворення як наслідок дерегуляції цін користування вантажними залізничними вагонами. Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Review of transport economics and management. – Випуск 4 (20). – Дніпро. – С. 115–119.
4. Ramsey F.P. (1927). A Contribution to the Theory of Taxation. The Economic Journal, 37 (145), 47. doi:10.2307/2222721.

5. Tye, W. B., & Leonard, H. B. (1983). On the problems of applying Ramsey Pricing to the railroad industry with uncertain demand elasticities. *Transportation Research Part A: General*, 17(6), 439–450. doi:10.1016/0191-2607(83)90164-4.
6. TAPLIN, J. H. E., & II, W. G. W. (1985). Boiteux-Ramsey pricing of road and rail under a single budget constraint // *Australian Economic Papers*. – 24 (45). – 337–349 p.
7. Jørgensen, F., Pedersen, H., & Solvoll, G. (2004). Ramsey pricing in practice: the case of the Norwegian ferries. *Transport Policy*, 11(3), 205–214. doi:10.1016/j.tranpol.2003.10.004.
8. Hamidreza HAJIBABAEI, Davood MANZLOOR. Regional Electricity Pricing With Ramsey Approach: Tehran Case Study. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. – Vol. 4. – No 3. – July 2014. – 182–186 p.
9. Sanchez-Martinez, T., & Rodriguez-Ferrero, N. (2017). Ramsey Pricing for Cost Recovery Applied to Reservoir Infrastructure in Andalucía (Spain). *Water Economics and Policy*, 03 (04), 1650029. doi:10.1142/s2382624x16500296.
10. Порядок № 5 визначення та перегляду ставок плати за використання власних вагонів перевізника АТ «Укрзалізниця» в процесі надання послуг з перевезення вантажів. С. 1–7. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/tariff_conditions/stavky/order5/ Дата звернення: 20.05.2022

Чубін Д.Д.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: **Любкіна О.В.,**

кандидат економічних наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КОРПОРАЦІЇ

Основою аналізу інвестиційної привабливості є безпосередній аналіз підприємства, який на нашу думку поділяється на аналіз бізнес-моделі та аналіз фінансових показників. Даний підхід є універсальним, оскільки дає змогу не тільки максимально коректно оцінити можливість інвестицій, а й дозволяє зрозуміти доцільність кредитування, ціну продажу тощо.

Аналіз бізнес-моделі є першим кроком на шляху розуміння оцінки підприємства, оскільки дуже важливо знати всю суть компанії та її процесів.

По-перше, необхідно вивчити галузь діяльності корпорації:

- чим вона займається;
- хто є постачальниками і покупцями (основними), чи є від них залежність, якщо так, чи тривалий час вона з ними співпрацює;
- схема розрахунків;
- основні засоби компанії (чи є свої приміщення, транспорт, чи все в оренді) і наскільки це важливо для даного виду бізнесу.

По-друге, розуміння ринкових умов:

- як довго компанія на ринку;
- які основні переваги, які виділяють її серед конкурентів;

- яка цінність корпорації для її контрагентів.

По-третє, організаційну структуру та структуру менеджменту:

- хто власник фактичний та юридичний;
- хто керує бізнесом, чи є менеджери;
- скільки компаній в групі і чим займається кожна з них.

На жаль, в нинішніх умовах доцільним є перевірка територіального розміщення основних засобів корпорації. Це треба для того, щоб враховувати тільки ту діяльність, яка знаходиться на неокупованій території.

І обов'язково, перед початком аналізу фінансової частини, ми перевіряємо кредитну історію компанії (Де є кредити, в якому розмірі, на яких умовах, чи були прострочки і неповернення).

Проаналізувавши бізнес-модель корпорації, можна переходити до аналізу фінансових показників. На цій стадії у нас є можливість буквально «прочитати» підприємство і сформулювати кінцеве рішення щодо можливості інвестицій. Для цього нам будуть необхідні наступні документи:

- баланс;
- оборотно-сальдова відомість (ОСВ);
- PnL.

Будь-який фінансовий аналіз починається з балансу, адже він відображає стан підприємства на конкретну дату. І головні питання на які ми маємо отримати відповідь після аналізу балансу це:

- відповідність структури балансу бізнес-моделі;
- суттєві зміни в статтях балансу;
- структурні зміни балансу порівняно з попереднім періодом;
- ліквідність бізнесу та його динаміка;
- зіставність власного капіталу з історією бізнесу, його прибутковістю.

Необхідність ОСВ полягає в наданні розшифрованої інформації, яка відображена в балансі. Адже кожна суттєва стаття балансу має бути розкрита. ОСВ відображає оборот коштів за рік та сальдо на початок та кінець періоду. Також, вірогідно знадобляться розшифровки окремих статей. Наприклад 36 рахунків, щоб проаналізувати покупців, або 63 – постачальників, 10 – основні засоби тощо.

Заключним етапом фінансового аналізу є вивчення доходів та витрат підприємства. Це, зазвичай, не трудомісткий процес, але цей крок ставить крапку в питанні інвестиційної привабливості. Для остаточного завершення аналізу треба дослідити наступні аспекти:

- динаміка виручки за останній період;
- динаміка маржинальності;
- зміни в операційних затратах;
- динаміка прибутку від операційної діяльності;
- динаміка прибутку;

- тренд EBIDA.

Після вивчення усіх вищезазначених аспектів ми можемо оцінити інвестиційну привабливість корпорації.

Отже, оцінка стану підприємства складається з аналізу бізнес-моделі, який дає розуміння суті діяльності компанії та оцінки фінансового аналізу, який розкриває кількісні показники. В підсумку, ми зможемо оцінити сильні та слабкі сторони бізнесу, зрозуміти основні ризики і можливості їх мітигації, розрахувати суму можливих інвестицій.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukraineinvest.gov.ua/>.
2. Віранська О.В. Оцінка інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nau.edu.ua/>.

Шепиленко В.Ю.,

старший викладач кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет

ПРИЧИНИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЗИКОВИХ РЕСУРСІВ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Діяльність органів державної влади безпосередньо пов'язана із виконанням функцій, основною метою яких є забезпечення соціально – економічного розвитку суспільства. Пожвавлення процесів глобалізації та інформатизації, виникнення нових форм взаємодії між суб'єктами фінансових відносин призвели до дефіциту власних грошових коштів і, як наслідок, виникнення державних запозичень [1].

Державні запозичення на сучасному етапі використовуються країнами з різним рівнем економічного розвитку. Вони спрямовані на покриття тимчасових фінансових труднощів держави, забезпечення необхідних потреб, проведення реформ. Еволюція економічних відносин поряд з розвитком державності дозволяє виділити наступні причини залучення позикових коштів:

- неефективна фінансова політика;
- неефективне бюджетне планування;
- відсутність розвиненої інфраструктури (сфера матеріального та нематеріального виробництва);
- циклічні коливання економіки;
- низький рівень соціальної захищеності населення;
- військові дії [2].

Фінансова політика держави з теоретичної точки зору повинна бути спрямована на розвиток всіх сфер фінансових відносин. Вона включає в себе бюджетну, податкову, валютну, кредитну політики, які чинять значний вплив на розвиток економічної складової суспільних відносин. Недостатньо розвинений механізм реалізації фінансової політики або хибний вектор розвитку призводить до формування дефіциту фінансових ресурсів на державному рівні. Це спонукає органи державної влади до пошуку альтернативних джерел фінансування поточних потреб держави та призводить до появи державного кредиту.

Бюджетне планування як складова фінансового механізму спрямоване на формування тактичних та стратегічних цілей державного розвитку. За умови наявності значних похибок між запланованими параметрами та фактичними результатами виникають дисбаланси, здатні порушити фінансову рівновагу. Практика організації планування бюджетної сфери свідчить про високий ступінь ефективності саме довгострокового планування у порівнянні з коротко та середньостроковим плануванням.

Розвинена інфраструктура виробництва суспільних благ (матеріальна та нематеріальна сфера) є індикатор розвитку економіки держави. Кінцевий результат діяльності матеріальної та нематеріальної сфери виробництва формує один з найбільш важливих макроекономічних показників – валовий внутрішній продукт. Він визначає рівень задоволення потреб суспільства та виробничої інфраструктури в цілому. Недостатній ступінь розвитку даної галузі здатний створити передумови для виникнення кризових явищ, зокрема: безробіття, зниження економічної активності громадян, зниження виробничого потенціалу тощо.

Високий рівень безробіття, недостатній рівень доходу провокує низьку соціальну захищеність населення. Для країн що розвиваються така ситуація призводить до зростання витрат соціальної сфери, спрямованих на підтримку окремих верств громадян. Це, в свою чергу, призводить до зменшення економічної ефективності бюджетних витрат.

Перераховані вище причини можуть призводити до появи економічних криз, створюють передумови для пролонгації фази депресії та занепаду, притаманних для економічних циклів. Саме тому найбільш альтернативним варіантом фінансування державних потреб є позикові ресурси. Варто відзначити, що позикові ресурси як економічне явище не варто вважати індикатором негативного управління. Більше занепокоєння має викликати сума державного боргу, яка формується у результаті неефективного обслуговування та управління позиковими ресурсам держави.

Тому, варто виділити наступні напрями, які здатні підвищити ефективність використання позикових ресурсів держави: фінансування виробничої інфраструктури; заборона використання кредитних ресурсів на поточні потреби та управління державним боргом (на законодавчому рівні); вкладання коштів у проекти, які гарантують економічний або соціальний ефект.

Список використаних джерел

1. Фурдичко Л.Є., Піхоцька О.М. Причини зростання державного боргу, його управління та обслуговування, оптимізація боргової політики України. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 45–49.
2. Сафієнко А.П. Державні запозичення як інструмент фінансової політики в умовах військового конфлікту. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2019. № 2. С. 9–16.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Шаульська Г.М.,

кандидат наук з державного управління,
головний консультант науково-організаційного відділу
Інституту законодавства Верховної Ради України
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7696-1017>

ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У Конституції України закріплено: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» – стаття 5. «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» – стаття 6. «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» – стаття 7. «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» – стаття 8 [1]. На таких конституційних засадах в Україні ґрунтується місцеве самоврядування.

З початком збройної агресії Російської Федерації 24 лютого 2022 р. Україна зіткнулась з новими викликами: захисту суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення прав і свобод громадян, і, в умовах воєнного стану [2], – збереження конституційних засад місцевого самоврядування, принципів: народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності та ін., основоположень Європейської Хартії місцевого самоврядування, принципів недопущення привілеїв чи обмежень за ознаками ..., політичних, ... та інших переконань (відповідно до ч. 2 статті 14 Конституції України), положень Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», – для того, щоб забезпечити конструктивні взаємовідносини органів публічної влади та суспільства.

У таких обставинах підвищується значення якісного складу органів місцевого самоврядування. Збройна агресія Російської Федерації стала початком розгляду Верховною Радою України низки законодавчих ініціатив, спрямованих на формування передумов очищення влади всіх рівнів.

Серед таких: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» № 2243-IX від 03.05.2022 р. Законом передбачені механізми забезпечення можливостей оперативного реагування на діяльність антиукраїнських, колабораціоністських політичних партій і, відповідно, їх заборони; Міністерству юстиції України надано повноваження звертатись до суду у спеціально визначеному порядку.

Крім того, у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо очищення влади від засновників та членів антиукраїнських політичних партій», реєстр. № 7318 від 26.04.2022 р.. Законопроектom внесенням змін до Виборчого кодексу України та Закону України «Про очищення влади» передбачається створення умов для очищення влади від засновників та членів низки антиукраїнських політичних партій, зокрема: заборона обіймати посади особам, щодо яких здійснюється очищення влади (люстрація) протягом десяти років, які були засновниками або членами таких політичних партій.

З метою зміцнення національної ідеї, державності та відновлення довіри до влади, створення умов для побудови нової системи органів влади у відповідності до європейських стандартів зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо очищення влади від проросійських політичних партій», реєстр. № 7318-1 від 05.05.2022. Законопроект спрямований на «поширення проведення процедури очищення влади від осіб, які були засновниками, членами депутатської фракції, групи у Верховній Раді України, членами депутатської фракції, групи в районній та/або обласній раді, членами депутатської фракції, групи в сільській, селищній, міській, районній у місті раді, осіб, які були обрані і працювали на керівних посадах політичних партій», як зазначено розробниками.

На недопущення системного використання інструментів та засобів для дискредитації української влади, просування у суспільстві проросійських наративів підготовлено і проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призупинення здійснення повноважень членами (депутатами) представницьких органів влади і обраними посадовими особами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану» реєстр. № 7362 від 10.05.2022 р. Внесенням змін до Законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про статус народного депутата України», «Про місцеве самоврядування в Україні». «Про статус депутатів місцевих рад», передбачається створити правові підстави та механізми для тимчасового, на час дії воєнного стану, призупинення здійснення повноважень народними депутатами України, депутатами місцевих рад, обраними за виборчими списками, що були сформовані політичними партіями, або в одномандатних

виборчих округах з висуванням як кандидатів партіями, діяльність яких призупинена згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України; народними депутатами, депутатами місцевих рад, об'єднаними в депутатські фракції, що сформовані політичними партіями, діяльність яких відповідно призупинена; сільськими, селищними, міськими головами, кандидатури яких були висунуті такими партіями», як зазначено у документах.

Серед законодавчих ініціатив — проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад», реєстр. № 7476 від 20.06.2022 р. Проектом пропонується внесення змін до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про військово-цивільні адміністрації» та «Про правовий режим воєнного стану». Акт розроблено на виконання підпункту 1 пункту 2 Прикінцевих положень Закону України від 03.05.2022 № 2243-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» (набрав чинності 18.05.2022 р.).

Такі законодавчі ініціативи зумовлені складними обставинами, які виникли в результаті Російської агресії, і є реагуванням на потреби українського суспільства. Заборона політичних партій, припиненням повноважень депутатів місцевих рад, у зв'язку з припиненням діяльності політичної партії (з антиукраїнською ідеологією) на разі не враховуються повною мірою положення Конституції України, якими закріплені гарантії місцевого самоврядування в Україні; принципи верховенства права, не допущення привілеїв чи обмежень за ознаками ..., політичних, ... та інших переконань. Не повною мірою враховуються і положення законів України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», особливості правового статусу депутатів місцевих рад [4], зокрема: стосовно того, що депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправним членом місцевої ради; щодо відповідальності депутата місцевої ради перед виборцями свого округу і підзвітності їм (персональна відповідальність за здійснення депутатських повноважень у виборчому окрузі). Разом із тим, законодавством України передбачено і обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України в умовах воєнного чи надзвичайного стану (стаття 21 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України поряд із захистом суверенітету та територіальної цілісності держави, у пріоритеті має залишатись і збереження конституційних засад місцевого самоврядування. Адже народ є єдиним джерелом влади в Україні, і здійснює він владу безпосередньо і через органи

державної влади і органи місцевого самоврядування. Збереження конституційних засад місцевого самоврядування в умовах воєнного стану забезпечується адаптацією компетенцій органів місцевого самоврядування здійснювати належне нормативне регулювання, прийняття швидких рішень у конструктивній взаємодії [5] з територіальними громадами та громадськими інституціями.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. «Про місцеве самоврядування в Україні»: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
4. Шаульська Г.М. Реформування системи публічного управління: нормативно-правовий аспект. *Право та державне управління*. Запоріжжя, 2018. № 4. С. 193–198. URL: <http://pdu-journal.kpu.zp.ua/issue-4-2018> (дата звернення: 22.06.2022).
5. Шаульська Г.М. Механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади в Україні: монографія / за заг. ред. Т.В. Мотренка. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. 200 с. URL: <http://delta.e-autopay.com/buy/369804> (дата звернення: 22.06.2022).

УДК 658:005.7

Шкабара Н.В.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Хмельницького національного університету

науковий керівник: **Капінос Г.І.,**

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, менеджменту та
адміністрування Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Стаття присвячена актуальним методам управління бізнес-процесами, що включає моделювання, вимірювання та аналіз бізнес-систем. Зокрема було проаналізовано визначення поняття «бізнес-процес». Також в роботі описано методи, що застосовують при оцінці та аналізі, такі як Workflow, Six Sigma, Kaizen, бенчмаркінг, аутсорсинг.

Ключові слова: бізнес-процес, методи, технології, процеси, оптимізація, результат.

Постановка проблеми. Концепція бізнес-процесів в модернізації економіки та управління є важливим напрямом, що сприяє оптимізації процесів підприємства та підвищенню ефективності бізнесу. Сучасні підприємства в умовах безперервної конкуренції, ускладнення виробничо-технічної та організаційно-економічної систем змушені постійно займатися

вдосконаленням своєї діяльності. Це вимагає розробки нових технологій і методів ведення бізнесу, підвищення якості кінцевих результатів і, безумовно, впровадження нових, більш ефективних методів управління та організації діяльності підприємств. Моделювання бізнес-процесів дозволяє аналізувати не тільки те, як компанія в цілому, як вона взаємодіє із зовнішніми організаціями, клієнтами і постачальниками, але і як організована діяльність на кожному окремому робочому місці. У даній статті досліджуються особливості побудови бізнес-процесів на підприємстві України та світу.

Стан дослідження. Проблемами вивчення теорії бізнес-процесів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці, серед яких особливий внесок у вивчення даного питання внесли: В. Репін, В. Єліферов, Дж. Харрінгтон, Август-Вільгельм Шеєр та інші.

Отже, метою дослідження є обґрунтування особливостей побудови та організації бізнес-процесів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Поняття «бізнес-процес» складається з двох термінів – бізнес та процес. Поява поняття «процес» супроводжувалася виникненням загальної теорії процесів, що вивчає процеси будь-якої природи. Термін «процес» перекладається як процедура, спосіб, порядок, метод, рух, потік, хід тощо. Відповідно до цього поняття процесу є багатограним й неоднозначним. Щодо підприємства процес є послідовністю дій для отримання кінцевого результату.

Наступною складовою терміну «бізнес-процес» є поняття «бізнес». У сучасному світовому лексичному значенні воно походить із давньоанглійського «bisig» – «заклопотаний; стараний; той, хто сумлінно працює». В Англії з XVII ст. концептуальне значення слова «бізнес» («business») набуває додаткового сенсу та тлумачиться як «своя справа, підприємництво» [1].

Якщо поєднати поняття «бізнес» та «процес», таким чином отримаємо термін «бізнес-процес», який є багатограним та не має стійкого визначення.

Тому варто розглянути таблицю 1.1, в якій згруповано основні підходи, що визначають поняття «бізнес-процесу».

Опрацювання літератури дає зрозуміти наскільки широке розуміння поняття «бізнес-процес» серед науковців, теоретиків та практиків в сфері бізнесу та фінансів.

Таким чином, виходячи з визначень, наведених у таблиці 1, можна зазначити, що в понятті «бізнес-процес» ключовими елементами є «процес», «послідовність», «набір», «вхід», «вихід», «ресурс», «результат», «цінність», «споживач».

Таблиця 1.1 – Наукові погляди на трактування сутності терміну «бізнес-процес»

Автор	Визначення бізнес-процесу
З.С. Абутидзе, В.Н. Бас [2]	Бізнес-процес – це сукупність дій, утворюючих на виході дані різних типів і результат, що має цінність для споживача
Дж. Харрінгтон, К.С. Есселінг, Х. Ван Нимвеген [3]	Бізнес-процес – це логічний, послідовний, взаємопов'язаний набір заходів, який споживає ресурси постачальника, створює цінність та видає результат споживачеві.
А.В. Шеєр [4]	Бізнес-процес – це повний і динамічно-координований набір спільних бізнес-заходів, спрямованих на задоволення потреб споживачів.
Б.М. Рапопорт, А.І. Скубченко [5]	Бізнес-процес – сукупність декількох пов'язаних між собою процедур або функцій, які спільно реалізують задачу бізнесу підприємства

Наступним етапом варто розглянути методи бізнес-процесів, які рекомендуються до застосування на підприємствах.

Одним з методів опису бізнес-процесів та технологією організації бізнесу є метод Workflow. Термін Workflow дослівно означає «потік робіт». Однак технологія Workflow розглядається набагато ширше – як автоматизація бізнес – процесів підприємства, яка є частиною концепції управління бізнес-процесами (Business Process Management, BPM) і пропонує підходи до прискорення реакції компанії та її процесів на швидкі зміни зовнішнього середовища. Workflow у даний час вважається ключовою технологією, що здійснює вплив на розвиток інших технологій.

Workflow (згідно глосарію Workflow Management Coalition, міжнародної організації, що займається введенням стандартів в системах Workflow) – це впорядкована в часі безліч робочих завдань, одержуваних і виконуваних співробітниками за допомогою засобів механізації, автоматизації, або вручну, але в тих послідовностях і в рамках тих правил, які визначені для даного бізнес-процесу.

Виникнення технології Workflow у світі стало результатом поступового переходу від функціонально-орієнтованої організації до процесно-орієнтованої. При цьому основна увага фокусується не скільки на окремих функціях бізнесу, як на самому процесі. Як уже показала світова практика, впровадження подібної технології суттєво скорочує тривалість робочих циклів і дозволяє звести до мінімуму час реакції на запити клієнтів і на зміну ситуації на ринку.

Сьогодні технологію Workflow розглядають як основу моделі організації бізнесу і корпоративних інформаційних систем XXI-го століття. Така технологія якнайкраще підходить і до вітчизняних умов ведення бізнесу, основними з яких є непередбачуваність розвитку ринку та зовнішнього середовища [7].

Впровадження технології Workflow підвищує ефективну діяльність підприємства. Для побудови дієвої системи управління необхідно:

1. Переглянути внутрішні резерви підприємства.
2. Розглянути питання оптимізації існуючої структури та всіх бізнес-процесів.
3. З'ясувати, які з бізнес-процесів «працюють» на прибуток.
4. З'ясувати, які процеси є другорядними та ступінь їх перспективності та участі в загальному прибутку.
5. Знайти процеси, які відволікають капітал компанії.

Тобто, необхідно проведення поглибленого аудиту всіх бізнес-процесів підприємства, проведення їх ранжування за впливом на діяльність підприємства.

Методики вдосконалення бізнес-процесів можуть бути розділені на два класи по тривалості виконання і ступеня змін, що вносяться в бізнес-процес. В зв'язку з цим можуть бути виділені короткострокові і довгострокові методики.

1. Короткострокові:
 - метод швидкого аналізу;
 - ідеалізація;
 - статистичне управління процесами;
 - аналіз робочих осередків;
 - метод структуризації функцій якості.
2. Довгострокові:
 - перепроєктування бізнес-процесів;
 - спрощення;
 - бенчмаркінг;
 - реінжиніринг [8].

Наступним кроком зупинимося на методах, які безпосередньо пов'язані з проблематикою оптимізації бізнес-процесів і виникли або отримали розвиток саме при розв'язанні проблеми удосконалення бізнес-процесів. В практичній діяльності особливий інтерес викликають методи бенчмаркінгу, аутсорсингу, Kaizen та Six Sigma (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Порівняльний аналіз методів оптимізації [6]

Метод	Six Sigma	Kaizen	Бенчмаркінг	Аутсорсинг
Об'єкт	Операції бізнес-процесу	Система бізнес- процесів, товари та послуги	Бізнес-процеси з більш високими показниками якості	Допоміжні бізнес-процеси з низькими показниками якості
Мета	Досягнення рівня дефектності не більше 3,4 дефектів на мільйон ітерацій	Постійне поліпшення якості бізнес- процесів	Визначення причин високої якості бізнес- процесів на еталонних підприємствах	Підвищення загального рівня якості основного бізнес-процесу, зниження витрат
Результат	Підвищення рентабельності діяльності у результаті усунення дефектів і причин їх появи	Закріплення позиції на ринку, за рахунок конкурентних переваг, високої якості продукції та скорочення витрат	Виявлення важливих факторів проблеми, їх ознак для підготовки варіантів можливих рішень та їх реалізації	Поліпшення обслуговування; створення іміджу, що асоціюється з якістю; скорочення часу виконання робіт, зниження витрат
Переваги	Інструментарій та способи підвищення якості пов'язані між собою, що забезпечує простоту та ефективність використання	Системне управління якістю бізнес- процесів на всіх етапах створення доданої вартості кінцевого продукту	Незначний час та витрати, зусилля, що необхідні для підвищення якості бізнес- процесу	Можливість максимальної концентрації на основних бізнес-процесах
Недоліки	Ігноруються можливості для підвищення якості процесів: скорочення часу виконання, оптимізація робочих місць	Складність адаптації інструментів до рівня корпоративної культури; не передбачено проведення радикальних змін	Перенесення проблем або помилки, що виникають у функціонуванні еталонних бізнес-процесів	Ризики, пов'язані з можливими збоями в обслуговуванні та зниженням якості основного бізнес процесу

Використання цих методів на підприємствах залежить від певних факторів, таких як рівень та частота змін, характер організації, специфіка діяльності. Проаналізовані методи можуть застосовуватися і комплексно залежно від розв'язуваної задачі, наприклад, бенчмаркінг на стадії ідентифікації бізнес-процесів з подальшим вдосконаленням за допомогою методу Six Sigma. Вдосконалення бізнес-процесів підприємств може відбуватися різними шляхами: через постійне поліпшення процесів (еволюційний шлях) і періодичні радикальні зміни (революційний шлях). Перший спосіб використовується за умови, коли підприємству не потрібні різкі зміни. Другий шлях використовується, коли необхідні перетворення у зв'язку з істотними змінами в діяльності, наприклад, з проведенням комплексної автоматизації, виходом на ринок нової продукції тощо.

Тому, провівши порівняльний аналіз методів оптимізації бачимо, що кожен з представлених методів має свої переваги та недоліки для підприємства, але при цьому є надважливим інструментом, який може посилити систему управління якістю бізнес – процесів на підприємстві.

Висновки. Таким чином, бізнес-процес – це систематична послідовність взаємопов'язаних операцій, яка безперервно пов'язана з іншими процесами підприємства та використовує ресурси підприємства для отримання кінцевого результату у вигляді продукту чи послуги для задоволення кінцевого користувача.

Оптимізація бізнес-процесів – це ефективний інструмент забезпечення результативності діяльності підприємств у сучасних умовах. За допомогою даного інструменту можна: збільшити прибуток і підвищити продуктивність праці, знизити витрати, підвищити якість продуктів або послуг, відповідати потребам клієнтів і споживачів. Як результат дослідження, було виявило основні методи оптимізації. Для максимального підвищення якості бізнес-процесів на українських підприємствах необхідно використовувати наступні методи оптимізації, які дозволять встановити баланс між задоволеністю клієнтів і конкуруючими ринковими силами, з одного боку, і показниками ефективності бізнес-процесів, з іншого. Аналіз і групування основних методів удосконалення полегшить їх вибір, а практичне застосування на підприємствах призведе до успішного результату.

Список використаних джерел

1. Интернет-словарь «Глаголь». URL: http://pervobraz.ru/slova/article_post/biznes
2. Харрингтон Дж. Оптимизация бизнес-процессов. Документирование, анализ, управление, оптимизация / Дж. Харрингтон, К.С. Эсселинг, Х. Ван Нимвеген. – СПб.: Изд-во «Азбука», 2002. – 328 с.
3. Шеер А.В. Бизнес-процессы. Основные понятия. Теория. Методы / А.В. Шеер; [пер. с англ. М.С. Каменовой]. – М.: Весть – Технология, 1999. – 152 с.
4. Рапопорт Б.М. Инжиниринг и моделирование бизнеса / Б.М. Рапопорт, А.И. Скубченко. – М.: Издательство «ЭКМОС». – 2001. – 240 с.
5. Христенко К.Ч. Побудова бізнес-процесів на підприємствах енергетичної галузі / К.Ч. Христенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2010. – 22 (1). – С. 166–175.
6. Михайлишин Н.П., Мельник Н.Г. ТОС – теорія, що ламає стереотипи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/81.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/81.pdf).
7. Демиденко В.В. Управління бізнес-процесами як складова процесного підходу до управління підприємством / В.В. Демиденко // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
8. Командровська В.Є. Бізнес-процеси підприємства: сутність та методи вдосконалення / В.Є. Командровська, О.Ю. Морозенко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2011_30/Moroz.pdf

Биндюк К.Г.,

здобувач освітнього ступеня бакалавра,
Державний торговельно-економічний університет
науковий керівник: **Шевченко О.В.,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Актуальність теми визначає важливість державної служби у складі публічної служби, саме це зараз активно досліджують відомі українські науковці, серед них: Ковалик В. [5], Костюк В. [7], Любимов О. [3], Наливайко Л. [2], Обушко В. [2], Стельмушук Л. [4], Сурмін Ю. [6] та інші. Достатнє розуміння державної служби, її ознак та принципів допоможе переформатувати роботу в сфері державної служби швидко та ефективно.

Державна служба відповідно до статті 6 Конституції України здійснює свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1]. 10 грудня 2015 року народні депутати України 261 голосом ухвалили Закон України «Про державну службу» [9], який почав діяти з 1 травня 2016 року.

Як зазначає О. Любимов, законодавча влада України тлумачить термін «державна служба» як публічну, професійну, політично неупереджену діяльність із практичним виконанням завдань і функцій держави, зокрема щодо аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, зокрема розроблення та проведення експертизи проєктів програм, концепцій, стратегій, проєктів законів та інших нормативно-правових актів, проєктів міжнародних договорів; забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів тощо [3].

Досліджуючи це питання Л. Стельмушук робить умовивід, що законодавець зосереджує своє розуміння державної служби як певної діяльності з виконанням державних завдань та функцій. «Під державною

службою в цьому випадку розуміють конкретне управління наявними ресурсами у державі та здійснення конкретно визначених дій, які спрямовані на виконання регіональних та загальнодержавних програм розвитку та управління їхніми ресурсами» [4, с. 56].

Державну службу не можна розглядати тільки з точки зору професійної діяльності, адже у такому випадку увага приділяється виключно професійній стороні державної служби, а всі інші сторони залишаються поза увагою, наприклад, соціальна спрямованість державної служби, що може спричинити неповне розуміння та трактування державної служби. Саме тому існують різні наукові підходи до розуміння та тлумачення державної служби.

Різні науковці пропонують трактування даного поняття з різних точок зору, саме такий багаж наукових досягнень може сформувати максимально відповідне пояснення поняття «державної служби». Ковалик В.В. формує розуміння даного поняття зі сторони трудової діяльності людини та зазначає, що державна служба як вид трудової діяльності, який полягає в практичному здійсненні функцій держави працівниками державного апарату, посадовими особами державних установ і отримання ними винагороди за свою працю за рахунок державних коштів; державна служба як правовий соціальний інститут, який здійснює в рамках своєї компетенції шляхом професійного виконання службовцями своїх посадових обов'язків і повноважень, цілей та функцій держави, забезпечуючи таким чином взаємодію держави та громадян у реалізації їхніх законних інтересів, прав і обов'язків [5, с. 114–115].

У той час Сурмін Ю.П. державну службу розглядає як певний політичний інститут, чи публічний вид діяльності, та вважає, що держслужба – це політичний, організаційно-управлінський, регулятивний та інтегративний інститут суспільства, який забезпечує взаємодію громадян і держави, реалізацію державних функцій за допомогою спеціальних установ та організацій, у яких працюють спеціально підготовлені особи, діяльність яких регулюється відповідними цінностями та нормативно-правовими актами [6, с. 357–358].

Іноді науковці надають державній службі різнобічне визначення, а точніше трактують її як професійну діяльність держслужбовців, як публічний вид діяльності або ж як систему державних органів. В. Авер'янов надає декілька суб'єктивних визначень: – називає державну службу сукупністю людських процесуальних та організаційних елементів; – вважає державну службу суто діяльністю професійних державних службовців які несуть службу в державних органах або її апаратах з метою практичних виконань покладених на них завдань та функцій; – виокремлює державну службу як публічний вид діяльності, що проектується на реалізацію суспільних, тобто публічних інтересів [4, с. 56–57].

Аналізуючи поняття «державна служба» необхідно визначити суттєві ознаки, які виокремлюють її, наприклад, від муніципальної служби тощо. Ми розділяємо повністю думку авторів Науково-практичного коментаря до Закону України «Про державну службу» щодо ознак державної служби, як-от: публічність – це служіння особи інтересам держави та суспільства, дотримання особливого правового режиму відносин зайнятості – публічного, що полягає у спеціальних, законодавчо встановлених вимогах, обмеження та порядку; професійність – це виконання посадовими особами відповідних завдань і функцій на професійній основі; політична неупередженість – це провадження в інтересах усіх громадян відповідно до засад реалізації державної політики у відповідній галузі або сфері суспільних відносин, що не залежить від програмних цілей і завдань певних політичних партій або політичних поглядів і переконань окремих політиків [8].

У Законі України «Про державну службу» законодавець зазначає певним пунктом своєї мети визначити зміст десяти ґрунтовних принципів, на яких здійснюється державна служба, про це він прописує у статті 4 даного Закону. Державна служба здійснюється з дотриманням таких принципів: 1) верховенства права; 2) законності; 3) професіоналізму; 4) патріотизму; 5) доброчесності; 6) ефективності; 7) забезпечення рівного доступу до державної служби; 8) політичної неупередженості; 9) прозорості; 10) стабільності [9].

Аналізуючи дану статтю, ми можемо дійти висновку, що саме ці принципи визначають вихідні положення та теоретичні ідеї, які знаходять своє відображення у об'єктивності закономірності розвитку формувань та функціонуванні всіх державних органів.

Принципи державної служби не тільки базуються на конституційних засадах, а й кореспондується з відповідними стандартами міжнародних організацій, зокрема Ради Європи [8, с. 59]

Отже, державна служба України – державно-правовий і соціально-політичний інститут для практичного виконання завдань і функцій держави особами, які мають посади в державних органах та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Основними ознаками державної служби є публічність, професійність та політична неупередженість. Закон України «Про державну службу» визначає основні принципи держслужби, як-от: верховенство права, законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, забезпечення рівного доступу до державної служби, політична неупередженість, прозорість та стабільність.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Публічна служба в Україні: Конспект лекцій / Наливайко Л., Обушко В. - Дніпро, – 2019. – с. 133. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/z/zl20.3.pdf>
3. Любимов О.К. Основні підходи щодо розуміння сутності поняття «державна служба» // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2017. – № 2. – С. 53–61.
4. Стельмашук Л.С. Сутність інституту державної служби: аналіз наукової літератури / Л.С. Стельмашук // Державне управління. Інвестиція: практика та досвід. – 2012. – № 3. – С. 82–86.
5. Ковалик В.В. Поняття, основні риси принципи державної служби як інституту адміністративного права / В.В. Ковалик // Науково-інформаційний вісник. Право. – 2014. – № 10. – С. 113–117.
6. Сурмін Ю.П. Концептуально методологічні підходи осмислення сутності й тенденцій розвитку державної служби / Юрій Сурмін // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2007. – Вип. 1 (16). – С. 354–363.
7. Костюк В., Воробйова І. Засади правового статусу державного службовця: науково-теоретичний аспект. Публічне право. № 1(29). 2018. С. 134–142.
8. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерезь (відп. ред.). – К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. – С. 796. – URL: <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/zarobig-korupz/commentary.pdf>
9. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року.- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Бідалова К.С.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Державного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **Шевченко О.В.,**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

Адміністративні послуги є дуже важливим та актуальним видом послуг у наш час, адже завдяки їм фізичні та юридичні особи можуть швидко виконати реєстраційні дії будь-якого характеру для отримання різного роду послуг та документів. Кожен з нас так чи інакше користувався послугою з надання різних видів адміністративних послуг у своєму повсякденному житті, наприклад, отримуючи паспорт, водійське посвідчення або реєструючи: своє місце проживання, народження дитини, фізичних або юридичних осіб підприємців, транспортних засобів, отримуючи допомогу різних видів, таких як пенсія, субсидія, оформлення інвалідності, дозволів на будівництво тощо.

Темі адміністративних послуг присвячені роботи багатьох дослідників, одним з яких є В. Авер'янов. На думку професора, адміністративні послуги - це новий елемент взаємовідносин держави з людиною, ними слід вважати численні обов'язки державних органів щодо виконання різного роду дозвільно реєстраційних дій за відповідними зверненнями фізичних та юридичних осіб [1, с. 18]. Ми повністю погоджуємося з думкою професора, адже саме адміністративні послуги допомагають взаємодіяти людини з органами державної влади без яких було б дуже важко уявити сучасне модернізоване життя кожної людини, адже без необхідної інформації та адміністративних послуг не можливе нормальне життя особистості як громадянина тієї чи іншої країни.

Указ Президента України "Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні" № 810/98 від 22.07.1998 р. – перший нормативно-правовий акт органів виконавчої влади в якому було вжите поняття послуг [2]. Саме у цьому указі дуже добре описуються етапи щодо комплексного реформування усієї системи адміністративних послуг в цілому.

Адміністративні послуги як різновид надання публічних послуг має ряд специфічних ознак, а саме такі як: надання державними органами або органами місцевого самоврядування; надання лише особисто за заявою особи, яка хоче отримати певну послугу; надання адміністративних послуг пов'язано із задоволенням потреб для реалізації суб'єктивних прав

конкретної особи; адміністративний акт – результат надання адміністративної послуги громадянину [3, с. 228–229].

Перед суб'єктами надання адміністративних послуг ставляться відповідні вимоги, які дозволяють покращити якість їх надання. Серед них: облаштування у місцях прийому суб'єктів звернень інформаційних стендів із зразками відповідних документів та інформації в обсязі, достатньому для отримання адміністративної послуги без сторонньої допомоги; створення та функціонування веб-сайтів, на яких розміщується інформація про порядок надання відповідних адміністративних послуг, режим доступу до приміщення, в якому здійснюється прийом суб'єктів звернень, наявність сполучення громадського транспорту, під'їзних шляхів та місць паркування; здійснення посадовими особами прийому суб'єктів звернень згідно з графіком, затвердженим керівником відповідного суб'єкта надання адміністративних послуг. Кількість годин прийому суб'єктів звернень має становити не менше 40 годин на тиждень; є обов'язком надання суб'єкту звернення, який звернувся за допомогою засобів телекомунікації (телефону, електронної пошти, інших засобів зв'язку), інформації про порядок надання адміністративних послуг; видання довідково-інформаційних матеріалів про адміністративні послуги та безоплатне поширення таких матеріалів у приміщеннях, в яких здійснюється прийом суб'єктів звернень; облаштування скриньки, встановлення зворотного зв'язку в електронній формі з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг для висловлення суб'єктами звернень зауважень і пропозицій щодо якості надання адміністративних послуг, проведення щорічного аналізу таких зауважень і пропозицій, вжиття відповідних заходів; безоплатне надання консультацій суб'єктам звернень з питань отримання адміністративних послуг у місцях, де здійснюється прийом суб'єктів звернень [4, с. 14–17].

З метою виконання принципу доступності до суб'єктів, що надають публічні послуги, створені центри надання адміністративних послуг (далі - ЦНАП). Також, для подання заявки на отримання необхідного документу можна скористатись Єдиним державним вебпорталом електронних послуг. Керівництво та відповідальність за організацію діяльності ЦНАП як постійно діючого робочого органу покладається на структурний підрозділ (виконавчий орган) у складі відповідної міської ради, міської, районної державної адміністрації [5, с. 160–163]. У разі надання адміністративних послуг через ЦНАП суб'єктам надання адміністративних послуг забороняється проводити консультації з питань надання таких послуг поза межами центру надання адміністративних послуг [6, с. 25].

Сьогодні більшість адміністративних послуг в Україні надаються органами виконавчої влади – місцевими держадміністраціями та центральними органами виконавчої влади та їх територіальними підрозділами. Надання адміністративних послуг районними й обласними

радами законодавством взагалі не передбачене, оскільки ці органи регіонального самоврядування не мають власних виконавчих органів. Проте реформа децентралізації влади в Україні має забезпечити передачу певної частини повноважень із надання адміністративних послуг на рівень, максимально наближений до населення, – органам місцевого самоврядування базового, що повністю відповідає європейським стандартам надання таких послуг. Зокрема, законодавством європейських країн передбачено низку видів послуг, які обов'язково надаються органами місцевого самоврядування: муніципальний розвиток; захист навколишнього середовища; управління житловим фондом; управління водними ресурсами та водозабезпечення; утримання системи каналізації, муніципальних кладовищ, місцевих загальних доріг і місць загального користування; функціонування місцевого громадського транспорту; пожежна охорона; забезпечення громадської безпеки; постачання енергоносіїв; управління освітніми закладами; послуги соціального забезпечення й охорони здоров'я; захист прав меншин тощо [7, с. 76].

Останнім часом з появою порталу «Дія» уряд нашої держава хоче полегшити життя громадянам, створюючи так звану “державу у смартфоні”, щоб не потрібно було стояти в чергах, витрачаючи свій дорогоцінний час і нерви в довгому очікуванні для отримання тієї чи іншої послуги, особливо з штамом коронавірусу, який так би мовити “захопив всю планету”- подача заяв в електронній формі допомогла людям уникнути величезного скупчення людей та ймовірності підхопити цю хворобу, яка в деяких випадках мала летальні наслідки. Звичайно коли портал “Дія” тільки починав своє існування в ньому були лише цифрові документи, такі як: паспорт громадянина України, закордонний паспорт, ІНН, посвідчення водія, студентський квиток, а згодом з впровадженням обов'язкової вакцинації в порталі з'явилась можливість подати заявку на отримання електронного сертифікату в якому є QR-код, який зчитується та з його допомогою можна побачити дані про особу, яка отримала щеплення. Також дуже зручно у додатку подивитися чи є виконавчі провадження, сплатити штраф, зареєструватися як фізична або юридична особа підприємець, отримати різного виду довідок або просто мати можливість пред'явити цифровий паспорт для того щоб отримати посилку на пошті тощо, адже паспорт не завжди буває з собою на відміну від смартфона. У зв'язку з нападом 24.02.2022 року на Україну країни-агресора в “Дію” додали багато послуг про які раніше не можна було й подумати, наприклад, це такі, як: довідка переселенця, пошкоджене майно, оформлення допомоги ВПО, допомога по безробіттю та допомога армії, що в наш непростий час є дуже зручно та актуально. В планах на майбутнє розширення можливостей даного проекту та його можливостей для того щоб усі черги у державних установах залишилися в далекому минулому. Але є й інший шлях для того щоб

отримати певну послугу потрібно подати письмову заяву, але у певних випадках законодавство передбачає подачу і в усній формі, прийти особисто до центру надання адміністративних послуг або до приміщення органу влади, надіслати поштою або засобами телекомунікаційного зв'язку. Отримати адміністративні послуги можуть не лише фізичні особи, підприємці але й юридичні, не тільки громадян України, а й іноземці, особи без громадянства.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти таких висновків, що адміністративні послуги та безпосередньо покращення їх надання є дуже важливим фактором для модернізації всього суспільства загалом від якості та швидкості надання яких буде залежати нормальне функціонування життя громадянина у державі, адже дуже важко уявити своє нормальне життя без різного роду документів, наприклад, таких як: паспорт, ідентифікаційний номер (ІНН) або водійське посвідчення. Коли у нас наявні всі ці документи ми навіть не задумуємося яким чином, як і де їх виробляють і що для цього потрібно. Завдяки введенню нових технологій отримати будь-яку послугу можна дуже просто не виходячи з дому, маючи лише комп'ютер або смартфон та доступ до інтернету. На нашу думку розвиток адміністративних послуг в Україні – це ще далеко не межа на якій треба зупинятися, однак необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, яка регулює дії публічних суб'єктів у сфері надання такого роду послуг.

Список використаних джерел

1. Українське адміністративне право : актуальні проблеми реформування [Текст] : зб. наук. пр. За матеріалами Другої нац. наук.- теорет. конф. м. Суми 25–27 травня 2000 року / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Українська академія банківської справи. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД : Ініціатива, 2000. – С. 226.
2. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента від 22.07.1998 р. № 810/98 [Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/>.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
4. Адміністративні послуги для Тебе. Посібник громадянину / Тимошук В. (заг. ред.), Шкільний Є., Український Д.; ілюстрації – Назаров Г. – К.: Видав. ФОП Москаленко О.М., 2014. – С. 21.
5. Ситник Л.С. Правові та практичні аспекти створення і функціонування центрів надання адміністративних послуг / Л.С. Ситник, Т.М. Бервенова // Вісник економічної науки України. – 2018. – № 1. – С. 160–163. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2018_1_23
6. Адміністративне право України : [підручник] / за заг.ред. С.В. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 894.
7. Кириченко Ю.М. Особливості надання органами місцевого самоврядування адміністративних послуг. – Харків, (2020). – С. 156.

Болотіна М.М.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Державного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **Шевченко О.В.,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету

ДЕЛІКТОЗДАТНІСТЬ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИ

Актуальність даної теми полягає у необхідності дослідження феномену адміністративно-правової відповідальності. Варто зазначити, що «деліктоздатність» як самостійний елемент правосуб'єктності, є необхідною умовою для реалізації правоздатності.

Питання деліктоздатності досліджено як в теоретичних працях Грабара Н.М., Марчука В.П., Примака В. Д., Шульги А., так і в монографічній літературі Лук'янця Д.М., Пасічника А.В. та інших.

Деліктоздатність визнається одним з елементів правосуб'єктності суб'єкта права. Більшість науковців погоджуються, що її слід розуміти як здатність нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення [1]. Такого погляду в цілому дотримуються як представники теорії права, так і дослідники галузей права, у тому числі адміністративного. Проте вони не мають єдності щодо визначення правової природи та місця деліктоздатності у структурі правосуб'єктності.

Деліктоздатність є окремою, специфічною, але все ж частиною дієздатності вона має характерну нормативну конструкцію, котра передбачає можливість притягнення до відповідальності частково дієздатного суб'єкта права. Окрема частина дієздатності поєднуючись із деліктоздатністю, додає до здатності реалізовувати права та обов'язки (як правового змісту дієздатності) здатність нести юридичну відповідальність. Одночасно з набуттям дієздатності суб'єкт права набуває й інший елемент правосуб'єктності – здатність вчинювати правопорушення [5, с. 124].

Поняття деліктоздатності подане у літературі як – це здатність особи нести юридичну відповідальність за скоєне правопорушення (делікти) [6]. «Адміністративна деліктоздатність» визначається як здатність особи, вступаючи в адміністративні правовідносини відповідально здійснювати надані суб'єктивні права і покладені юридичні обов'язки, що базується на їх здатності нести адміністративну відповідальність за власні вчинки (притерпіти заходи державного примусу), що залежить від віку суб'єкта, та ролі, яку він відіграє в адміністративно-деліктних відносинах [8, с. 48]. Деліктоздатність виражається в здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні

діяння і нести за них юридичну відповідальність. Цікавим здається пов'язання деліктоздатності з такими поняттями, як «вік», «психічний стан», тому деліктоздатність людини передбачає її здатність нести юридичну відповідальність у силу можливості усвідомлювати значення своїх дій, керувати своїми діями [7, с. 326].

У змісті поняття «деліктоздатність» можна виділити а) активну частину (правову можливість покласти відповідальність на інших суб'єктів права) та б) пасивну (правову можливість нести відповідальність, покладену на деліктоздатного суб'єкта іншими суб'єктами права).

Деліктоздатність фізичної особи залежить від осудності (здатності віддавати собі звіт у своїх діях і керувати ними) і досягнення певного віку. Адміністративній відповідальності підлягають особи, що досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Тобто особи віком до 16 років не можуть виступати суб'єктами адміністративного правопорушення; загальний вік настання кримінальної відповідальності законодавчо встановлений також з 16 років, а за деяких обставин може починатися – з 14 років; цивільно-правова відповідальність – частково з 14 років, а повністю – з 18 років тощо.

Вік особи відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [3] є однією із визначальних вимог притягнення такої особи до адміністративної відповідальності. Такої ж думки притримується і Д.М. Лук'янець, який зазначає, що деліктоздатність фізичної особи пов'язана з певними характеристиками, зокрема віком та осудністю і ця обставина вимагає урахування при описанні нормативної моделі адміністративного правопорушення фізичної особи [4]. Таким чином, стає зрозуміло, що вік, психічний стан та осудність (усвідомлення своїх дій та здатність керування ними, відсутність хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану) є тими категоріями, з якими пов'язана деліктоздатність особи. То ж, коли говоримо про деліктоздатність суб'єкта, то йдеться про той рубіж становлення особистості, коли оформлюється розуміння нею соціального змісту своїх вчинків.

Якщо розглядати деліктоздатність через призму адміністративного права, то така деліктоздатність суб'єкта правових відносин є часткою його адміністративно-правового статусу і полягає у здатності особи нести юридичну відповідальність за порушення норм адміністративно-деліктного законодавства.

Щодо деліктоздатності юридичних осіб, зазначимо, що за загальним правилом, виражається в тому, що юридична особа відповідає за своїми обов'язками приналежних йому на праві власності (закріплених за ним) майном, якщо інше не передбачено законодавчими актами. Засновник юридичної особи або власник його майна не відповідають по його

зобов'язаннях, а юридична особа не відповідає по зобов'язаннях власника або засновника, крім випадків, передбачених законодавчими актами або установчими документами [2, с. 1]. Звідси варто зробити висновок, що деліктоздатність юридичної особи має розглядатися не як складова змісту її дієздатності, а як відносно відокремлений елемент правосуб'єктності організації. Його відокремленість проявляється у тому, що деліктоздатність як забезпечена матеріальна здатність самостійно відповідати за своїми боргами обумовлена не фактичною спроможністю організації набувати своїми діями цивільних прав і обов'язків та здійснювати їх, а притаманною юридичній особі ознакою майнової відокремленості та самостійності. Тому можливість реалізації деліктоздатності юридичної особи можна розглядати лише у зв'язку з реалізацією її дієздатності.

Отже, деліктоздатність полягає у здатності фізичних осіб нести відповідальність, а юридичних осіб – відповідальність в порядку визначеному галуззю права, зокрема й матеріальну. Деліктоздатність проявляється, коли здійснюється реалізація права дієздатною особою або виконання нею обов'язку. Також варто додати, що деліктоздатність є окремою, специфічною частиною дієздатності вона має характерну нормативну конструкцію, котра передбачає можливість притягнення до відповідальності частково дієздатного суб'єкта права. Використання терміну деліктоздатність у поширеному в теорії права розумінні є здатністю до несення юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Правові відносини / Теорія держави та права: мультимедійний навчальний посібник. – Національна академія внутрішніх справ. 2016. URL: https://arm.naiaau.kiev.ua/books/tdp-new/info/lection/lec9/tema9_6.html (дата звернення: 24.05.2022).
2. Грабар Н.М. Особливості деліктоздатності юридичної особи. // Юридична науково-практична Інтернет-конференція: Актуальна юриспруденція: LegalActivity: URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=350:091012-03&catid=49:3-1012&Itemid=61&lang=en (дата звернення: 06.06.2022).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0005> (дата звернення: 07.06.2022).
4. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: Монографія. – Суми: Університетська книга, 2006. – 367 с.
5. Пасічник А.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб приватного права: монографія. Суми: Мрія-1, 2014. – 125 с.
6. Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. / Уклад. В.П. Марчук. – К.: МАУП, 2003. – 128 с.
7. Теорія держави і права: навчальний посібник для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / за ред. А.М. Шульги. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 464 с.

8. Шульга Є.В. Особливості правосуб'єктності осіб в адміністративно-деліктних відносинах // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. – 2017. – № 3. – С. 44–49. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2017_3_10

УДК 349.2

Герасименко О.О.,

аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-2504-0637>

ВИНА ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Необхідною умовою вичерпної правової характеристики та правильної кваліфікації адміністративних правопорушень є аналіз їх суб'єктивної сторони, яка відображає внутрішній, психологічний аспект протиправного посягання. Сучасна теорія права виходить з того, що будь-яке правопорушення становить прояв вищої нервової діяльності людини [1, с. 23]. Будучи фактом об'єктивної дійсності, правопорушення завжди втілюється в певному акті людської поведінки, але сам по собі акт поведінки (як певний стан або фізична діяльність) не може слугувати надійним критерієм для констатації протиправності та суспільної небезпеки скоєного. Адже на практиці зовні протиправний вчинок при детальному розгляді його психічних “рушіїв” (цілей, мотивів тощо) здатен виявитись цілком безпечним для суспільства і відносин у ньому.

Слід також зважати на те, що у вітчизняному адміністративному законодавстві об'єктивні ознаки ряду правопорушень описані абсолютно однаково. Інколи різниця між ними криється виключно у площині людської психіки. Встановити цю різницю (а отже, й кваліфікувати відповідні правопорушення) без урахування суб'єктивної сторони – задача нездійсненна. Як підкреслює А.В. Нефедова: “без встановлення змісту психічних процесів, які інспірують та супроводжують протиправний вчинок, у ряді випадків дуже складно віднайти чітку грань між правомірним діянням та правопорушенням. І взагалі неможливо розмежувати склади тих деліктів, в яких об'єктивні ознаки цілковито тотожні, а ступінь суспільної небезпеки розрізняється залежно від стану свідомості та спрямування волі порушника. З огляду на це, в ході кваліфікації адміністративного проступку важливо з'ясувати не лише фактичний (об'єктивний) аспект посягання, але і його суб'єктивну сторону [2, с. 140–141]”.

За загальним визнанням, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення є вина – негативне ставлення порушника до вчинюваного ним протиправного діяння та його суспільно-шкідливих наслідків [3, с. 3; 4, с. 83; 5, с. 195; 6; 7, с. 58]. Визначаючи у ст. 9 КУпАП адміністративне правопорушення, як: “протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, котра посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [8]”, законодавець відносить вину до інтегральних ознак адміністративного правопорушення, без яких таке правопорушення об'єктивно неможливе.

Тим самим законодавець звертає увагу на те, що всяке діяння, у тому числі й адміністративний проступок, знаходиться під контролем свідомості особи, що його вчинила, – зазначають В.К. Колпаков і В.В. Гордєєв, – якщо особа свідомо чинить заборонене адміністративно-деліктними нормами діяння, то це значить, що її психічне відношення до інтересів суспільства, держави і громадян є негативним [9, с. 100]. “Закон розглядає протиправну дію (бездіяльність) певної особи лише в тому випадку, коли має місце вина цієї особи, тобто, якщо вчинене було здійснено навмисно або з необережності. Наявність вини є невід'ємною ознакою адміністративного проступку”, – продовжує цю думку О.В. Панасюк [10, с. 136]. “Без вини немає складу адміністративного проступку, і немає адміністративної відповідальності за нього, навіть, якщо відповідне діяння формально і порушило певні правові установлення”, – резюмує професор А.І. Берлач [11, с. 244].

Зауважимо, що чинне адміністративно-деліктне законодавство не містить визначення такого поняття як “вина”. Попри те, що однойменний термін у КУпАП, МК України та інших нормативно-правових актах використовується досить часто, його зміст на законодавчому рівні наразі не розкритий. Подібна ситуація, за якої одна з ключових категорій адміністративно-деліктного права (а саме такою є категорія вини) тривалий час лишається без офіційного визначення, анітрохи не сприяє упорядкуванню понятійно-категоріального апарату адміністративного права та породжує велику кількість доктринальних різночитань [12, с. 93–95]. На наш погляд, наявну законодавчу “прогалину” обов'язково треба заповнити. Зокрема, чинний КУпАП варто доповнити статтею 9-1 “Вина” наступного змісту: *“Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної нею протиправної дії або бездіяльності та її шкідливих наслідків, виражене у формі умислу або необережності”*.

В умовах законодавчої невизначеності загального поняття вини констатація наявності/відсутності вини у діях (бездіяльності) особи здійснюється практиками на підставі ст.ст. 10 та 11 КУпАП, якими визначені дві можливі форми вини: умисел і необережність [13, с. 110–112; 14]. Як

цілком справедливо підкреслює В.К. Колпаков, тільки навмисне або необережне ставлення до своєї протиправної поведінки може засуджуватись державою, тільки в цих двох формах може існувати вина. Таким чином, встановлення вини зводиться до доведення того, що діями суб'єкта проступку керував умисел, або вони мали необережний характер [15, с. 248; 16, с. 67]”.

Адміністративне правопорушення визнається умисним, якщо порушник у процесі його вчинення усвідомлював протиправний характер своїх дій (бездіяльності), передбачав їх шкідливі наслідки та бажав або свідомо допускав їх настання (див.: ст. 10 КУпАП). У свою чергу, необережність має місце у двох випадках: по-перше, якщо порушник передбачав можливість настання шкідливих наслідків вчинюваних ним дій (бездіяльності), проте легковажно розраховував на їх відвернення; по-друге, якщо порушник не передбачав можливості настання шкідливих наслідків, хоча міг і мав їх передбачити (ст. 11 КУпАП) [8].

Аналіз зазначених форм вини свідчить про те, що і умисел, і необережність втілюють у собі поєднання двох аспектів людської психіки: інтелектуального та вольового. Інтелектуальний аспект вини проявляється в усвідомленні людиною протиправності і суспільної небезпечності своєї поведінки, тоді як вольовий аспект – характеризує ступінь її зацікавленості (прагнення) у спричиненні шкідливих наслідків.

Список використаних джерел

1. Гуржій Т.О. Інтро-об'єктна діалектика адміністративно-деліктного концепту вини. *Право України*. 2006. № 1. С. 23-25.
2. Нефедова А. В. Кваліфікація адміністративних проступків на автомобільному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 ; Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2021. 258 с.
3. Лук'янець Д. М. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності та проблеми її визначення. *Адвокат*. 2004. № 7. С. 3-6.
4. Берізко В. М. Особливості складу адміністративного правопорушення у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 80-83 URL: http://lsei.org.ua/1_2017/21.pdf
5. Новицька М.В. Класифікаційний аналіз видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 195с.
6. Гуржій А.В. Підстави адміністративної відповідальності за порушення правил перевезення небезпечних, великовагових і великогабаритних вантажів. *Наука і правоохорона*. 2012. № 1. С. 181-188.
7. *Адміністративна відповідальність* / Р. Г. Щокін, А. Ю. Ковальчук, І. В. Костенко; під заг. ред. М. Н. Курка. К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2015. 148с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
9. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. *Теорія адміністративного проступку*. Монографія. Х.: Харків юридичний, 2016. 344 с.

10. Панасюк О.В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку і реформування : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 ; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 535 с.
11. *Відповідальність у публічному праві* : монографія / [П.Андрушко, І.Безклубий, Т. Гуржій та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. К. "Грамота", 2014. 496 с.
12. Гуржій Т.О. Правове регулювання адміністративно-деліктних відносин: перспективи розвитку. *Вісник прокуратури*. 2008. № 8. С. 92-99.
13. Гуржій Т.О. Нормативна регламентація адміністративної відповідальності водіїв за порушення Правил дорожнього руху. *Вісник прокуратури*. 2007. № 7. С. 109-112.
14. Гуржій Т.О. *Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху у світлі законодавчих новел*. Адміністративна реформа та проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів (Сімферополь-Ялта, 11-12 грудня 2008 року). Сімферополь: КЮІ ОДУВС. С. 39-40.
15. Колпаков В. К. *Адміністративно-деліктний правовий феномен* : [монографія] / В. К. Колпаков. К. : Юрінком-Інтер, 2004. 528 с.
16. Колпаков В.К. *Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право)*. К. : Юрінком-Інтер, 2008. 256 с.

УДК 349.2

Пташник І.Р.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
ПВНЗ «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ

Пандемія COVID'19 вплинула на все світове співтовариство. Країни зіткнулись з низкою питань, які до 2020 року не були в достатній мірі дискутованими, дослідженими або врегульованими. Одним з таких питань стала швидка адаптація бізнесу до викликів, які показала пандемія, в сфері працевлаштування та/або виконання роботи.

Саме тому проблеми дистанційної роботи, її правове регулювання, гарантування працівнику, а також роботодавцю дотримання трудових прав набули неабиякої популярності.

Взагалі поняття «дистанційна робота» не є новим, а вперше було використано у 1972 р. американським професором Джеком Ніллесом, який ввів терміни «телекомп'ютинг» і «телеробота» (*telework*), які відтоді поширилися в різних країнах. Окрім них, широко вживають також терміни «теледоступ», «віддалена робота» (*remote work*), «надомна робота» (*home-based work*) та інші. Більше того, США стало першою країною, яка в 1990 р. зробила спробу врегулювати в законодавстві проблеми дистанційної роботи [1, с. 15–61].

На міжнародному рівні питання дистанційної (віддаленої) роботи піднялось Міжнародною організацією праці, під егідою якої в 1996 році було прийнято Конвенцію № 177 про надомну працю та Рекомендацію № 184 про надомну працю.

Так, відповідно до статті 3 Конвенції № 177 про надомну працю зобов'язано держави, які ратифікували Конвенцію, періодично переглядати національну політику в галузі надомної праці, спрямовану на поліпшення становища надомних працівників. Держави повинні гарантувати безпеку й гігієну праці, захист від дискримінації, оплату праці, систему соціального забезпечення, доступ до професійної підготовки, мінімальний вік прийняття на роботу й захист материнства [2; 3]. Проте станом на сьогодні Конвенція ратифікована тільки 10 державами, в той же час Україна її не підписала [4].

Відповідно до статті 2 Конвенції «термін «надомна праця» означає роботу, яку особа, що називається надомником, виконує:

- i) за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця;
- ii) за винагороду;
- iii) з метою виробництва товарів або послуг, згідно з вказівками роботодавця, незалежно від того, хто надає обладнання, матеріали або інші ресурси, що використовуються» [2].

Українське законодавство до 2020 року не містило спеціальних норм про дистанційну роботу. Єдиним нормативним актом, який стосувався цього питання, було Положення про умови праці надомників № 275, затверджене в 1981 р., відповідно до пункту 1 якого: «надомниками вважаються особи, які уклали трудовий договір з об'єднанням, комбінатом, підприємством, установою, організацією, колгоспом про виконання роботи вдома особистою працею з матеріалів та з використанням знарядь та засобів праці, що виділяються підприємством, або придбаних за рахунок коштів цього підприємства» [5]. Як вбачається з даного визначення, воно відображає тогочасні відносини праці між працівником та роботодавцем, які на сьогодні в еру новітніх технологій є дещо застарілими. Саме тому у цьому Положенні не йдеться про роботу з інформаційно-комунікаційними технологіями, а лише про робітничі спеціальності й «ручну» роботу [5].

Пандемія коронавірусу показала необхідність державам змінювати своє законодавство відповідно до викликів, які виникли, та врегулювати існуючі неформальні домовленості про неукладення трудового договору між роботодавцями та дистанційними працівниками. З початком COVID-19 Верховною Радою України прийнято Закон України № 1213-IX від 04.02.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», яким в Кодекс законів про працю внесено статті 60¹ та 60², що стосуються визначення

дистанційної та надомної роботи, таким чином розмежувавши дані поняття. Таким чином на сьогодні в Україні надомна робота означає форму організації праці, що передбачає наявність «закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності». А дистанційна робота – це діяльність із використанням інформаційно-комунікаційних технологій [11].

Список використаних джерел

1. Nilles J.M. What does telework really do to us. *World Transport Policy and Practice*. – 1996. No 2/1–2. – 15–61 p.
2. Конвенція Міжнародної Організації Праці про надомну працю від 20 червня 1996 р. No 177. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text
3. Рекомендація Міжнародної Організації Праці щодо надомної праці від 20 червня 1996 р. No 184. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_100#Text
4. Ratifications of C177 – Home Work Convention, 1996 (No. 177). *International Labour Organization*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312322
5. Постанова Органів влади СРСР від 29 вересня 1981 р, «Про затвердження Положення про умови праці надомників». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81#Text>
6. Закон України від 04 лютого 2021 р. No 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#n6>

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

УДК 512

Корінчук Н.Ю.,

викладач-методист математики

Луцького фахового педагогічного коледжу

Бойчук М.Ф.,

викладач-методист математики

Луцького фахового педагогічного коледжу

Корінчук В.В.,

викладач-методист математики

Луцького вищого професійного училища будівництва та архітектури

ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЛЬТИПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ У 2022 РОЦІ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена питанням організації та використанню студентами і учнями онлайн ресурсів при підготовці до національного мультипредметного тесту (НМТ) 2022 та ЗНО взагалі з математики під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану. З цією метою авторами було проведено соціологічне дослідження серед студентів Луцького фахового педагогічного коледжу та учнів Луцького вищого професійного училища будівництва та архітектури на предмет використання ними онлайн ресурсів та освітніх електронних сервісів і наводиться детальний порівняльний аналіз результатів цих соціологічних досліджень між двома закладами освіти. Авторами даються поради студентам та учням як краще підготуватись до успішної здачі НМТ 2022.

Як буде проводитись ЗНО 2022 в умовах воєнного стану?

У 2022 році замість традиційного ЗНО випускники для вступу на бакалаврський ступінь складатимуть національний мультипредметний тест (НМТ 2022), який проводитимуть у комп'ютерному форматі.

Це випробування міститиме три блоки завдань: з української мови, з математики, з історії України.

Інфографіка з сайту Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО).

Яка структура та зміст завдань блоку НМТ з математики?

Усього в блоці НМТ з математики **20 завдань**, з-поміж яких:

- 14 завдань з вибором однієї правильної відповіді з п'яти запропонованих варіантів;
- 4 завдання на встановлення відповідності (необхідно встановити по 3 «логічні пари»);
- 2 завдання відкритої форми з короткою відповіддю (неструктуровані завдання).

В блоці НМТ з математики **не буде завдань відкритої форми з розгорнутою відповіддю.**

Зміст завдань блоку НМТ з математики відповідає чинній програмі ЗНО з математики, що охоплює всі теми з алгебри та геометрії, які вивчалися у шкільному курсі, а саме:

- «Числа і вирази»;
- «Рівняння, нерівності і їх системи»;
- «Функції»;
- «Ймовірність випадкової події, вибіркові характеристики (середнє значення), аналіз діаграм та графіків»;
- «Планіметрія»;
- «Стереометрія».

Здебільшого завдання відповідають програмі рівня стандарту. До того ж кожному учаснику тестування буде надана можливість скористатися надрукованими довідковими матеріалами, із якими варто ознайомитися заздалегідь, та упродовж тестування можна буде скористатися чернеткою.

Як будуть оцінювати завдання блоку НМТ з математики?

Завдання з математики буде оцінено відповідно до схеми нарахування балів, застосовуваної в ЗНО. Тобто по 1 тестовому балу буде нараховано за кожну правильну відповідь на завдання з вибором однієї правильної відповіді, по 1 тестовому балу за кожну правильно визначену логічну пару в завданнях на встановлення відповідності та по 2 бали за кожну правильну коротку відповідь. Отже, за виконання завдань блоку НМТ з математики можна отримати від 0 до 30 балів.

Свій результат (тобто кількість набраних балів за правильно виконані завдання) кожен учень знатимете після виконання усіх блоків НМТ. Також результат кожного блоку буде переведено в шкалу 100–200 балів. Для отримання результату за шкалою 100–200 балів достатньо буде набрати хоча б один тестовий бал.

Як підготуватися до виконання завдань блоку НМТ з математики?

Передусім, безперечно, варто продовжувати ретельно працювати над шкільною програмою з математики, відвідуючи онлайн або офлайн уроки, які проводять ваші вчителі, або уроки Всеукраїнської школи онлайн.

Для самостійного тренування доречно використовувати:

- тести минулих років;
- відеороз'яснення до завдань ЗНО минулих років: Пробне ЗНО-2020; Пробне ЗНО-2021 (відео № 1; відео № 2; відео № 3; відео № 4); Підготовка до ЗНО-2021; Підготовка до ЗНО-2022;
- короткі тематичні тести в онлайн-тестувальнику з математики на сайті Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти
- інші ресурси, які допоможуть повторити теми з математики, а також призвичаїться до роботи в середовищі онлайн-тестувальників.

Як здійснюється підготовка до виконання завдань блоку НМТ з математики у ДПТНЗ «Луцьке ВПУ будівництва та архітектури» та Луцькому фаховому педагогічному коледжі?

У вересні 2021 року у закладах освіти проводиться додаткова тарифікація викладачів годинами факультативних курсів з математики. Ці години ставляться у розкладі додатковими заняттями.

Здобувачі освіти заводять окремий зошит (за бажанням вони можуть продовжувати писати в робочому зошиті). Підготовка до тестування -це не лише вивчення нового матеріалу, а й систематизація, повторення та практичне застосування знань. Кабінети математики оснащені комп'ютером та телевізором, що дає змогу опрацювати з студентами та учнями пробні та сертифіковані версії ЗНО минулих років, які були згадані вище. Для

прикладу, найбільш використовуваним є сайт «Математичка» Наталії Буцикіної та «Топ Школа» Олександра Борисовича. На сайті «Математичка» є розв'язані з поясненням пробні та сертифіковані версії ЗНО з 2016 року. На сьогодні є 35 відеоуроків та 63 онлайн-тестів з НМТ 2022. Зрозуміло, що всі версії завдань ЗНО викладачу не вдається розглянути на факультативних заняттях, бо кількість годин обмежена. Тому автори рекомендують студентам та учням самостійно переглянути попередньо згадані сайти, а якщо виникнуть запитання, то звертатись до викладачів. Зважаючи на кількість вебінарів та підручників для незалежного оцінювання, самостійно підготуватися до тесту – цілком реально.

Як впливає дистанційне навчання на підготовку до НМТ з математики?

У процесі самостійної підготовки здобувачів освіти до НМТ складність полягає не у пошуку джерел – а в правильній систематизації інформації. Студенти та учні починають готуватися до ЗНО не в однакових умовах. В одних є достатній рівень підготовки до предмета та забезпеченість комп'ютером, ноутбуком чи мобільним телефоном, у інших – цього немає.

В умовах дистанційного навчання здобувачі освіти, а також викладачі та батьки зіткнулися з певними труднощами та проблемами, зокрема у технічному та організаційному плані. Як наслідок, це призвело до зниження успішності окремих учнів, втрати інтересу до навчання. В цих умовах набуває вирішального значення мотивація як важливий компонент освіти.

Дистанційне навчання стало поштовхом до розвитку і здатності до самоосвіти, самоорганізації здобувачів освіти. Ситуація певною мірою вплинула на те, щоб учні навчилися ефективно розподіляти та організовувати власний час для фахового розвитку та навчання для здобуття повної загальної середньої освіти.

Сучасна педагогічна технологія першочергово переорієнтовується для вирішення актуальних питань організації навчального процесу в умовах військового стану, використання ефективних методів та засобів навчання. Так, під час опитування, зробленим українським центром якості освіти, основною проблемою є налагодження ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу: 72% респондентів вказали, що не всі здобувачі освіти виходять на зв'язок, виконують домашні завдання, беруть участь в онлайн-уроках.

Викладачі наших освітніх закладу для створення, поширення і класифікації навчальних завдань користуються переважно освітньою платформою Google Classroom, яка на їхню думку є найбільш популярною і практичною. Серед здобувачів освіти було проведено соціологічне дослідження з метою вивчення якості їх підготовки до ЗНО. Авторами було проведено своє соціологічне дослідження. Анкетуванням було охоплено 208 студентів Луцького фахового педагогічного коледжу та 94 учня Луцького

вищого професійного училища будівництва та архітектури перших та других курсів навчання. Слід зауважити, що ситуація певною мірою вплинула на те, щоб студенти та учні перейнялися здатністю до розподілу і організації власного часу для фахового розвитку й навчання, але більше – для саморозвитку та самостійної роботи. Анкета, яку підготували викладачі, складається із десяти запитань, до яких пропонувались для вибору студентами та учнями відповіді. Оброблені відповіді на запитання про технічні можливості навчання дистанційно та зворотній зв'язок зі здобувачами продемонстрували такі результати.

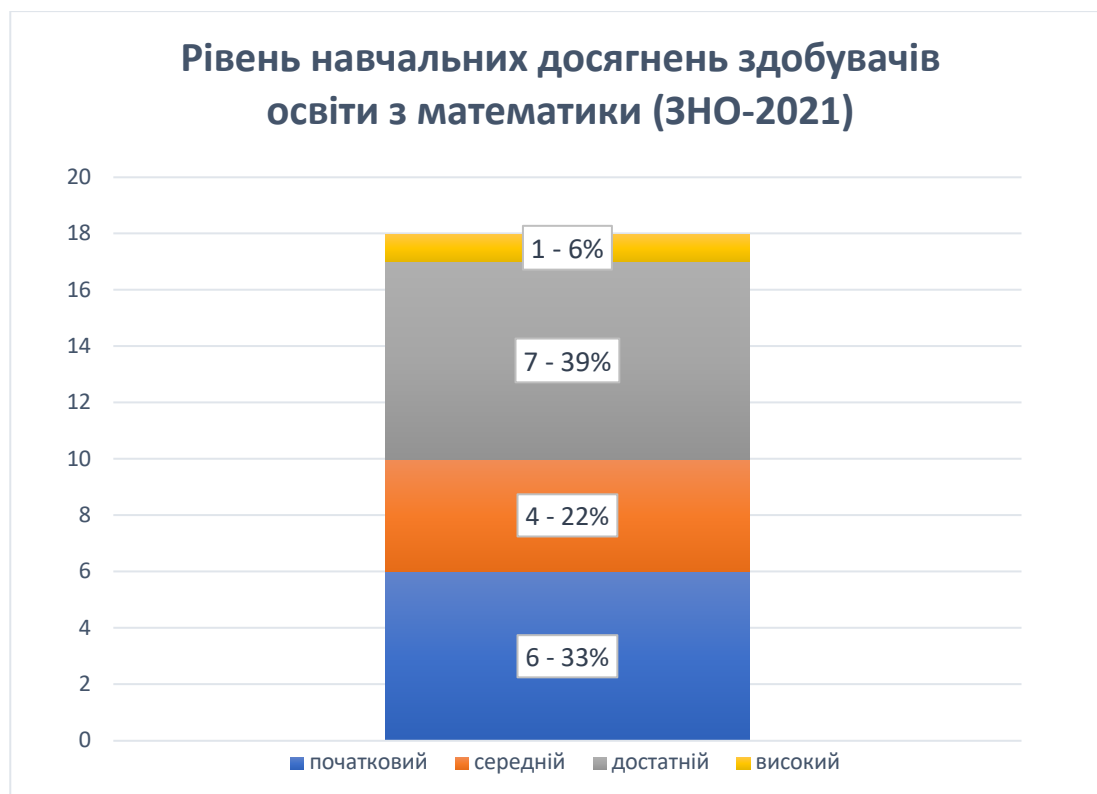
На запитання: «Які ресурси та програми використовували під час навчання в режимі «викладач-студент» та «студент-викладач» 57% студентів коледжу та 93% учнів училища відповіли, що для передавання чи отримання інформації використовували електронну платформу Google Classroom. Кожен третій студент

коледжу та кожен п'ятий учень училища спілкувались в Zoom. Рідше студенти коледжу всього 7% спілкувались через Viber, хоча 57% учнів училища для отримання і передачі інформації використовували цей сервіс. Хотілось би зазначити, що жоден студент та учень не використовували такий сервіс як Skype та лише 2% студентів та учнів використовували Facebook (Messenger) і Telegram.

47% студентів коледжу та лише 7% учнів училища не стикалися з труднощами під час навчання з використанням дистанційних технологій в умовах карантину та воєнного стану. Слід зазначити, що лише у 8% студентів коледжу відсутня потрібна техніка вдома (комп'ютер чи ноутбук), тоді як серед учнів училища, у 40% відсутня потрібна техніка вдома (комп'ютер чи ноутбук). Було складно підлаштуватись до занять у визначений час 7% студентам та майже кожному другому учню училища. Окремі здобувачі виправдовували це зайнятістю домашнім господарством та роботами. Також серед факторів, які мають найбільш негативний вплив на організацію дистанційного навчання по підготовці до ЗНО за допомогою цифрових технологій, більшість опитаних назвала обмежений доступ до інтернету, відсутність цифрових пристроїв і недостатню цифрову інфраструктуру як у вдома так і в закладі освіти.

В умовах воєнного стану учням стає складніше дистанційно підготуватися до здачі національного мультипредметного тесту, враховуючи переважаюче асинхронне навчання та високу ймовірність повітряних тривог.

Серед факторів, що впливають на недостатню якість дистанційного навчання, залишається і низька мотивація учнів до продовження навчання на бакалаврському ступені. Свідченням цього є те, що лише 13 учнів училища цього року виявили бажання здавати НМТ 2022. Це підтверджують і результатами здачі ЗНО з математики учнями училища у минулому 2021 році.

Як бачимо з діаграми, один здобувач освіти підтвердив свої знання високого рівня, сім – одержали бали від 7 до 9, четверо здобувачів отримали результати середнього рівня і шість – початкового рівня. Слід зазначити, що жоден із учасників не отримав нуль балів. Якісний показник – становить 45 відсотків.

Як покращити підготовку до НМТ з математики?

1. Налаштувати ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу шляхом використання єдиної інтернет-платформи. Разом з тим для окремих здобувачів освіти, що мають труднощі з доступом до використовуваних у процесі дистанційної чи змішаної підготовки каналів комунікації, забезпечити інші способи взаємозв'язку.

2. Урізноманітнювати форми роботи зі здобувачами освіти, структурувати та адаптувати навчальні матеріали для синхронної та асинхронної взаємодії, орієнтувати учнів на використання тренувальних онлайн-сервісів та розв'язування завдань попередніх років.

3. Не забувати про зворотний зв'язок зі здобувачами освіти для забезпечення оперативних відгуків від викладача щодо виконаних завдань.

Список використаних джерел

1. Щодо організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти на період карантину: Лист Міністерства освіти та науки України 26 березня 2020 р. № 1/9-177. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-zakladah-profesijnoyi-profesijno-tehnicnoyi-osviti-na-period-karantinu>.
2. Деякі питання організації дистанційного навчання (zareestrovano v ministerstvi yusticii Ukraini № 941/35224 від 8 вересня 2020 року): наказ МОН України від 08 вересня 2020 р. № 1115. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-94735224-vid-28-veresnya-2020-roku>.
3. Вступ-2022: Роз'яснення про зміст, структуру й оцінювання математичного блоку НМТ (опубліковано 11 квітня 2022 року). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/vstup-2022-rozjasnennya-pro-zmist-strukturu-j-ocinyuvannya-matematichnogo-bloku-nmt>.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Андрющенко Д.Д.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Харківського національного університету радіоелектроніки

науковий керівник: **Аксак Н.Г.,**

доктор технічних наук,

професор кафедри комп'ютерних інтелектуальних технологій та систем

Харківського національного університету радіоелектроніки

МУЛЬТИАГЕНТНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТЕПЛИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Мультиагентні системи (MAS) це розподілені системи, особливість яких полягає в тому, що їхні компоненти автономні та егоїстичні, які прагнуть задовольнити свої власні цілі. Крім того, ці системи також виділяються тим, що є відкритими системами без централізованої конструкції. Однією з головних причин великого інтересу та уваги до мультиагентних систем є те, що вони розглядаються як технологія для складних додатків, які вимагають розподіленої та паралельної обробки даних і працюють автономно в складних і динамічних областях.

Дослідження мультиагентних систем (MAS) базуються на результатах розподілених обчислень, які ставлять нові запитання про те, як агенти повинні взаємодіяти один з одним, щоб координувати свою діяльність і вирішувати складні проблеми [1].

Навчання в MAS є парадигмою великого значення, оскільки система, здатна навчатися і динамічно змінювати свій спосіб дій, має великий потенціал для вирішення багатьох проблем, щодо яких ми не знаємо поведінки інших агентів у навколишньому середовищі.

У мультиагентному середовищі навчання є і важливішим, і складнішим, оскільки вибір дій має здійснюватися в присутності інших агентів, які не обов'язково повинні дотримуватися правил середовища і можуть приймати недетерміновані рішення. Ці агенти, у свою чергу, адаптують свої дії до тих, які раніше виконували інші агенти [2].

Протягом останніх кількох років MAS використовувався як інструмент для розробки багатьох фреймворків AmI(AmbientIntelligence). Як приклад,

можна виділити iGendaframework, основною метою якого є забезпечення інтелектуального керування подіями, що складається з платформи, яка отримує події від інших користувачів і намагається планувати їх відповідно до своєї важливості, маючи можливість створювати, переміщувати та видаляти події [3].

Агентне моделювання — це підхід до моделювання систем, який зосереджується на моделюванні складних технічних систем, які розподілені та передбачають складну взаємодію між людьми та машинами [4]. Моделі імітують одночасні операції кількох сутностей (агентів) у спробі відтворити та передбачати дії складних явищ. Це аварійний процес від самого елементарного рівня (мікро) до найвищого рівня (макро).

Великі досягнення в таких технологіях, як мультиагентні системи, аналітика великих даних, дистанційне зондування, Інтернет речей, системи підтримки прийняття рішень та штучний інтелект, змінили сільськогосподарський сектор. У тепличному секторі ці технології допомагають фермерам підвищити свої прибутки та врожайність, мінімізуючи витрати виробництва, виробляти більш екологічно чистим способом та зменшити ризики, викликані зміною клімату. Зазвичай, виробники, які керують невеликими фермами, у більшості випадків не мають знань, особливо про те, як керувати системами клімат-контролю. Більшість фермерів мають низький рівень освіти [5].

Проте існує багато особливих проблем, включаючи обмежене використання розумних технологій у комерційному сільському господарстві, ціну та точність датчиків. Розвиток технологій з часом сприяв розробці датчиків для запобігання заморозкам, дистанційного моніторингу посівів, запобігання пожежам, точного контролю поживних речовин при вирощуванні теплиць без ґрунту, автономності електроенергії за рахунок використання сонячної енергії та інтелектуального живлення, затінення та освітлення. контроль для підвищення врожайності та зниження експлуатаційних витрат. Також існує багато особливих проблем, включаючи обмежене використання розумних технологій у комерційному сільському господарстві, ціну та точність датчиків [6].

Розроблена система автоматичного поливу кімнатних рослин може бути використана як в побутових умовах, так і довершена та адаптована під розумні теплиці. Система характеризується безперебійним і швидким водопостачанням. Завдяки використанню автоматичного зрошення можна значно знизити трудомісткість і витрати на воду. Концепція дуже проста, але дуже ефективна, тобто весь процес мінімізує втручання людини для забезпечення життєзабезпечення органічних культур та оптимізує всі процеси від вологості ґрунту до температури повітря.

Система автоматичного поливу базується на мікроконтролері Arduino, який керує всіма процесами, датчиками вологості ґрунту та повітря,

датчиками температури повітря та ґрунту, датчиками освітлення, помпою, за допомогою якої відбувається полив, обігрівачами повітря та ґрунту, зволожувачами повітря. Принцип роботи такий – пристрій отримує дані с датчиків, розраховує різницю поточних показників від норми та на основі цього віддає команди всій системі виконувати задані функції. Для розробленого пристрою написаний код, який керує зондом для вимірювання вологості у ґрунті та помпою подачі води. Отримане значення має бути не нижче 50%. Коли вологість падає нижче середнього значення вмикається водяна помпа, яка починає качати воду з резервуару та поливати ґрунт. Процес поливу здійснюється до того моменту, доки вологість ґрунту не досягне середнього рівня.

Впровадження мультиагентної системи дозволяє покращити ефективність планування та контролю. Пропонується використовувати розподілену систему планування кількох агентів на основі кооперативного підходу для вирішення статичних і динамічних задач планування робіт.

Список використаних джерел

1. Baldoni, M., Baroglio, C., May, K. M., Micalizio, R., & Tedeschi, S. (2018). Computational accountability in MAS organizations with ADOPT. *Applied Sciences*, 8(4), 489.
2. Duan, K., Fong, S., Zhuang, Y., & Song, W. (2018). Artificial neural networks in coordinated control of multiple hovercrafts with unmodeled terms. *Applied Sciences*, 8(6), 862.
3. Barriuso, A. L., De la Prieta, F., Villarrubia González, G., De La Iglesia, D. H., & Lozano, Á. (2018). MOVICLOUD: Agent-based 3D platform for the labor integration of disabled people. *Applied Sciences*, 8(3), 337.
4. Miyashita, K. (2017). Incremental design of perishable goods markets through multi-agent simulations. *Applied Sciences*, 7(12), 1300.
5. Kavga A. et al. Research on innovative training on smart greenhouse technologies for economic and environmental sustainability // Sustainability. – 2021. – Т. 13. – № 19. – P. 10536.
6. Maraveas C., Bartzanas T. Application of Internet of Things (IoT) for Optimized Greenhouse Environments // AgriEngineering. – 2021. – Т. 3. – № 4. – P. 954-970.

Andriushchenko D.D., Aksak N.G.,

Multi-Agent Systems for Service Greenhouse Environment.

The article provides an overview of multi-agent systems and technologies. Multi-agent systems are a subfield of distributed artificial intelligence that is growing rapidly due to the flexibility and intelligence available to solve distributed problems. This chapter provides a brief overview of multi-agent systems. They cover various attributes such as architecture, communication, coordination strategies, decision making, and learning abilities. In the work it is offered to use the distributed system of planning of several agents on the basis of the cooperative approach for the decision of static and dynamic problems of planning of works.

Бова І.В.,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Харківського національного університету радіоелектроніки
науковий керівник: **Аксак Н.Г.,**
доктор технічних наук,
професор кафедри комп'ютерних інтелектуальних технологій та систем
Харківського національного університету радіоелектроніки

ОГЛЯД BIG DATA ТА АНАЛІТИКИ У МЕДИЦИНІ ТА ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

На початку століття з'явився такий термін як Big Data, який має досить туманне визначення і стосується величезних об'ємів даних, обробка яких потребує спеціального підходу. Для обробки великих даних використовують спеціалізовані розподілені комп'ютерні системи.

У медицині є велика кількість галузей, що можуть формувати безперервні потоки даних, що робить доцільним використання технологій, інструментів та підходів Big Data. Джерелами інформації можуть виступати лікарні, науково-дослідницькі інститути, страхові компанії, фармацевтичні компанії [1].

В роботі [2] висвітлюються деякі цінні аспекти дослідження великих даних у сфері охорони здоров'я. Це дослідження зосереджено на тому, щоб визначити масштаби аналітики великих даних у сфері охорони здоров'я разом із її застосуваннями та проблемами у впровадженні медичної допомоги. Крім того, у статті обговорюються великі дані, створені цими системами охорони здоров'я, характеристики великих даних та різні проблеми роботи з великими даними, а також те, як аналіз великих даних сприяє досягненню значущого уявлення про цей набір даних. Ця стаття допомагає дослідникам створити основу для майбутніх досліджень у контексті охорони здоров'я.

В роботі [3] розглянуті загальні дослідження та практика громадського здоров'я щодо використання великих даних, включаючи спостереження, дослідження, що генерують гіпотези, і причинно-наслідкові висновки, одночасно досліджена роль, яку може відігравати машинне навчання у кожному використанні. Наведено етичні наслідки революції великих даних та зроблений акцент на підтримку належної турботи про конфіденційність у світі, в якому технології швидко змінюють соціальні норми щодо потреби конфіденційності. Надано пропозиції щодо структурування команд та навчання для досягнення успіху в роботі з великими даними на практиці.

Насамперед застосування технологій Великих Даних у медицині та охороні здоров'я має не шкодити, а приносити користь пацієнту, лікарю чи дослідникові. Виявляючи закономірності та шаблони у даних можна навчитися виявляти деякі хвороби на ранніх етапах, та швидко почати лікування. Застосування аналітики та великих даних не зможе значно підняти

якість наданих медичних послуг, але дозволить лікарям виносити більш зважені клінічні рішення, персоналізувати медицину, оптимізувати клінічні операції та рентабельність [4].

Масові медичні дослідження можуть генерувати об'єми даних на обробку яких людині потрібні були б роки, а звичайним комп'ютерам – місяці. Дослідження генетичних матеріалів різного характеру продукують великі об'єми даних, котрі до того ж можуть мати шуми і неточності. Ці дані потребують попереднього застосування методів Data Mining [5].

Аналітика великих даних визначається як отримання відповідних знань і цінних ідей з великих обсягів збережених даних [6]. Ключова мета такої аналітики — сприяти прийняттю рішень для дослідників, наприклад, пропонувати інформаційні панелі, графіку або оперативну звітність для моніторингу порогових значень. Це передбачає використання математичних і статистичних методів для розуміння даних, моделювання сценаріїв, підтвердження гіпотез і прогнозування майбутніх інцидентів. Data Mining є ключовою концепцією Big Data Analytics, яка полягає у застосуванні методів науки про дані для аналізу та дослідження великих наборів даних, щоб знайти значущі та корисні закономірності в цих даних. Він включає складні статистичні моделі та складні алгоритми, такі як алгоритми машинного навчання, в основному для виконання чотирьох категорій аналітики: описова аналітика, прогнозна аналітика, аналітика наказів та аналітика виявлення (дослідницька) [7].

Медицина пов'язана з роботою з людьми, і конфіденційні дані кожного пацієнта потребують особливого підходу. У багатьох країнах неправомірне розповсюдження медичних даних пацієнта карається законом. Тому у системах обробки інформації необхідно забезпечувати анонімність та захищеність, застосовувати протоколи передачі інформації з шифруванням. Також потрібно забезпечувати надійні механізми автентифікації користувачів, що мають доступ до конфіденційної інформації. Попри усі можливості, що надає використання інструментів Big Data досі є складності з застосуванням цього підходу у медицині. Складність застосування такої аналітики разом із нестачею кваліфікованих спеціалістів, що мають знання у медицині і інформаційних технологіях одночасно, не завжди дозволяють обрати підходящі для певної задачі інструменти. Також розвиток необхідної ІТ-інфраструктури може коштувати занадто багато для того, щоб досягти рентабельності.

Тож не всі дослідження показують достатні результати для того щоб сформулювати висновки про доцільність використання Big Data. В деяких сферах просто не достатньо практичного застосування таких методів обробки даних. Таким чином Big Data Analytics грає важливу роль у вдосконаленні медичних послуг і підвищує задоволеність пацієнтів. Отже, такий підхід має потенціал покращити догляд, врятувати життя та знизити витрати.

Список використаних джерел

1. Силен Д., Мейсман А. Книга Основы Data Science и Big Data. Python и наука о данных. : Пер. с англ. — СПб. : ООО “Альфа-книга”, 2017. — 272 с. : ил. — Парал. тит. англ.
2. Raja R., Mukherjee I., Sarkar B. K. A systematic review of healthcare big data //Scientific programming. – 2020. – Т. 2020.
3. Mooney S. J., Pejaver V. Big data in public health: terminology, machine learning, and privacy //Annual review of public health. – 2018. – Т. 39. – P. 95.
4. Bill Franks. The Analytics Revolution: How to Improve Your Business By Making Analytics Operational In The Big Data Era. Wiley, 2014. — 304p.
5. F. Provost, T. Fawcett Data Science for Business: What You Need to Know about Data Mining and Data-Analytic Thinking. O'Reilly Media, 2013. — 522 p.
6. D. Rajeshwari, State of the art of big data analytics: A survey, Int.J. Comput. Appl., vol. 120, no. 22, pp. 39–46, 2015.
7. Bahri S. et al. Big data for healthcare: a survey //IEEE access. – 2018. – Т. 7. – С. 7397–7408.

Bova I.V., Aksak N.G.,

Overview of Big Data and Analytics in Medicine and Healthcare.

Article contains analysis of the probable impacts of introduction of Big Data into medicine and healthcare. The meaning of term Big Data clarified, and its constituents explained. Using Big Data tools should benefit the patient, doctor or scientist. Importance of cleaning data explained. Providing privacy and security during procession of confidential data. Drawbacks of Big Data technologies in medicine and healthcare. Research shows potential lack of practical applications of such technologies.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Анкушева А.М., Дубович К.С.,</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	3
<i>Блага О.Б.,</i> ІСТОРИСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	6
<i>Вернигора О.Л.,</i> ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	9
<i>Власюк І.О., Марчук О.О.,</i> ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКАЗІВ ТА ЛЕГЕНД	13
<i>Гребенищикова О.Г.,</i> САМОСТІЙНА РОБОТА ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МОВИ ІНОЗЕМНИМ ЗДОБУВАЧАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ	15
<i>Ємельянова Ю.В., Цуруль О.А.,</i> РОЗВИТОК В УЧНІВ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВ'Я» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ ІКТ	18
<i>Задорожня А.В.,</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	21
<i>Задорожня А.В.,</i> ОСВІТОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	29
<i>Зайченко Н.І.,</i> ЛОРЕНСО ЛУЗУРІАГА ПРО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ВИХОВАННЯ В МАСОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ	32
<i>Колєсніков А.В., Бориц О.А.,</i> НОВІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ.....	35
<i>Марчук О.О., Зінчук І.А.,</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ STEM-ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	36

Марчук О.О., Сбитна Т.О., ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ.....	40
Менсітова Є.А., Горлач В.В., ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	43
Подольнчук С.В., МОНІТОРИНГ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНИХ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ	46
Ребріна Д.О., ДОСВІД ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЗА КОРДОНОМ	48
Ребріна Д.О., ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТАКТИЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ З НОРМАЛЬНИМ ЗОРОМ ТА ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	52
Саркісова І.А., ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	57
Силкіна С.А., ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У ПРОФІЛАКТИЦІ РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ	60

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Задорожня А.В., ПРОБЛЕМА СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В АМАТОРСЬКОМУ ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ	64
--	----

Розділ 3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Маліцький В.В., Бакалінський О.В., ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПОСЛУГИ З ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ ВАГОНІВ	81
Чубін Д.Д., Любкіна О.В., ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КОРПОРАЦІЇ.....	83

<i>Шепиленко В.Ю.,</i> ПРИЧИНИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЗИКОВИХ РЕСУРСІВ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ.....	85
---	----

Розділ 4 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Шаульська Г.М.,</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	88
---	----

<i>Шкабара Н.В., Капінос Г.І.,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	91
--	----

Розділ 5 ПРАВО

<i>Биндюк К.Г., Шевченко О.В.,</i> ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	98
---	----

<i>Бідалова К.С., Шевченко О.В.,</i> АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ	102
--	-----

<i>Болотіна М.М., Шевченко О.В.,</i> ДЕЛІКТОЗДАТНІСТЬ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИ.....	106
---	-----

<i>Герасименко О.О.,</i> ВИНА ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	109
--	-----

<i>Пташник І.Р.,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ	112
---	-----

Розділ 6 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>Корінчук Н.Ю., Бойчук М.Ф., Корінчук В.В.,</i> ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЛЬТИПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ У 2022 РОЦІ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	115
---	-----

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Андрющенко Д.Д., Аксак Н.Г.,</i> МУЛЬТИАГЕНТНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТЕПЛИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	122
<i>Бова І.В., Аксак Н.Г.,</i> ОГЛЯД BIG DATA ТА АНАЛІТИКИ У МЕДИЦИНІ ТА ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я.....	125